٦٨٠١

کۆمەڵگای نموونەیی

بەشی یەکەم و دووەم
یەکگرتن و کۆمەکی دەروون

نووسینی نیازی محمد شـــاکر

١٤١٩ هـ - ١٩٩٩ ز

ژمارەی راسپاردن لە کتێبخانەی نیشتمانی هەرێمی
کوردستانی عیراق (٨٩)ی ساڵی ١٩٩٩

لە چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین / هەولێر چاپکراوە ١٩٩٩

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەكی

گشت بیردۆزە كۆمەڵایەتی یەكانی جیهان كە پەیوەندیان بەئادەمیزادەوە هەیە سەلماندویانە كە مرۆڤ زیندوەرێكی كۆمەڵایەتی یە بەجۆرێك ناتوانێت بەتەنیاو دوور لەكۆمەڵ بژیت، هەرچەندە هەموو پێداویستەكانی ژیانی بۆ دابین بكرێت و هەرچی دڵ و دەروونی دەیخوازێت بۆی ئامادە بكرێت ناتوانێت بژیت بەبێ پەیوەندی كردنی بەكۆمەڵ و دەووروبەری‌دا، بەڵكو بەپێچەوانەوە لەهەوڵدانێكی بەردەوام و نەوەستاودایە بۆ بەهێز كردن و پتەو كردنی پەیوەندی‌یەكانی لەگەڵ دەووروبەری‌دا بەشێوەیەك كەلەگەلی‌دا بگونجێت واتە مرۆڤ لەگەڵ یاسای ژیان نەگونجێت و پەیوەندی لەگەڵ دا نەكات ناتوانێت بژیت بەڵكو هەر ناژیت، واتە (كردارەكە پێچەوانەیە)بەمانای ئەوەی هەر چەندە پی‌ویستیەكانی دابین و ئامادە بكرێت پێویستی بە كۆمەڵ دەووروبەری دا زیاترو بەهێزتر دەبێت.

ئەمەش لای هەموو كەسێك ڕوون و ئاشكرایە وە لەپەیوەندیەكانی رۆژانە بەرچاو دەكەوێت كە كاتێك مرۆڤێك هەرچەندە دەوڵەمەند ببێت جاچ لەزانست یاخود سامان یان هەر پلەو پایەێك سەیردەكەی پێویستی بەپەیوەندی كردن و رێكخستنی پەیوەندیەكانی بەكۆمەڵ و دەووروبەر زیاتر دەبێت.

كۆمەڵیش بەگشتی لەسەر چەند مەبەست و وئامانجێك كۆدەبێتەوەو كاردەكات لەپێناو گەیشتن بەئامانج و مەبەستەكانی بەڵام هیچ كۆمەڵێك جاهەر جۆرێك و ڕەگەزێك بێت ناتوانێت بگات بە ئەنجام و كرداری مەبەست بەبێ پەیوەندی كردن و یەك گرتنی گشت چین و توێژە كانی ئەم كۆمەڵەیە بۆ گەیشتنی بەم ئەنجامە.

بەمانای ئەوەی هەر گەلێك لەڕێگای پەیوەندی كردنی گشت چین و توێژەكانی بەیەكتری دەتوانیٚ ئامانج و داواكاریەكانی خۆی مسۆگەر بكات وە گەیشتن بەئەنجام و مەبەست پێویستی بەبەخشین و خۆبەخت كردنێكی زۆر هەیە وە ئەمەش دەكەوێتە ئەستۆی تاك وكۆمەڵ كەپێویستە لەسەر گشت لایەك و دوور لە ڕێرەو ڕێبازی تایبەتی خۆیان كاربكەن و ریزەكانی خۆیان ڕێك بخەن بۆ گەیشتن بەئامانج وئاواتی گەلەكەیان بۆهەمان مەبەست خودای گەورەو میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا تیشك دەخاتە سەرگرنگی یەك بوونی كۆمەڵی باوەڕداران وداوایان لیٚ دەكات لەسەر شێوەی واجب كەیەك بگرن كە دەفەرموویٚت : ﴿يأيها الذين امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلكم تفلحون﴾ آل عمران: ٢٠٠

لێرەداو بەپشتیوانی خودای گەورەو میهرەبان بەپیٚی توانا باسی ئەم كۆمەڵگایەنموونەیی‌یە دەكەین كەخودای گەورە و میهرەبان بنچینەكەی بۆمان دارێژتووە بەهۆی قورئان و فەرموودەكانی پێغەمبەر(ﷺ) و لەم پەرتوكەدا باسی دووبنەما دەكەین لەبنەماكانی كۆمەڵ یەكەمیان پەیوەندی بەكۆمەڵەوە هەیە كە یەكگرتنە و دووەمیش پەیوەندی بەدڵ و دەروونی مرۆڤەوە هەیە (تاك) بەناوی كۆمەكی دەروون ئەگەر چی باسەكانمان بەشێوەیەكی كورتیش روون كراوەنەتەوە بەڵام هەر بەئومێدین كە خوێنەر لێمان زویر نەبێت ئەگەر هەركەم و كوریەك و یەك نەگرتنی ماناو مەبەستیشی بەرچاوی بكەوێت و بەهیوای ئەوین كەبەدڵی گەورەی خۆیان لێمان ببورن ئەگەر شتی لەم جۆرەشیان بەرچاو كەوێت وە لەبڵاوكراوەكانی تردا بەپشتیوانی خودای گەورە باسی بنچینكانی‌تر دەكەین كە بریتین لەمافەكانی مرۆڤ، خوێندن و زانست، دەستووری وولات..هتد.

نیازی محمد شاكر

١٩٩٩/١/١

كۆمەڵگای نموونەیی:

پەرەسەندن و پێش كەوتن یەكێكە لەخەونە پیرۆزوهەرە بەرزەكانی گشت كۆمەڵگایەك، گەیشتن بەئەنجام پێویستی بەبوونی یاساو ڕێرەوێك هەیە واتە دانان و داهێنانی پرۆگرامێك لەچوارچێوەی ستراتیجی ئامانجەكانی گەلەوەو بڵاوكردنەوەی لەناو كۆمەڵ دا بەجۆرێك وا لەباوەر پێكراوانی بكات كەكاری بۆبكەن و بەگوێرەی ئۆرگانەكانیان دەست بكەن بەرێكخستن و پەیوەندی كردن بۆ كۆكردنەوەی گشت ئەو پێداویستیانەی كەپێویستن بۆ بنیات نانی كۆمەڵێكی بەسوود لە ڕێگەی پشت بەستنیان بەوپرۆگرامە دارێژراوانەی كەلە ڕێگەیەوە دەتوانرێت سوود بەتاك و كۆمەڵ بگات.

بەڵام پێوستە ئەم ڕێبازوپرۆگرامانە لەگەڵ كەلەپوورو خووڕەوشتیئەم كۆمەڵە بگونجێت و دژگەی نەبێت بەمانای ئەوەی پێچەوانەی داب و نەریتی ئەم كۆمەڵگایە نەبێت بەڵكو دەبێت بەشێوەیەك بێت كە زۆر ترین بەش لەچین و توێژەكانی ئەم كۆمەڵە بگرێتە خۆی و لەسەری دابڕۆن و كۆك بن تاوەكو بتوانن لەڕێرەوی شارستانیەت دانەبڕێن و بتوانن بەشێكی زیندوو بەكردار بگرن لەنێوان گەلانی سەردەم دا.

ئێمەی موسڵمانیش خۆمان بەبەختەوەر دەزانین كەخاوەن پرۆگرام وڕێبازێكی خوداین كە بەشێوەكی ڕاست و ڕەوان پەیوەندی تاك و تاك، تاك وخودای گەورە دیاری دەكات وە وەڵامێكی پروپڕە بۆگشت ئەو پرسیارانەی تاوەكو ئێستا بێ وەڵام ماوەنەتەوە لەلایەن هەندێك كەس دا هیچ گومانی تیادا نیە كەئایینی موسڵمانیەت لەناخ و دەروونی ئادەمیزدا دەستی كرد بەبنیات نان و داهێنانی كۆمەڵگایەكی بەسوود و بەهێز بەجۆرێك تۆی خۆشەویستی مرۆڤایەتیو بەزەیی چاند بەكردارێك بیری ئادەمیزادی گەڕاندەوە بۆ سەدەیەكی زوو بۆ كرداری دروست

کردنی ئادەمیزاد کە چۆن یەکەم جار لەیەك تاکەکەس دروووست کراون وەبەمەش هەستی برایەتی و خوشکایەتی لەنێوانیادا رواند.

ئەمەش گشتی بۆ زیاتر لەیەکتر گەیشتن و نزیك کردنەوەی مرۆڤ بوو لەیەکتری دا بەمەبەستی دارشتن و دارژاندی بنچینەی کۆمەلگایەکی بەهێزو بەسوو بوو کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿یایها الناس اتقوا ربكم الذی خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منها رجالا كثیراً ونساء﴾ النساء: ١

مرۆڤ کەلەم ئایەتە قول دەبێتەوە داواکاریو ئەمری خودای گەورەو مهرەبانی بۆ روون دەبێتەوە لەگرنگی دارشتنی کۆمەل لەسەر بنچینەی برایەتی و خوشکایەتی دوور لەدووبەرەکی رەگەزو رەنگ دا، واتە هەر کۆمەڵێك بەپێی ئەوبنەما دارێژراوانە دێتە کایەوەو کە ئەم گەلە یاخوود ئەم کۆمەڵە لەسەری دا کۆبوونەتەوە وەهەر بەشێوەیەك گۆران کاری لەپێك هاتوەکانی ئەم بنەمایانە دەکات کەلەگەڵ باری رامیاری ئابووری ئەم گەلە بگونجێت و لەلایەکی تردا هەندێك گەل و نەتەوە بەپێی پەیوەندیە نێو دەوڵەتیەکان و پەیوەندیەرامیاریەکانی لەگەڵ دەوڵەتەکانی دەورووبەری‌دا رێکی دەخات و گۆران کاری تیادا دەکات رۆژ بەدوای رۆژ بەجۆرێك کەلەگەڵ ئەم گۆان کاریانە بگونجێت بەکردارێك کەکارنەکاتە سەربنەمایە سەرەکی‌یەکان بەتایبەتی بنەمایە ئایینی‌یەکان.

وەلەباسی داهاتوودا بەشێوەیەکی کورت باسی بنەمەکانی کۆمەڵ دەکەین.

بنەماکانی کۆمەڵگا :

بەلگە نەویستەکە هەر ئامێرێك جابەهەر شێوەێك بێت سەیردەکەی لەداهێنان و پێکهاتنی‌دا پشت بەچەند بنچینەێك و بنەماێك دەبەسترێت وەلە رێگەی ئامادەکردنی ئەم پێداویستیانە ئەم ئامێرە دەکەوێتە کار وبەردەوام دەبێت وەهەر

کاتێك یەکێك یان بەشێك لەم بنچینانە لەکار بەکەوێت کاردەکاتە سەر ئەم ئامێرەو لەکاری دەخات لەرێگەی کارکردن و کاردانەوەی بەسەر گشت پێکهاتوەکانی تری ئەم ئامێرەدا.

بەهەمان شێوەش کۆمەڵی مرۆڤایەتی پێك دێت و پشت دەبەستێت بەچەند بنچینەو بنەمایەك کەلەرێگەیەوە پێکهاتەی کۆمەڵ پێك دێت و لەسەریدا دەڕووات بەئومێدی پەرەسەندن وبەردەوام بوونی ئەم کۆمەڵگایە لەداهێنان دا.

کەواتە بنەماکانی کۆمەڵ بریتین لەو بنچینانەی کەبە کۆکردنەوەیان کۆمەڵ دێتە خۆگرتن لەریزی کۆمەلایەنی تری جیهان بەشێوەیەك دەتوانێت لەرێگەیەوە بەهەموو کردارێکی کۆمەلایەتی هەڵبستیت، وبناسرێت لەنێوان نەتەوەکانیتردا.

بنەماکانی کۆمەڵیش دەکرێتە سێ بەشی سەرەکی بنەما (ئایینییەکان، پێکهێنەکان، کردایەکان) وەهەربنەمایێك لەم بنەمایانە پشت بەچەند بنچینەیەك دەبەستێت لەرێکخستنی کۆمەڵ و گەل دا:

یەکەم: بنەما ئایینییەکان:

بنەمائایینییەکان گشت ئەو فەرمان و داواکاریانە دەگرێتەوە کەخراوەتە سەر ئەستۆی مرۆڤ لەلایەن خودای گەورەو میهرەبان کەپێویستە لەسەر مرۆڤ رێنمایی ئەم داواکاریانە بکات و لەسەر یان بڕوات بەشێوەێك کارو کردەوەکانی بەگوێرەی ئەم یاساو رێرەوە رێك بخات وە لەهەمان کاتدا پێویستە بنەما پێکهێنەکان و کرداریەکان لەگەڵ بنەما ئایینییەکان بگونجێت بەجۆرێك بکرێت بەسەر چاوە بۆ دارێژتن و داهێنانی بنەماکانی تری کۆمەڵ.

دووەم: بنەما پێکهێنەکان:

بریتین لەکۆمەڵێك کردارو پێداویستی پێویست کە پێویستە بەدی بکرێت لەگشت کۆمەڵێك و نەتەوەیەك دا بۆ ئەوەی بتوانێت لەرێگەیەوە بگۆرێت لەشێوەیەکی نارێك و پەرت وبلاو بۆ شێوەیەکی رێك و دیاری کراو.

وەئەم کردارو پێداویستی‌یانە بریتین لە (خاك، گەل، زمان، مێژوو، ئاوات وئامانجی هاوبەش) کەلەرێگەی بوون وداهێنانی ئەم پێداویستی‌یانە دەتوانرێت گەلێك و وولاتێکی بەهێز بێتە کایەوە لەرێزی گەلانی تردا.

سێیەم: بنەما کرداریەکان:

ئەم بنەمایە پێك دێت لەکۆمەلێك بنەمای دروست کراو بۆ چەند مەبەستێکی دیاری کراو و سنووردار کەلەرێگەی کارکردن و کاردانەوەی سیستەمە درێژراوەکانیان پێکهاتەی کۆمەڵ پێك دێت بەجۆرێك توانای بەردەوام بوونی دەبێت کەلەرێگەیەوە ئەم کۆمەڵەیە لەکۆمەلانی‌تری جیهان جیادەبێتەوەو دەناسرێتەوە لەرابردوو و داهاتوودا وەئەم بنەمایانەش بریتین لە بنەمای (خێزانی، رامیاری، رۆشنبیری، ئابووری) هەروەها بنەما سووپایی‌یەکان لەخۆوە دەگرێت لەهەندێك کۆمەڵگادا بەهۆی ئەوتایبەتمەندیەی کەسوپا بەخۆیەوە دەگرێت لە گۆران کاری کۆمەڵ و گەل دا وەبنەمای ئابووری و رامیاری بەگرنگترین بنەماکانی کۆمەڵی بەهێز دادەنرێت کەبە تەواو کردن و پێك هاتنی ئەم دووبنەمایە دەتوانرێت گەل بەرەو بنچینەیەکی گرنگ ئاراستە بکرێت کە بەکگرتن و یەك بوونی گەلە کەبە گرنگترین بنچینەکانی کۆمەڵی نموونەیی‌و گەلی بەهێز و بەتوانا دەژمێردرێت.

وەکو باسمان کرد بنەما ئایینی‌یەکان بەگرنگترین بنەماکانی کۆمەڵ دادەنرێت بەجۆرێك دەبێت بنەماکانی تر لەگەڵی‌دا بگونجێت و تەبایی‌یەك هەبێت لەداڕێژتن و داهێنانی بنچینەکانیان بۆیە لێرەدا بەگرنگی دەزانم باسی ئەم بنچینە سەرەکیانە بکەین.

بنچینەکانی کۆمەڵگای نموونەیی:

لەباسەکانی پێشوودا پێناسـەی بنـەماکانی کۆمـەڵمان کـردو بنـەما ئاینیـیەکانمان بـەگرنگترین سـەرچاوەی بنـەماکانی تـری کۆمـەڵ دانـا کـەبریتی بوو لەگشـت ئـەو فەرمان و داواکار یانەی کە خراوەتە سەر مرۆڤ لەلایەن خودای گەورەو میهرەبان کەپێویستە مرۆڤ پەیرەوی بکات و رێنمـایی داواکاریـەکانی بکـات لـەکاتی ئـەنجام دانی خوا پەرستی و لەکاتی کار کردنیدا.

ئێمەی موسڵمانیش کەخاوەن رێبـازو رێرەوێکـی پـیرۆزین پێویسـتە لەسـەرمان کـە رێنمایی فەرمان وداواکاریەکانی خـودای گـەورەمان بکـەین بـەپێی ئـەو داواکـاریو فەمانانەی کەلە قورئانی پـیرۆزوو فـەرموودەکانی پێغەمبـەر (ﷺ) رۆن کراوەتـەوەو داهێنراوە بەبێ کەم و کوری ئەویش دەگەرێتەوە بۆ ئەوەی کە پەیامی موسڵمانان زەمینەیـەکی لەباروبەرێگا خۆشـکەر دادەنرێـت بـۆ هێنانـەدی ئـەو ئامانجانـەی کەکۆمـەڵگای نموونـەی بەخۆیـەوە دەگرێـت شـایەنی باسیشـە قورئـانی پـیرۆز هەڵدەستێت بەکرداری رێکخستنی ژیانی ئادەمیزاد لەرێگەی دارشتنی ئـەو بنچینـەو بنەمایانـەی کـە پێویسـتن بـۆ بینـات نـانی مرۆڤێکـی کـراوە ئـەویش بەدارشـتنی یاسایەك کە هەڵدەستێت بەکرداری رێکخستنی پەیوەندی لەنێوان تاك وتاك، تـاك و خوای گەورەو میهرەبان کەتیایدا مافەکانی مرۆڤ دیـاری دەکـات و هـەروەها کـارە خراپەکانیش وەکو سیستەمێك سزای تایبەتی بۆ داناوە.

بۆیـە پێویسـتە لەسـەر هـەر ئادەمیزادێك کـەباوەری بەپـەیامی خـودای گـەورەو میهرەبان هەیە کـەرێنمایی گشـت ئـەو فـەرمان و داواکاریانـە بکـات کەلـەم پەیامـە پـیرۆزەدا هـاتووە بۆیـە بەپێویسـتی دەزانم کەتیشـکێك بخەمەسـەر بنچینـە سـەرکییەکانی کەلـە پـەیامی خـوادی گـەورە ومیـهرەبان نەخشـەی بـۆ کێشـراوە وەیەکـەم هـەنگاو کەدەسـتی پـێ بکـەین یەکگرتنـە لەبـەر ئـەوەی یـەکگرتن بەهەنگاوێکی پراکتیکی گرنگ دادەنرێت لەهەر کۆمەڵگایێك دا.

بەشی یەکەم

یەکگرتن

یەکگرتنی گەل بەیەکەم هەنگاوی پراکتیکی خولقێنەر دادەنرێت کەتیایدا نەتەوە وەکو هێزێکی چالاکی پر گوڕ بەیەک هەست ویەک گیان دێتە نێوان ململانێکانی ژیانی گەلان، ئەویش بەهۆی پەیوەندی کردنی بەگشت لایەنەکانی ژیان لەکردارە تەکنیکییەکان وپیشەسازییەکان ٠٠٠هتد،

ئەم کردارانەش لەلایەن خۆیانەوە پێویستیان بە پیشتیوانی ئابووری ودارایییەکی زۆر هەیە تابتوانرێت لەرێگەیەوە گشت پێداویستیەکانی ئەم گەلە ئامادەبکرێت بەکردارێك کەشێکی لەباروو درووست دابهێندرێت بۆ گشت کردارەکان وەئەم کردارەش تەنها بەهۆی یەکبوون ویەك گرتنی گشت چین و توێژەکانی ئەم نەتەوانە بەدەست دەگات٠

نموونەشمان بۆ ئەم جۆرە چالاکییانە.زۆرە لەهەموویان گرنگتر سیستەمی کۆمپانیاکانە کەلەرێگەی کۆکردنەوەی هێزە بەچووك و هێزی وجەسەریەکانەو دەست دەکات بەکار کردن وبنیات نان لەرێگەی خستنەکاری ئەم پاشەکەوت و ئابوونانەی کە داهاتی سەرەکی لێ پێك دێت وەبەرێکخستنێکی تایبەت بەهۆی سیستەمێکی دارژراو لە نێوان گشت شەریکەکان (بەشەکان)دا دەتوانێت ئەم کۆمپاینانەبگەن بەئەنجامی باش و بریاری سەرکەوتوانەش دەربەگەن لەکاتی پێویست و تایبەت دا.

بەهەمان شێوە نەتەوەش پێویستی بەهەمان رێکخستن و یەك بوون هەیە لەنێوان پارت و رێکخراوە سیاسییەکانی دا بەشێوەیەك کەبتوانرێت کۆبکرێتەوە لەسەریەك بریار بەمەبەستی گەیشتن بەستراتیجی دوور لەبەر ئەوەی گشتیان بۆ یەك ئاوات و ئامانج کاردەکەن بەلام هەرلایەنێك رێگاو چارەیەکی تایبەتی هەلبژاردووە بۆگەیشتن بەئامانجە دارێژراوەکان.

کەچی مێژووی جیهان وگشت بیرۆکە کۆمەلایەتی‌یەکان سەلماندوویانە کەتەنها لەرێگەی یەك بوون و یەکگرتن گەلان دەتوانن بگەن بەئامانج بەشێوەیەك ئەنجامی چاك بەدەست بەبهێنن و لەریزی نەتەوەکانی تریش دا جێگەی خۆیان بگرن.

یاسای ژیانیش (پەیامی خودای گەورەو میهرەبان)ئەم لایەنەی لەیاد نەکردووە بەڵکوو هەنگاوێك بووە بۆ بەمرۆڤایەتی بوونی چالاکیەکان و بەردەوام بوونی ژیانی گەلان.

کەتیابدا یەکگرتنی بەبنچینەیەك دارشتووە کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿یاایها الذین امنوا اتقوا اللّٰه حق تقاته ولاتموتن الا وانتم مسلمون، واعتصموا بحبل اللّٰه جمیعاً ولاتفرقوا واذکروا نعمة اللّٰه علیکم اذ کنتم اعداءً فألف بین قلوبکم فأصبحتم بنعمته اخوانا﴾ آل عمران: ۱۰۳

شایەنی باسیشە ئەگەر بێت و قۆناغەکانی چۆنی‌یەتی پیلانی داگیر کەران بخوێنیتەوە بە تایبەتی ئیمریالیزم هۆی تەئکید کردن و بەگرنگ زانینی یەکگرتنی کۆمەڵمان بۆ روون دەبێتەوە بەشێوەیەك زیاتر لەپیلانە گلاوەکانی ئەوان شارەزا دەبین و دەزانین ئەم قورئانە تەنها رێگەی باشمان پیشان دەدات و سەرچاوەی ژیانمانە کە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿ان هذا القران یهدی للتی هي اقوم﴾، بەجۆرێك کە وەلامی گشت پرسیارەکانت دەداتەوە وەبۆت روون دەبێتەوە ئەگەر بێت و بەباشی بیر لەقۆناغەکانی چۆنی‌یەتی داگیرکردنی گەلان بکەیتەوە سەیر دەکەی یەکەم خاڵ کەدەستی پیّ بکەن بەجۆێك کەدەست دەخەنە ناو کاروباری کۆمەڵ بۆ ئەوەی لەکۆتاییدا دەست بگرن بەسەر شوێنە بزوێنەکانی گەل و نەتەوە هەوڵ دانیانەبۆ لێك ترازان ولێك کردنی کۆمەڵ و بەش بەش

کردنیەتی بەمانای بەکگرتن یەکەم کردارەکە بەرەنگاری دەبنەوە لە رێگەی دروست کردنی بیرو رێرەوی جیاواز لەنێوان چینەکانی کۆمەڵ بەمەیەستی بەش بەش کردنی کۆمەڵ و بێ هێز کردنی ئەمەش بەلێك ترازانی گەلێ وەئەم کردارەش بەگوێرەی سوود وەرگرتن لە داب و نەریتی کۆمەڵ لەلایەك و لەلایەکی تر باری کۆمەڵ و گەل دەورێکی گرنگ دەبینێ لەکرداری مێژوو تائێستا بەچەند قۆناغێك دا رۆیشتووە بەجۆرێك لەهەر قۆناغێك دا جۆرە سیستەمێك و پیلانێکیان بەکار هێناوە، ئەمەش وەکو باسمان کرد باری گەل وداب و نەریتی کۆمەڵ دەوری خۆی دەبینێت لەوکەرتەدا.

قۆناغەکانی پیلان گێران:

لێرەدا بەشێوەیەکی کورت باسی چۆنیەتی داگیر کردنی گەلان دەکەین لەرێگەی باس کردنی جۆری پیلان و چۆنیەتی جێبەجێ کردنیان لەلایەن وڵاتە داگیر کەرەکان بۆ سەر ئەوگەلانەی کە داگیریان کردووە بەتایبەتی ئیمرالیزم کە هەردەم لەهەوڵ دان دایە بۆ دەست بەسەر داگرتنی گەلانیتر.

قۆناغی یەکەم:

بەکۆتایی هاتنی دەست هەڵاتی ئایینی جۆرێك بە دەست بەسەر داگرتنی بازرگانی دەستی پێ کرد لەجیهاندا بەتایبەتی لەئەوروپادا ئەمەش بووەهۆی بەش کردنی خەڵك بۆسەر دوو چین، چینی هەژار کە پێك دەهات لەجوتیارو کرێکار لەگەڵ چینی دەوڵەمەند کەپێك دەهات لەخاوەن زەوی و کەڵ وپەلی نرخدار ئەم کردارەش بووە هۆی پێش برکێ کردنی خەڵك بۆ کۆکردنەوەو پیلان کێشان بۆ داگیرکردن و دەست بەسەر داگرتنی زەوی‌و زاری خەڵکی تر بەتایبەتی دەست بەسەر داگرتنی زەوی ئەو جۆرەکەسانەی کەبێ دەسەتهەڵات و بێ توانابوون بەمەبەستی

بەرزبوونەوەیان لەچینی هەژار بۆدەوڵەمەند کەلەئەنجام دا بووە هۆی دروست بوونی دووبەرەکی چینایەتی لەنێوان کۆمەڵی هەژارو و چینی خاوەندار، بەمەش کرداری چەوساندنەوەو لەناوبردنی گەلان دەستی پێ کرد بەهۆی پێش برکی کردنی چینی سەرمایەدار بۆ کۆکرنەوەی زۆر ترین وچاکترین بەش لەسەرمایە بەبەکارهێنانی خراپترین پیلانی داگیرکەرانە بۆ چەوساندنەوەی ئەم گەلانە و دەست بەسەرداگرتنیان.

وەبەگوێرەی ئەم پیلانە داگیرکەرانە هەڵس و کەوتی خۆیان رێك دەخستو پیلانیان دەکێشا لەگەڵ ئەم گەلە ستەمدیدانەدا کەئەنجامەکەی بووە هۆی جولانەوەو تەقینەوەی هەستی نەتەوایەتی لەناو چەند گەلانێك دا.

قۆناغی دووەم:

لەم قۆناغەدا وەبەهۆی دروست بوونی هەستی نەتەوایەتی لەناوگەلانداوە بەهۆی داگیر کردنی داگیر کەران و بەتایبەتی ئیمپریالیزم بۆ خاك و شاروشارۆچەکەکانی جیهان لەپێناو بەدەست کەوتنی زۆرترین بەش لەکەل وپەل بەتایبەتی لەو شوێنانەی کەدەولەمەند بوون بەکەل وپەلی کانزایی و ژێرزەوی بەمەش سەرمایەو کەل و پەلی جیهان کەوتە ژێر دەستی چەند چینێکی کەم لەجیهاندا لەسەر حسابی پاش کەوتن و کەم بوونی داهاتی گەلانیتردا کەئەنجامەکەی بووە هۆی دروست بوونی گۆڕان کاریەکی گەورە لەجیهانی سەرمایەداریدا ئەویش بەدروست بوونی سیستەمی (ئیشتراکی) لەروسیادا و بلاوبوونەوەی بەجیهان دا و کار کردنی ئەم سیستەمە دژ بەسیستەمی سەرمایەداری و رەت دانەوەی سیستەمی سەرمایەداری کەدژبە یەکتر هەموو جۆرە پیلانێکیان دەکێشا بۆ بەسەر خستنی بیروڕای خۆیان ئیجا بەهەر شیوەیەك ببوایە.

لەم بەشەدا ئیمپریالزم هەوڵیدا بەشێوەیەكی تر دەست بەسەر جیهان دا بگرێت لەرێگای پشت بەستن بە كرداری دووبەرەكی و هەوڵ دان بۆ درووست كردنی زیاتر لەیەك لایەن بۆ لەیەك كردن ولێك دوور كەوتنەوەی كومەڵ لەیەكتری دەستی كرد بەهاندانی خەڵك بۆ دووبەرەكی چینایەتی و ئایینی لەناو یەك كۆمەڵ و گەلانی یەكگرتوودا.

لەهەمان كات دا ئیمپریالزم دەستی كرد بەدروست كردن و هەڵ قولاندنی جۆرێك تەنگێشەی هەرێمایەتی لەنێوان چەند هەرێمێك دا بەكردارێك كەبتوانێ وا لەم هەرێمانە بكات كەلەگەل یەكتری شەڕو ئاژاوە بهێننەوە بەجۆرێك وەكو نوێنەرێك بۆ داگیر كەران شەڕ بكەن بەمەبەستی سەرخستنی بیروڕای سیستەمە داگیر كەرانەكانیان وەلەهەمان كات دا ئیمپریالزم دەستی كرد بەدرووست كردنی چەندین هەرێمی جیاجیا لە جیهان دا وەلەسەر بنچینەی بیرو ڕێبازی جیاجیا بەجۆرێك لەكاتی پێویست و لەهەر كاتێك كە مەبەستی بێت و پێویستی بێت بتەقێتەوە دژ بەهەرێمەكانی تردا بەمەش نەوەستا بەڵكو دەستی كرد بەدابەش كردنی چەند گەلانێكی یەكگرتوو بەهێز لەو نەتەوەو گەلانەی كەبەهیچ جۆرێك سەریان نەنواند بۆ سیستەم وبیرو ڕای داگیر كەرانەیان بەسەر چەند هەرێمێكدا لەو هەرێمانەی كە بەدوای بیرو ڕێبازی ئەوان كەوتن و نۆكەرایەتی بیرو ڕێبازی ئەوانیان دەكرد بەهیوای زیاتر دەست بەسەردا گرتن وچەوساندنەوەی ئەو گەلە بەهێزو یەكگرتوانەدا.

داگیر كەران بەكرداری داهێنانی دووبەرەكی ولێك كردن ودرووست كردنی هەرێم لەسەر بنچینەی چینایەتی لەهەموو جیهاندا نەوستاو بەڵكو لەهەمان كات دەستی كرد بەداگیر كردنی زانستی و ڕۆشنبیری گەلانی تر لەرێگەی دامەزراندنی چەند

بنکەیێك لەوبنکە رۆشنبیریانەی کەبەکرداری بلاو کردنەوەو هاندان هەڵدەستن بۆ سەر خستنی بیرو رێبازی داگیر کەرانەی ئەوان لەهەموو جیهاندا.

هەروەها دەستی کردبە دامەزراندن و داهێنانی یەکگرتنی ئابووری وسوپایی (عسکری) لەجیهان دا بۆ تەقینەوەو دروست کردنی تەنگێشەی جیاواز لەجیهاندا بۆ ئەوەی لەکۆتاییدا بتوانێ بەشێوەیەکی زۆر ئاسان دەستی بخاتە بروپیت وداهاتی جیهان هەر چەندە هەندێك جار بەرامبەر و لەسەر حیسابی لەناو بردن ولەناوچوونی گەلانی تریش بێت.

قۆناغی سێیەم:

لەم قۆناغەدا داگیرکەران لەئەنجامی بلاو بوونەوەی بیری زانستی و رۆشەنبیری لەناو گەلان دا و بەهۆی روون بوونەوەو زانینی خەڵك بۆ پیلان و مەبەستەکانیان هەستیان کرد بەکێشانی پیلانێکی تر ئەویش بە پشت بەستنیان بەئیتفاقیات و بلاوبوونەوەی خێرا لەناو گەلانی جیهاندا بەدروست کردنی بنچینەی سوپایی ودۆزینەوەی بەندەری ئاوی لەسەر کەناری دەریاو زەریاکان و کار کردنیان بۆ داهێنان و دروست کردنی جۆرێك لەنائارامی لەژیانی وولاتان دا جاچ بەشەڕیئابووری بێت یاخود بەتووش کردنیان بەشەری جیاجیا لەپێناو مەبەستی جیا لەگەڵ گەلانی تردا بۆ مسۆگەر کردنی بەرژەوەندی خۆیان لەو ناوچانەدا لەهەمان کاتدا بۆ فرۆشتنی زیاتر چەکەی کەون و پەك کەوتوویان وەبەپشت بەستنیان بەداهێنانی جۆرێکی تر لە ناوجەرگەی و خۆیستی لەناگەلان دابەمەستی زیاتر دەست بەسەر داگرتنو ژێر دەست کەوتنیان.

وەبەهیوای لەیەك کردن و دوور کەوەتنەوەی زیاتری کۆمەڵ لەیەکتریدا بێگانە پشتی بەست بەداهێنان و درووست کردنی چەند پارت و بزووتنەوەو رێکخراوێك لەنێوان ئەم گەلانەدا وەبەشێوەیەکی جیاواز لەبیرو مەبەستدا بۆ داهێنان و دورست

کردنی جۆرێك لەبەیەك داچوونی ناو خۆیی لەنێوان ئەم گەلانەدا بۆ ئەم مەبەستەش دەستی کردبە پشتیوانی کردنی هەندێکیان دژ بەهەندێکی‌تردا وە هانی ئەوانی تری دەدات بۆ هەڵسان دژ بەئەوان وە بەکردارێکی بەردەوام کەبەهیچ جۆرێك رێگە نادرێت بەرێرەوێکی نیشتمانی پەرەبسەنێو هەڵکەوێت لەناو ناخی ئەم گەلانەدا ئەویس لەرێگەی هەوڵ دانیان بۆ دەست بەسەر داگرتن‌و ژێر دەست کەوتنی راگەیاندن و بلاوکراوەکان بۆ بلاوکردنەوەی بیروریبازی خۆیان بەشێوەیەکی بلاو کەبەجۆرێك کەبگات بەهەموو خێزانێك و ماڵێك لەجیهان دا.

هەروەها داگیرکەران ئابووریان وە کوچەکێك بەکارهێنا دژ بە گەلانی تر بەمەبەستی زیاتر تێك دانی چین و توێژەکانی کۆمەڵ لە رێگەی کارکردنیان بۆ لەناوبردن و کارتێکردنی داهات و ئابووری گەلانی تردا بەهیوای ئەوەی مرۆڤ لەم وولاتانەدا تەنها بەدوای نانی ژیانیدا بگەرێت و بیر لەهیچی تر نەکاتەوە تەنانەت بیر لە سەرچاوەی دەست کەوتنی ئەم نان و داهاتەشی نەکاتەوە ئایا باشە یان خراپە کە ئەنجامەکەی دەبێتە هۆی زیاتر دوور کەوتنەوەی ئەم مرۆڤە لەداب و نەریت و سنورە ئاینی‌یەکان و تووش بوونی بە جۆرێك لە نەزانی‌و نەفامی دواکەوتنی زانستی لەبەر ئەوەی تەنها بیر لەپارووی ژیانی دەکاتەوە و بیر لەهیچی تر ناکاتەوە گشت ئەم پیلانانەش بەمەبەستی رێگە گرتن بوو لەچینەکانی کۆمەڵ بۆ ئەوەی نەتوانن یەك بگرن لەبەر ئەوەی لەرێگەیەوە دەتوانن بەرەو ئازادی و پێش کەوتن رێگە بگرن و سەربکەون بەسەر داگیرکەران.

کەواتە داگیر کەران کشتیان لەسەر پیلانێك کۆبوونەتەوە کە لە رێگەیەوە کاردەکەن بۆ لێك دوور کەوتن و لێك ترازانی گەلەکەمان بەمەبەستی ئاسان کردنی کرداری داگیر کردن و بێهێز کردنمان لەلایەك و لەلایەکی تر لەرێگەی رێگەگرتن و رێنەدان بۆ کۆبوونەوەمان لەسەر ئاوات و ئامانجێکی هاوبەش بەڵکو جگەلەمە

هەردەم کاردەکەن بۆ هێشتنەوەمان لەشێوەی کۆمەڵ و پارتی جیا جیا و بچوك لەسەر رێبازوو رێرەوی جیاواز بەمەبەستی مسۆگەرکردنی یەك نەگرتنمان وەك نەتەوەیەك ئێستاو لە داهاتوودا وەبەهۆی ئەم رێبازوو رێرەوە جیاوازانە ئەم پارت و رێکخراوانە کارناکەن بۆ ئەو مەبەست و ئامانجانەی کەلەسەری‌دا دامەزراون کە لە سەرووی هەموویان سەربەخۆیی و ئازادیە بەڵکو کار دەکەن بەشێوەیەکی دیکتاتۆریانەو وە بە بەکارهێنانی هەموو رێگەیەك بۆ بڵاوکردنەوەی سەرخستنی ئەو بیرو رێبازەی کە لە سەری‌دا دامەزراوون بەرامبەر بەپارت و رێکخراوەکانی تردا وەجێ بەجێ کردنی لەسەر چینەکانی کۆمەڵ دا.

بۆیە پێویستە لەسەر گەلان کەدووربەبکەونەوە لەناوچەگەری و خۆیستی ئینجا چ بەهۆی رەنگ بێت یاخود رەگەز لەبەر ئەوەی بەپێی پەیامی خودای گەورە و میهرەبان بەرزی تەنها بەگوێرەی ترسان لە خودای گەورەو پلەی رێنمایی کردنی پەیامی خوای گەورە دەپێورێت بە ئەنجام دانی کاری چاك لە بەندایەتی کردنی خوای گەورە دا ئەمەش گشتی کردەوەی خۆیەتی‌یە وە هیچ پەیوەندیەکی بەرەگزو رەنگەوە نی‌یە کە دەفەرموێت لە قورئانی پیرۆزدا

﴿یا أیها الناس إنا خلقناکم من ذکرٍ وأنثی ....﴾ الحجرات: ١٣

و ﴿یا أیها الناس اتقوا ربکم الذي خلقکم من نفسٍ واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالاً کثیراً ونساء ....﴾ النساء:

لەلای کەس شاراوە نی‌یە کە هەموو ئەو کردارە ناوچەگەری‌و خۆیستی‌یانە سەلماندویانە کە ناوچەگەری و خۆیستی بەهۆی رەگەزو رەنگ .. تەنها رێگە خۆش دەکات بۆ نا ئارامی و لێك ترازانی چین و توێژەکانی کۆمەڵ وە بەهیچ جۆرێك ئەم بیردۆزانە نەگەین تونەتە ئەنجام و مەبەست لەبەر ئەوەی تەنیا لە رێگەی

یەکترگرتن دەتوانرێت ئەنجامی چاك و بەکردار و دەست بکەوێت و گەلیش بە ئازدی بگات .

بۆیە پێویستە لەسەر هەموو مرۆڤێك راست گۆ بێت لە بە جێهێنانی یەکسانی و داد پەروەری لەسەر رووی زەمین دا ئەویش بەکار کردن و رێگەگرتنیانە لە هەموو جۆرە تاوانێك و تەعەدایەك کە روودەدات وە لە هەر شوێنێك روویدات پێویستە لەسەر گشتیان یەکتر بگرن بۆ لابردنی بەبێ ئەوەی پرسیار بکەن ئایا ئەوە چ لایەنەکە وکێیە ئەم تاوانەی لە بەرامبەردا کردووە.

بە هەمان شێوە پێویستە لەسەر کۆمەڵی موسڵمان و گەلا نیش بەپێی توانا کاربکەن بۆ کۆکردنەوەی گشت هێزو توانایێك بۆ لابردنی ئەو تەعەدایەو تاوانانەی کە بەسەریاندادێت لەبەر ئەوەی لە کاتی دووبەرەکی و ناخۆشیدا خەڵك لایەنگری لای بەهێز دەکەن لەشەردا.

بەبێ ئەوەی سەیری ستەم کارو بێ تاوان بکەن واتە سەیر کردن و لابەنگرتنیان بۆ لایەنێك بە گوێرەی هێزو توانای لایەنەکەی ترە بۆیە خودای گەورە داوا لەباوەرداران دەکات کەلەکاتی شەرو ئاشتیدا هەردەم لەجێگا بەهێزو بەتوانا بن‌و سەر دانەنوێنن بۆ دوژمن وداگیرکەران و بەهەموو هێزو توانایێك بەرنگاری ببنەوە کە دەفەرموێت: ﴿واعدوا لهم ما استطعتم من قوة، ومن رباط الخيل ترهبون به عدوا الله وعدوكم وآخرين من دونهم لا تعلمونهم الله يعلمهم﴾ انفال: ٦٠

وەبەپێی ئەم ئایەتە پێویستە لەسەر کۆمەڵی موسڵمان کە هەموو توانای خۆیان بخەنە کار بۆ بەرەنگاری بوونەوەی دووژمنان لە هەموو لایەنێك دا و زانست بەرەوە پێش بخەن و خوێندن بەرز بکەنەوە بەجۆرێك پلەی رۆشنبیری نێرو مێی گەل بەرەوە پێشەوە ببەن وە بە پشتیوانی خوای گەورە لە بەشەکانی تری کۆمەڵێ

نموونەی باسی خوێندن و زانست دەکەین کە لە یەکێك لە بنەما گرنگەکانی کۆمەڵ دادەنرێت.

((بەرەو نەتەوەیەکی یەکگرتوو))

مێژوو و جوگرافیای شارستانیەتی هەر کۆمەڵگایێك دەپێورێت و بە دیار دەکەوێت بە گوێرەی پلە و چۆنیەتی بیر کردنەوەی تاکەکانی ئەم کۆمەڵگایە.

ئەوەی من بزانم دیاری کردنی کۆمەڵگا لە چوارچێوەی خێزان دا بەڵگەیە بۆ شیکردنەوەیێکی زانستی کە بیری هۆشمەند ئاوێتەیەتی ئەویش لە رێگەی گەرانەوە بۆ خێزان و بە تایبەتی بۆ ئەو تاکانەی کە ئەم خێزانە پێك دەهێنن لە رێگەی دیاری کردنیان بۆ (بیرە کراوو داخراوەکاندا) کە بە هۆیەوە خێزان دیاری دەکرێت وەپێ لە دوای پێدا تا دەگاتە بە کۆمەڵگا کە بە مانای سیاسی گەل دێت.

بە مانای ئەوەی پلەی بیر کردنەوەی هەر مرۆڤێك یەکسانە بە پلەی هەڵس و کەوت کردنی لەگەڵ دەورو بەریدا ئەوەی مەبەستمە لێرەدا بڵێم کە ئەنجامی پێش کەوتن و رزگار بوونی گەلان بەستراوە بە پلەی بیرکردنەوەیان کە گەلێك جار بەهۆی بیری خراپەوە گەل و نەتەوە بەرەو هەڵدێری لە ناوچوون و پەرەکانی مێژوو دەبات.

وە ئەم کردارەش بە شێوەیەکی ئاشکرا لە نێوان نەتەوە پاش کەوتووەکان بەدی دەکرێت وەبەشێوەیەکی بلاویش لەنێوان تاکەکانی نەتەوە چەوساوەکان دا بلاو کراوەتەوە دیارە ئەمەش گشتی دەگەرێتەوە بۆ جۆرو پلەی بیرکردنەوەیان دەربارەی ئەو تیۆرو پرانسیپانەی کە پێکهاتەی نەتەوەی لێ پێك دێت، ئەویش لەرێگەی تێکەڵ کردن و جیاوازی نەکردنیان بۆ ئەو ماناو مەبەستانەی کەئەم تیۆرو پرانسیپانە بۆی دامەزراوون.

بۆ نموونە جیاوازی ناکەن لەنێوان (سەربەخۆیی، ئازادی) (وولات و سەرۆك وولات) (دادگاو دادوەر)....هتد.

کەپێویستە تێکەڵ بەیەکتری نەکرێن لەبەرئەوەی هەر مەفهومێکیان مانایەکی تایبەتی و کارێکی جیاوازی هەیە لەوانە تێکەڵ کردن و جیاوازی نەکردن لەنێوان مانای سەربەخۆییو ئازادی کار دەکاتە سەر پێکهاتەی گەڵ لەرێگەی سەر لێشوانی نەتەوە بۆ ئەم دوو زاراوە لەبەرئەوەی سەربەخۆییو ئازادی دوومانای جیاوازیان هەیە وەلە هەموو کاتێك دا پەیوەست نین بەیەکەوە وەنموونەش بۆ ئەم کردارەو بۆچوونەمان دا گەلێك زۆرەو لەژمار نایێت بەتایبەتی لەوولاتە دراو سێیەکانماندا کە بەشێوەیەکی روون و دیار دەبینێت کەدانیشتوان و پێکهاتەی ئەم گەلانە هەست بەهیچ حۆرێك لە ئازادی ناکەن بەتایبەتی لەرووی ئازادی بیروراو ئازادی وولاتەکەیان لەدەرکردنی یاساو بریارەکانیدا ئەگەر چی سەربەخۆیشیان بەدەست هێناوە بەمانای ئەوەی مەرج نییە سەربەخۆیی ئازادی لەگەڵ دابێت بەهەمان شێوە لە مەفهومی دادگاو دادوەر نەگەیشتوون وتێکەڵ بەیەکتری دەکەن بەڵکو لەلای ئەوان دادوەر بەمانای دادگا دێت بەجۆرێك هەر کاتێك زۆردایو ستەمێك رووبدات لەلایەن دادەوردا دەیلکێنن بەپلەی یەکسانی و دادپەروەری یاساو بریارەکانی دادگاوە، ئەمەش بەخراپترین کردار دەژمێردرێت لەرووی بڕواو متمانە کردن بە بڕیارەکانی دادگاوە لەبەر ئەوەی بۆی هەیە دادوەرێك زۆردار بێ و نایەکسانییەك بکات لە کاتی دەرکردنی بڕیارەکانیدا بەڵام ئەم کردارە واناگەینێت وە بە هیچ شێوەیەك کە دادگا زۆردارە وستەم دەکات بە مانای ئەوەی نابێت بە پەلەو یەکسەر بڕیار لەسەر نەبوونی دادپەروەری بڕیارەکانی دادگا بدەین لەبەر ئەوەی لە هەموو وولاتێك دا دادگا نیشانەی یەکسانی و دادپەروەرییە وە بەستراوە بە پلەی پێشکەوتنی رۆشنبیری ئەم وولاتە.

نمونـەی سـێیەم سـەبارەت بـە جیـاوازی نەکردنیانـە بـۆ سیسـتەمی وولآت وە بەستنەوەو جیاوازی نەکردنی لەگەڵ تیۆری سەرۆك وولآت کە سەیر دەکەیت لـەلای گەلێك نەتەوەدا کە ناوی سەرۆك وولآت دێت یەکسەر دەیلکێنـن بـە وولآتەکەیـەوەو لـە هـەموو روانگەیەکـەوە سـەیری ئـەم وولآتانــە دەکـەن و دەیپـێون لـە رێگـەی سەیرکردنیان بۆ سـەرۆك وولآتەکـەیان (هەرچـەندە ناهـەقیان نـاگرم لەبـەر ئـەوەی دەبێـت سـەرۆك وولآت نوێنـەری گـەل بێـت بـە هـەموو ماناێکـەوە جگـە لـە مانـا یاساییەکەی) بەلآم ئەم کردارەش پێچەوانەی گشت یاساو تیۆرە کۆمەلآیەتیەکانە لەبەر ئەوەی بۆی هەیە نەتەوە پێش کـەوتوو خـواز بێـت وەمامەڵـە کردنـی لەگـەڵ دەوروبەریدا چاك و بەسوود بێت بەلآم سـەرۆکی وولآت بـەپێی داواو بۆچونـەکانی داگیرکـەران هـەڵس و کـەوت بکـات بـە مانـای ئـەوەی چلکـاو خـۆرو ژێـر دەسـتەی وولآتانی بێگانەو داگیرکەرانە ئەمە لەلایەك لەلایەکی تردا گشت کردارو پێکهاتەکانی گـەل دەبەسـتنەوە بەسـەرۆك دەوڵـەوت وەهـەردەم بیرلەوەدەکەنـەوە و پرسـیار دەکەن ئایا سەرۆك دەوڵەت چی ئەنجام دەدات بۆ وولآتەکەیان؟ بەبێ ئـەوەی بـیر لەوە بکەنەوە ئاخۆ ئەوان چی دەکەن و چـی ئـەنجام دەدەن لـەپێناو وولآتەکـەیان لەهەمان کاتدا سەرۆك وولآت بەبەرپرسیار دەزانن لەهەموو کارو کردەوەێك داجا چ گـەوەر چ بچوك بێـت بـەبێ ئـەوەی بـیر لەوەبکەنـەوە کـە ئـەم وولآتـە لەسـەر چ جۆرەسیسـتەمێك کاردەکـات کەبـەگوێرەی ئـەم سیسـتەمە هـەمووکارەکان دابـەش کراون بەجۆرێك (تدرج) هەیە لەبەر پرسیاریەتی لەکارەکانی وولآتدا.

جگەلەمانەش گەلێك زارەوەو دروشم تێکـەڵ بەیـەکتری دەکرێـن بەتایبـەتی تێکـەڵ کردن و جیاوازی نەکردنیانە بۆ مانـاو مەبەسـتی دیموکراسـی لەگـەڵ ئـازادی رەهـا (ئازادی کارو هەڵس و کەوت کردن) تێنەگەیشـتن و هـەرس نـەکردنی ئـەم زاراوەیـە بەشێوەیەکی باش لەنەخۆشـیە ترسـناك و لـەناو بـەرەکانی وولآتـە دیموکراسـی

خوازەكان دەژمێردرێت كەگەلێك جار دەبێتە هۆی كەم بوونەوەو لەناوچوونی ئەم جۆرە كەهۆیەكەی دەگەرێتەوە بۆ ئەو سیستەمانە بە جۆری بیركردنەوەو رادەی تێگەیشتنی تاكەكانی ئەم سیستەمە.

لەبەر ئەوە پێویستە وەبەگرنگی دەزانم وەكو پرۆگرامێك جۆرێك لەووشیار كردنەوەی كۆمەلایەتیو رامیاری (سیاسی) بلاوبكرێتەوە لەرێگەی تێركردنێكی هێواشی لەهۆشمەندیتی وەلە رێگەی دووكرداری سەرەكی دەتوانین گەل بگات بەم مەبەستە:

یەكەم: بەداهێنان بەرەیەكی نەتەوەیی.

دووەم: لەرێگەی مامۆستاو قوتابخانەدا.

یەكەم: داهێنانی بەرەیەكی نەتەوەیی:

هەموو نەتەوەیەك دەتوانێت یەكێتی ریزەكانی مسۆگەر بكات ئەگەر بێت و بتوانێ بەرەیەكی نەتەوەیی بێك بهێنێت بەمەرجێك گشت پێكهاتەكانی ئەم نەتەوەیە بگرێتە خۆی، كە ئەم كردارەش بە كارێكی زۆر گرنگ دادەنرێت بەتایبەتی لەناو نەتەوە ژێر دەست و بەش كراوەكان دا لەبەر ئەوەی بەرەی نەتەوەیی بەمەلبەندی هێز دادەنرێت كەلەرێگەیەوە دەتوانرێت بەرنگاری دوژمنەكان وگشت پیلانە چەوسەواكانیان ببنەوە لەو وولاتانەی كەبەبەردەوامی دروشمی زۆرداری وستەمیان بەزركردۆتەوە.

هێلیكاریو شێوەی ئەم بەرەیە دەبێت بەشێوەیەك پێك بهێنرێت كەگشت پلەوجۆرەكانی نەتەوە بەشداری تیادا بكەن بەبەشداری كردنی هەر بەكێكیان بەنوێنەرێك كەلەنێوان خۆیان دا دەیپالێون بۆ ئەم كردارە وەئەمەش پێویستی بەكۆكردنەوەو رێكخستنێكی تایبەتی هەیە لەلای ئەم بەشانەدا لەشێوەی یەكێتی

یەك یاخود كۆمەلەیێك...هتد، بەمەرجێك ئەم رێخكستنە سەرتاسەری نەتەوە بگرێتەوە نەك تەنها ئەندامانی یەك وولات بگرێتە خۆی لەبەر ئەوەی بۆی هەیە نەتەوەیەك بەچەند وولاتێك بەرچاو كەوێت یاخود لەنێوان چەند وولاتێك دا دابەش كرابێت.

وەبەم شێوەیە دەتوانین بلێین بەرەی نەتەوەیی هێزێكە پێك دێت لەنوێنەرانی گشت پێكهاتەكانی نەتەوە (لەرێكخراوە جەماوەری‌و پیشەیی‌یەكان و پارت و رێكخراوە سیاسی‌یەكان لەپال رێكخستنە زانستی ووویژەیی‌و رۆشنبیریەكان دا)، بۆ نموونە (یەكێتی زانایان، یەكێتی ئافرەتان، سەندیكای كرێكاران، پیاوانی كار، پاریزەران) جگە لەمانەش پیویستە پارت و رێكخراوە سیاسی‌یەكان تەنها بەنوێنەرێك بەشداری بكەن بەمانای ئەوە پێویست بەبەرەیەكی نیشتمانی دەكات كە ئەم پارت ورێكخراوانە دروستی بكەن لەنێوان خۆیان دا بەمەبەستی بەشداری كردن لەبەرەی نەتەوەیی‌دا.

وەبەم كردارەش دەتوانرێت پارێزگاری لەیەكێتی رێزی نەتەوە بكرێت دوور لە خەون و حەزی هەندێك لەدەسەلاتداران كەبەهۆی پیلانی داگیر كەران هەلسو كەوت لەگەڵ ریزەكانی گەل دەكەن.

جگە لەمەش كۆكردنەوەی گشت پێكهاتەكانی نەتەوە دەبێە هۆی داهێنانی هێزێكی بێ شوومار لە هەموو لایەنێكی ژیان دا كە بە هۆیەوە دەتوانرێت گشت ئامانج و مەبەستەكانی نەتەوە ئاراستە بكرێت بەرەو پێش كەوتن و نوێ بوونەوە وە لەهەمان كات دا دەبێتە هۆی بنیات نان و ئەفراندنی عەقلێكی سیاسی كە لە پاڵ سیاسەتێكی كراوەی بریار بەدەست دێتەكایەوە كە تیایدا بریارەكان بە زۆرینەی دەنگ دەردەچێت ئەوەش خۆی لە خۆی‌دا جێگای متمانەو باوەر پێكردنە كەوەكو ئاوێنەیەك كێش و پلەی دەست لاتی نەتەوەیی دیاری دەكات وە دەبێت

بڕیارەکانی لەسەر رووی بڕیارەکانی وولآت بێت سەبارەت بەو بڕیارانەی کە کار لە ڕێزی نەتەوە دەکەن وە ئەبنە ڕێگرێك لە کامڵ بوونی بەرەی نەتەوەیی ئەوەیش لە ڕێگای چارەسەرکردنی بە نزیك بوونی گشت پێکهاتەکانی نەتەوەو هەوڵ دانیان بۆ داهێنانی جۆرە لێبوردنێك لە مامەڵە کردن لەگەڵ بنەما ناوەکی و دەرەکی یەکانی بەرەوی نەتەوەیی‌دا بەمەش گشت پێکهاتەکانی نەتەوە هەوڵ دەدەن کە یەك بگرن بۆ بەشداری بوونیان لە بەرەی نەتەوییدا وە ئەم کردارەش هەرچەندە زۆر جار دەبێتە هۆی زیاتر کردنی ژمارەی نوێنەرەکانی بەلاّم لە هەمان کات دا دەبێتە هۆی پتەوتر کردنی یەکێتی خاکی نەتەوە بە مانای پارێزگاری لە یەکێتی گەل و نیشتمان دەکات لە هەموو بوارێك دا (رۆشنبیری ، ئابووری ، کۆمەلاّیەتی .. هتد) لە رێگەی کۆکردنەوەی بۆ گشت هێزو بیری پێکاهتەکانی نەتەوەدا بۆیە پێویستە لەسەر گشت نەتەوەیەك هەوڵ بدات بۆ داهێنانی بەرەیەکی نەتەوەیی بەسوود وەرگرتن لە تەجروبە بایەخدارەکانی گشت سیستەمەکانی جیهان دوور لە هەموو مەبەستێکی تەسکی حزبایەتی و چینایەتی‌دا.

دووەم: لە ڕێگەی مامۆستاو قوتابخانەدا:

مامۆستایان بەهۆی ئەو ئەرکە پیرۆزەی کە پێی هەڵدەستن دەتوانن دەورێکی بەرزو بالاّ بگێرن لە گۆرینی نەتەوەو کۆمەڵ دا بۆیە پێویستە لە سەر مامۆستایان کە بیرۆکەی ئازادی و یەکسانی بلاّوبکەنەوە لە نێوان قوتابیەکانیاندا بە جۆرێك بەردەوامی و گۆران بکەن بە دروشم و مەبەستیان.

لەبەر ئەوەی قوتابیانی ئینجا لە هەر پلەیەك دا بن (لە قۆناغی سەرەتایی‌یەوە تاوەکو (دکتۆراه) لە هەوڵدانێکی بێ شومارو نەوەستاوە دایە بۆ چاو لێکردنەوەی مامۆستایەکەی (ئەم کردارەش بە پلەی ٩٠٪ لە ناو قوتابیان بەدی دەکرێت) لە ڕێگەی بەدواکەوتن و ڕێکخستنی بیرو بۆچونەکانی‌یان بە شێوەیەك کە بگونجێت

لەگـەڵ بـیرو رای مامۆسـتاکانیان وە لـە هـەندێك کـات دا سـەیردەکەی بـیرو بۆچونەکانی قوتابی جۆررێکە یاخود درێژکردنەوەیێکی رێرەوی مامۆستاکەیەتی.

جگە لە مامۆستا قوتابخانەش دەتوانێت دەورێکی باش ببینێت لە پـەروەردەکردنی بیرۆکەی بەرەی نەتوەییدا ئەویش لە رێگـەی داهێنـانی وانـەیێکی هەفتانـە لـە پاڵ وانەکانی تری قوتابخانەدا کە تیـایدا بنـەماکانی بـەرەی نەتـەوەیی بخوێندرێـت بـە جۆرێك گشت ئەو بنچینانەی تیاد کۆبکرێتەوە کە بە هۆیەوە ئەم قوتابیانـە بتوانـن پارێزگاری لە یەکێتی گەل و نیشتمان بکـەن دوور لـە هـەر مەفـهوم و سیسـتەمێکی جیهانی ئەم کردارەش دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی پلەی رۆشـنبیری رۆڵـەکانی ئـەم گەلانە بە جۆرێك سیستەم و پیلانی داگیرکەران بشکێنن کە هـەردەم هـەوڵ دەدەن بە هۆی چەند یاسایێکی دارژاو بۆ ئـەوەی رۆڵـەکانی ئـەم گەلـە لێك بکـەن و جـۆرە دووبەرکیەك لە نێوانیان بهێننەوە.

((بنەماکانی یەکگرتن))

یەکگرتن وەکو هەر بنچینەیەکی کۆمەڵایەتی دەسەڵاتێکە پشت دەبەستێت بەچـەند بنـەمایێك کەلەرێگایـەوە هەڵدەسـتێت بـەکرداری رێکخسـتنی کۆمـەڵ بـە ئومێـدو مەبەسـتی دروسـت کـردن و داهێنـانی کۆمـەڵگایێکی نمونـەیی ئـەویش لـە رێگـای بەستنەوەی ئەم بنەمایانە بە رەوشت و داوایە ئاینییەکان واتـە ئـەم بنەمایانـە لـە قورئانی پیرۆزدا داواکـراوەو باسـی لێکـراوە بۆیـە پێویسـتە لەسـەر بـاوەڕداران کـە رێنمایی بکەن و پارێزگاری لە داواکاریەئاینشی بکەن.

لـە هـەمان کـات دا پێویسـتە لەسـەر ئـەو یاسـاو سیسـتەمانەی کـە هەڵدەسـتن بـە کرداری رێکخستنی ژیانی کۆمەڵ و ئادەمیزاد کە بگونجێن لەگەڵ یاسـاو سیسـتەمە

ئاینییەکان بەمانای ئـەوەی کەهاوشیوەبن لەگـەڵیدا لەبـەر ئـەوەی یاسـاو داوایـە ئاینییـەکان لەگـەڵ سروشـتی ئـادەمیزاد دەگونجێـت کـە لـە ڕێگایـەوە دەتوانرێـت (کۆمەڵگایێك) پێك بهێندرێت بەپشت بەستن بەو سیستەم داب و نەریتانـەی کـە لـە گەڵیدا هاتوون وە ئەم بنەمایانەش پێـك دێـت (یەکسـانی ، دادوەری ، هـەرەوەزی (هاوکاری) ، لێبوردەیی ، مافی یاسا دانان)

١- یەکسانی (المساواه)

ئەگـەر سـەیری پـەیامی موسـڵمانیەتی بکـەین سـەبارەت بەیەکسـانی دەبینـین زۆر بـەتوندیو بەشـێوەی واجـب داوای یەکسـانی دەکـات لـەنێوان چـین و توێژەکـانی کۆمەڵ دا بەشێوەیەك کە پارێزگاری لەیەکێتی ریزەکانی گەل دەکات لەهەموو سات و کاتێك دا.

بـۆ ئـەم مەبەسـتەش دووریگـەی گرتۆتەبـەر یەکـەمیان یەکسـانی گشـت چـین و توێژەکـانی کۆمـەڵ بەرامبـەر بەیاسـا دووەمیـان داوای یەکسـانی کـردووە لەمافەگشتییەکان بەتایبەتی لەمافە رامیاریەکان دا (السیاسی).

یەکسانیەك کەهیچ جیاوازی یەك نییە لەنێوان پێست سپیو پێسـت ڕەش، لـەنێوان دەوڵەمەندو هەژار لەنێوان خاوەن دەست هەڵات و بێ دەست هەڵات دا بەجۆرێك کە سیستەمی چینایەتی لەناو کۆمـەڵ هـەلگیرێت و لـەناو بردرێـت کـە خـودای گـەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿یاایها الناس اناخلقناکم من ذکر وانثی﴾ الحجرات: ١٣

لـەم ئایەتـەدا خـودای گـەورە داوا لەگشـت کۆمـەڵی ئـادەمیزاد دەکـات وبیریـان دەکاتەوە بەسەر چاوەی دروست بوونیان کەهەموویان لەیەك نێرو مێ لەدایك بوونە وەهیچ پێویست ناکات کەهەندێکیان خۆیان بەگـەورەترو بـەرزتر بزانـن لەهـەندێکی

تردا بەبیانوی ڕەگەز ورەنگ لەبەر ئەوەی ئەمانە گشتی بەهۆی باری سروشتیی‌یە وە ڕوودەدات و مرۆڤ هیچ دەورێکی تیادا نابینێت بەڵکو دەبێت ئادەمیزاد یەکتری بناسن و بزانن ئەمانە لەیەك دایك و باوك پەیدا بوونەو ناسینیش دەبێتە هۆی یارمەتی دانی یەکتری لەکاروباری ڕۆژانەدا بەشێوەیەك کەجۆرێك لەخوشك وبرایەتی لەنێوانیان دروست ببێت کە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت

﴿وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا ان اكرمكم عندالله اتقاكم﴾ الحجرات: ١٣

وەپێغمبەرمان (ﷺ) لەئاخر خوتبەیدا داوای یەکسانی کردوە کەدەفەرموێت **(یاایها الناس ان ربکم واحد، وان اباکم واحد، کلکم لادم وادم من تراب، اکرمکم عندالله اتقاکم، ولیس لعربي على اعجمي، ولا لاعجمي على اعربي، ولأحمر على ابیض، ولا لأبیض على احمر فضل الا بالتقوى)**

کەواتە پەیامی مرۆڤایەتی داوای یەکسانی دەکات یەکسانیەك کەدەنگی فەرماندەری تیادا وون دەبێت کە هەردەم خۆیان بەبەرزترو زلتر دەزانن لەکۆمەڵ یەکسانی یەك کە هیچ مافێك نادات بەشازادو شالیارەکان (الامراء و والوزراء) کە دادگایەکی جیاوازیان هەبێت لەدادگای گەل بەڵکو دەبێت هەموو چینەکانی کۆمەڵ بەرامبەر بەیەك دادگا بوەستن و ماف و داواکانیان لێ وەربگیرێت و بۆ شیان ور بگیرێت وبەشێوەیەکی یەکسانی بەلێ ئەو سیستەمە ڕێگانادات تەنها بەسەرۆك دەوڵەتیش کەمافێکی زیاتری هەبێت لەدادگا کردن یاخود لەسامان کۆکردنەوە بەرامبەر بە خەڵکانی‌تری کۆمەڵ دا.

مرۆڤ کە بەقووڵای سەیری ئەم ڕێرەوەو ئەم باسەدەکات دەبینین گشت ئەم داوایانە کاردەکەن بۆمانەوەی کۆمەڵ و گەل بەشێوەیەکی یەکگرتوو بەجۆرێك هیچ هۆکارێك کاری تیادا ناکات بۆ لێك ترازانیان بەتایبەتی خۆشەویستی دەست هەڵات

و خاوەنداری کە بە یەکێك لەنەخۆشیەکانی گەلْ دەژمێردرێت و گەلان لەهەموو کاتێك دا پیْ یەوە دەنالێنن.

٢- دادپەروەری:

مانای دادپەروەری بریتی‌یە لە رەچاوکردنی مافی ئادەمیزاد لە هەموو بوارێك دا لە کاتی دانان و دارشتنی یاساکان دا.

بەپیْی ئەم پێناسەیە پێویستە لەسەر گەلان ماف و پێداویستیەکانی ئادەمیزاد رەچاوبکەن و لەدەستووری وولات دا ماف گشتی‌یان دیاری بکرێن و بەچاوی کەمە نەتەوایەتی سەیری هیچ کۆمەڵێك نەکرێت بەڵکو گشتی‌یان بەیەك چاو دەبێت سەیر بکرێت و ئازادی بیرورا یەکێك بێت لەبنچینەکانی گەل لەبەر ئەوەی هەرچەندە ئەم بیرو رای جیاوازە بەلام گشتی بۆیەك ئامانج و ئاوات کاردەکات بە شێوەیەك کە هەریەکەیان بەپێی بیرورای خۆی بەرێگایەکی جیاواز هەولْ دەدات بگات بەو ئاوات وئامانجە ئەمەش رێگە لەلایەنەکەی تر ناگرێت کە بەپیْی بیرو رای خۆی بکەوێتە رێگا بۆ گەیشتن بە ئامانج و ئاواتەکانی.

وەلەبەر گرنگی دادپەروەری لەژیانی گەلان دا بەتایبەتی بۆ پاراستنی یەکێتی گەل خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا بۆمانی روون کردۆتەوە کەمەبەست لەناردنی پێغەمبەران بەشێوەیەکی گشتی بۆ بلاوکردنەوەو داهێنانی سیستەمی دادپەروەری کۆمەلایەتی بوو لەنێوان ئەم گەلانەدا کە دەفەرموێت : ﴿لقد ارسلنا رسلنا بالبينات وأنزلنا معهم الكتاب والميزان ليقوم الناس بالقسط﴾ الحديد: ٢٥

کەواتە لەرەوشتە بەرزەکانی مرۆڤی باوەڕدار پێویستە دادپەروەر بێت لەکاتی ئەنجام دانی کارو باری رۆژانەی لەگەلْ خەلك دا بەشێوەیەك لەکاتی ئەنجام دانی کارەکانی دا هەموو توانای بخاتە کار بۆ خزمەت کردنی چین و توێژەکانی کۆمەلْ و

بەیەك چاوو یەك پلە سەیری گشتیان بکات کە لەقورئانی پیرۆزیدا دەفەرمووێت:

﴿یاایها الذین امنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء لله ولو علی انفسکم او الوالدین و الاقربین﴾ النساء: ١٣٥

پەیامی مرۆڤایەتی بەمەش نەوەستا بەڵکو لە بەرزترین پلەی دادپەروەری دا خۆی دەگرێت ئەویش لەکاتێك کەداوا لەباوەڕداران دەکات کەئاداگاری و پارێزگاری لەبنچینەکانی داد پەروەری بکەن بەشێوەیەك لەکاتی هەڵسوکەوت کردن لەگەڵ دوژمنیش دا ڕاچاوی دادپەروەری بکە کەلەقورئانی پرۆزدا دەرفەرموێت:

﴿ولایجرمنکم شنان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی واتقو الله ان الله خبیر بما تعلمون﴾ المائدة: ٨

واتە ڕەق وکینە لەگەڵ گەلێك داواتان لێ نەکات کەداد پەروەری بەجێ نەگەیەنن بەڵکو داد پەروەبن لەبەرەئەوەی دادپەروەری نزیکە لەتەقوای خودای گەورە.

جگە لەمە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا لەزۆر جێگادا داوای دادپەوەری کردووە و پلەی داد پەروەری بەرز کردۆتەوە و بۆ بەرزترین پلەی مرۆڤایەتی کەدە فەرموێت: ﴿واذا قلتم فاعدلوا ولو کان ذا قربی﴾ انعام: ١٥٢ ، هەروەها سەبارەت بەداد کردنی خەڵك داد پەرەوری بەسەرچاوەی داد کردن دێت لەبەرئەوەی وەکو لەمەوپێش باسمان کرد کەپێویستە یاساکانی بەشێوەیەك دابڕێژرێت کە دادپەروەری تیادا رەچاو بکرێت وەهەر یاسایەك کەداد پەروەری تیادا رەچاو نەکرێت دەبێتە هۆی داهێنانی تەنگێشەو ئاژاوە لەنێوان کۆمەڵ داو باری ئاسایی گەڵ تێك دەدات بۆیە پێویستە لەسەر (حاکم) لەکاتی دەرکردنی فەرمان و حوکم دادپەروەری رەچاو بکات کە خودای گەورە لەیەکێك لەداواکانیدا دەفەرموێت:

﴿واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل﴾ النساء: ٥٨

ئەمەش خۆی لەخۆی دا وادەگەیەنێت کەئازادی بیرورا یەکێکە لەمەبەستەکانی ئەم کۆمەڵە وە پێویستە پارێزگاری لیٚ بکرێت لەبەرئەوە بەئازادی بیروڕا دەتوانرێت زیاتر پارێزگاری لەیەککگرتن بکرێت بەجۆرێك لە زمانی لەیەك گەیشتن و گۆڕینەوەی بیروڕا مەبەست بێت نەك بکا رمێنانی چەك و ئازاردان.

٣- **لێبوردەیی:**

لێبوردەی لەرەوشتە بەرزەکانی ئادەمیزادە لەبەرئەوەی لەناخی دڵ و دەروونی مرۆڤ دەردەچێت بەخۆگرتن ودڵی خۆش بوونی لەسەر دەست درێژ کردن و ئازار دانی کەسانی تر بۆی بۆیەش ئەم رەوشتە بەرزە بەیەکێك لەبنەماکانی یەکگرتن دادەنرێت ئەویش بەهۆی سەلماندنی کردارەکانی رۆژانە کەبە لێبوردن و بەوەڵام دانەوەی خراپە بەشێوەیەکی چاك والەبەرامبەر دەکات کەزیاتر لەو مرۆڤە نزیك بێتەوەو رێزی لیٚ بگرێت بەشێوەیەك کەجۆرێك لە پشتیوانی و هاوکاری لەنێوانیان دێتە کایەوە ئەمەش یەکێك بوو لەداواکاریەکانی خودای گەورە لەزۆر جێگا بەسەر باوەرداران دا کەئەم رێگایە بگرنەبەر لەکاتی هەڵس و کەوتی رۆژانەیدا لەگەڵ کەسانی تری کۆمەڵو لەکاتی رێکخستنی پەیوەندیەکانیان یان لەگەڵ خەڵکانی تردا کەدەفەرموێت:

﴿وان تعفوا وتصفحوا وتغفروا فان الله غفور رحيم﴾ التغابن: ١٤

هەروەها لەکاتی باس کردنی رەوشتە ئاینیەکانی مرۆڤی بەباوەر دەفەرموێت:﴿ويدرؤون بالحسنة السيئة﴾ الرعد:٢

هەروەها دەفەرموێت: ﴿ولاتستوي الحسنة ولاالسيئة ادفع بالتي هي احسن فاذا الذي بينك وبينه عداوة كأنه ولي حميم﴾ فصلت: ٣٤

لەم ئایەتە پیرۆزەدا بۆمان ڕۆن دەبێتەوە کە لێبوردەیی وچاکە کردن لەگەڵ خەڵك دا دەبێتە هۆی داماڵینی و لابردنی دووبەرەکی ورەق وکینە لەدڵ و دەروونیان دا بەشێوەیەك کەدەبێتە هۆی داهێنانی جۆرێك لەهاوکاری و برایەتی کەڕێگە خۆش دەکات بۆ یەکگرتن و لێك نزیك بوونەوەی ئەم دوولایەنە لەدوارۆژدا.

٤- هەرەوەزی: بۆ بەرزکردنەوەی ژیانی کۆمەڵ بەشێوەیەکی پێش کەوتوانە و زانستانە بەرەو بەرزترین پلە پێویستە هەرەوەزی و یارمەتی‌دانی یەکتری بکرێت لەکاروباری ڕۆژانەو باری ژیاندا.

لەبەر ئەوە پێویستە ڕۆلەکانی گەڵ پێ بگەیێندرێت لەسەر هەستی خۆشی هەرەوەزی وهاوکاری دا بەشێوەیەك لەگەڵ یەکتری‌دا بەیەك دەست وبەیەك دڵ هاوکاری یەکتری بکەن لەبەرئەوەی بەهەرەوەزی‌و یارمەتی یەکتری دەتوانرێت لەدوو لایەنەوەسوود بەکۆمەڵ بگەیەنرێت یەکەمیان هەرەرەزی بەیەکێك لەبنەماکانی یەکگرتن دادەنرێت ئەویش لەرێگای کۆکردنەوەی ۆرلەکانی کۆمەڵە لەسەر یەك کارو یەك مەبەست دا ئەمەش لەلای کەس وون نی‌یەو ئاشکرایە کە کۆمەڵە هەرەوەرزی‌یەکان چ سوودێك دەگەیەنێت بەکۆمەڵ و خاك دا چ لەلایەن باری ئابووری و چ لەلایەن باری پەیوەندی کۆمەلایەتی‌دا دووەم سوودی هەرەوەزی و یارمەتی یەکتر دان لە کارگەو کاری ڕۆژانە بەدی دەکرێت کە بەهۆی هەرەوەزی دەتوانرێت پلەی بەرهەم بەرزبکرێتەوەو باری داهاتی گشتی چاك بکرێت و کۆبکرێتەوە بەمەش باری ئابووری گەل باش دەبێت وە جۆرێك لە ئارامی لەبازار دروست دەبێت کەلەرێگەیەوە کۆمەڵ هەوڵ دەدات بۆ کرانەوەو پێش کەوتن بۆ گەیشتن بە وولاتە پێش کەوتووەکان لەرێگەی پەیوەندی کردنی بەم وولاتەوە بەسوود وەرگرتن لە بیرو زانیاری ڕۆلەکانی کەلەم وولاتانەدا زانست و زانیاری

کۆدەکەنەوە و لەنبشتماندا جێ بەجێ دەکەن بەھەرەوەزی لەگەڵ رۆڵەکانی تری کۆمەڵ.

٥- مافی یاسادانان

لەو پێویستانەی کەرێگە خۆش کەرن بەرەو یەکگرتن دامالینی مافی یاسا دانانە لەلایەن مرۆڤەوەو گەرانەوەیەتی بەرەو یاسا وداواکاری‌یەکانی خودای گەورە بەجۆرێك رێگە نەدرێت بەھیچ کۆمەڵ و کەسێك کەدەست ھەڵات ومافیان زیاتر ھەبێت بەرامبەر بەکەسانی تردا لەرێگەی گۆرین و داھێنانی یاسای جۆراو جۆر بەپێی ھەوەسی خۆیان بەپێی رەچاو کردنی ھیچ بنچینەیەکی کۆمەلایەتی و ئایینی.

واتە لەم کۆمەڵەدا ھیچ کەسێك بەرزترنی‌یە لە یەکێکی‌تر بەڵکو دەست ھەڵات گشتی دەگەرێتەوە بۆ خودای گەورە وەپێویستە لەسەر داھێنەرانی یاسا بەپێی پەیامی خودای گەورەیاسا دابرێژن ولەسنووری داواکاری‌یەکانی کۆمەڵ دەرنەچن بەمەش گشت چین و توێژەکانی کۆمەڵ لەو کەسانەی کەباوەریان بەپەیامی خودای گەورە ھەیە ھەست بەیەکسانی ئەم یاساو داواکاریانە دەکەن لەرێگەی ھەست کردنیان بەداد پەروەریەتی یاسا گشتی‌یەکانی خودای گەورە بەجۆرێك لەکاتی جێ‌بەجێ کردنی ئەم یاساو داواکاریانەدا واھەست دەکەن کەرێنمای پەیام و داواکاریەکانی خودای گەورە دەکەن بەشێوەیەك کەھیچ کەس دەست ھەڵاتی نی‌یە لەسەریان دا وە گشت یەکسانن لەبرامبەر یاسای خودای گەورەدا ئەمەش زیاتر رێگە ئاسان دەکات بۆ نزیك بوونەوەی گشت چین و توێژەکانی کۆمەڵ لەیەکتری.

رۆلی ئافرەت لەیەکگرتن دا:

لەبەرئەوەی ئافرەت نیوەی کۆمەڵ پێك دێنیت بۆیە پێویستە ئیش بکات و لەکار کردن نەوەستێت وە بەردەوام بێت شان بەشانی پیاو بۆ ڕێکخستن و بەرەو پێش بردنی کۆمەڵ دا لەبەر ئەوەی بەهۆی ئەو سۆزو بەزەیی‌یەی کەئافرەت هەیەتی دەتوانێت بەگەورەترین و بەرزترین کرداری پەروەردەو بنیات نان هەڵبستێت لەووڵات دا بەڵکو ئافرەت دەتوانێت دەستێکی باڵای هەبێت لەگۆڕینی ڕێرەوی کۆمەڵ لەڕێگەی پەروەردەکردنی منداڵەکانی بەو شێوەیەی کە نەخشەیان بۆ دەکێشێت وە بەپێی هەوەسی خۆی ئاراستە یان بکات بەرەو ئەو ڕێگایەی کە خۆی مەبەستێتی زیاتر لەپیاو.

بەڵێ ئافرەت دەتوانی کۆمەڵ بەرەو یەکگرتن و یەکێتی ببات و بەردی بناغەی گەل دابنێت لەڕێگەی پەروەردەکردنی منداڵەکانی لەسەر خۆشەویستی و تەبایی کەیەکێتی گەل بکات بەنموونەی گەورە بۆ خەیاڵ و بیریان بە جۆرێك گیانی پێش کەوتنیان لەدڵ دا بروێنێت و داوایان لێ بکات کەلە دوا ڕۆژدا کارو کردەوەکانیان بەم شێوەیە ئاراستە بکەن وەبەمەبەستی پاراستنی یەکێتی ڕێزی گەل و کۆمەڵ بەتایبەتی مافی ئافرەت خودای گەورە و میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا تیشك دەخاتە سەر مافە مرۆڤایەتی‌یەکانی ئافرەت وبەدیاری دەخات و ڕوونی دەکاتەوە بۆ گشت باوەڕداارن لەوێنەی یاسایێك کەبەهیچ جۆرێك گەڕانەوەو پاش گەزبوونەوەی تیادا نی‌یەوە لەهەمان کاتدا داوا لە ئافرەت دەکات کەکردەوەکانی ڕێك بخات و لەکار کردن بەردەوام بێت لەبەر ئەوەی وەکو پیاو بەشێوەیەکی یەکسان مافی هەیە بەبێ هیچ ڕێگرێك و بەربەستێك کە دەفەرموێت: ﴿للرجال نصيب مما أكتسبوا ولنساء نصيب مما أكتسبن﴾ النساء: ٣٣

بەهۆی ئەو رۆلەی کەئافرەت دەیگیرێ لەئاراستە و پێش بردنی کۆمەڵ بەرەو رێرەو رێبازێکی چاك و بەپێز پێویستە لەسەر ئافرەت کە کاربکەن لەسەر رێرەوێکی چاك و رۆڵەکانیان بەرەو ئەم رێرەوە ببەن لەبەر ئەوەی نە خودای گەورەو میهرەبان کاری ئەوان لەیاد دەکات نەمێژووی گەلیش لەیادیان دەکات کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿فاستجاب لهم ربهم انى لا اضيع عمل عامل منكم من ذكر او انثى بعضكم من بعض﴾ آل عمران: ١٩٥

وە بەمەبەستی پارێزگاری کردن و مانەوەی خێزان و کۆمەڵ وەبەمەبەستی بنیات نان ودامێنانی خێزانێکی بەسوود ئافرەت ئازادە لەژیانی خۆی دا بەتایبەتی لەهەلبژاردن و رازی بوونی لەسەر هاو سەری ژیانی دا لەبەر ئەوەی بەزۆر بەشوو کردنی ئافرەت کار دەکاتە سەر ژیانی کۆمەڵ و گەل لەرێگەی کار تێکردنی لەسەر خێزان دا بەجۆرێك ئەم ئافرەتە رۆڵەکانی بەشێوەیەکی ڕاست و ڕەوان ئاراستە ناکات لەبەر هەست کردنی بەکەم و کوری لەژیانیدا و بیر لەمناڵەکانی ناکاتەوە بەو شێوەی کەسوودیان پێ بگەیەنێت و ببنن بەرۆلەی بەسوود بۆ گەل و نیشتمان لەبەر ئەوە پێغەمبەریان (ﷺ) وە بەمەستی پاێزگاری لەمافی ئافرەت و کۆمەڵ دا دەفەرموێت: **(لاتنكح الثيب حتى تستأمر ولا تنكح البكر حتى تستأذن واذنها صمتها)** رواه الشيخان.

لەکۆتای ئەم باسە دا بەهیوای ئەوەین کە ئافرەتان رۆلی خۆیان لەیاد نەکەن و کاری بۆ بکەن بە ئومێدی پارێزگاری و بەهێز کردنی گەل و نەتەوەکەمان رۆلەکانیان پەروەردەبکەن.

چەند داب و نەریتێکی کۆمەڵایەتی

پەیامی مرۆڤایەتی لەپێناو بنیات نانی گەلێکی یەکگرتوو بەم بنەمایانە نەوەستاو بەڵکو کاری کردو داوای کرد بۆ دروست کردن وداهێنانی چەند داب و ڕەوشتێکی کۆمەڵایەتی کەلە سایەوەپێویستە ڕۆلەکانی گەل پێ بگەیێندرێت و هانبدرێن ئەوانیش قسەی چاك و هەوال پرسین و چاك کردنی نێوان خەلکە.

کەواتە یەکێك لەبنچینەکانی ئەم کۆمەڵگایە داهێنانی چەند داب و نەریتێکی کۆمەڵایەتی‌یە کەلەرێگەیەوە دەتوانرێت گشت چین و توێژەکانی کۆمەل لەسەردا کۆبکرێتەوە بەجۆرێك کەیارمەتی‌و پیشتی یەکتری بگرن لەپێناو گەیشتن بەئامانجەکانیان بۆیە پێویستە لەسەر مرۆڤەکانی ئەم کۆمەڵە کەریز لەیەکتری بنێنن و لەدوای کەم و کوری‌یەکتری نەگەرێن کەلەقورئانی پیرۆز دا دەفەرموێت

﴿یأیها الذین امنوا لایسخر قوم من قوم عسی ان یکون خیرا منهم ولانساءً من نساء عسی ان یکن خیرا منهن ولاتلمزوا انفسکم ولا تنابزوبالالقاب، بأس الاسم الفسوق بعد الایمان، ومن لم یتب فأولئك هم الظالمون﴾ الحجرات: ١١

١- قسەی چاك:

قسەی چاك و باش سەرچاوەی دروست بوون وداهێنانی کۆمەلێکی ڕەوشت بەرزو پێش کەوتوو خوازە بەشێوەیێك کەسەر بکەوێت بەسەر گشت ئەو بەریەستانەی کەدێتە پێشیەوە، لەبەر ئەوە سەیردەکەی زۆر لەنووسەرو پەروەردەناسان تیشك دەخەنە سەر ئەم لایەنەوە لەنووسینیان دا ووشەی رێك و پێك بەکار دەهێنن بەجۆرێك دڵ و دەرونی خوێنەر ئاودەدەن بەهۆی ئەو ووشە جوان و بەپێزو پرمانایانەی کەلەباغ و باخچەکانی ووشەی زمان هەڵی دەبژێرن و دەیخەنە ناو نوسینەکانیان.

هەلبژاردنی ووشەی چاك و پڕ لەمانا لەکاتی قسە کـردن دا والـە ئـادەمیزاد دەکـات خۆشە ویست بێت لەلایەن دەوروبەریدا بەشێوەیەك وای لیٚ دەکات کەسەر کـەوتوو بێت لەکارو باری داوە ئەنجامی باشیش بەدەست بهێنێت لە ڕێگەی دەست کەوتنی برادەرو هەڤالێکی زۆر کە هەردەم یارمەتی دەدەن لەکاروو بـاریدا هـەر بەهـەمان شێوەو بۆهەمان مەبەست خودای گەورە و میهرەبان لەپەیامی مرۆڤایەتی (قورئانی پیرۆز)دا تیشکی خستۆتە سـەر ئـەم لایەنـەو هـانی بـەندەکانی دەدات کـە قسـەو ووتەی چاك بکەن و ووشەی چاك هەلبژێرن لەکاتی قسە کردنیان دا کەدەفـەرموێت: ﴿ وقل لعبادي يقولوا التي هي احسن إن الشيطان ينزغ بينهم﴾ الاسراء:. ٥٤

لێرەدا خودای گـەورە داوا لەکۆمـەڵی بـاوەڕداران دەکـات کـە ووشـەو قسـەی چـاك هەلبژێرن لەگفتو گۆو قسە کردنیان دا ئەگـەر وانەکـەن ئـەهلی مـەن نێوانیـان تێـك دەدات و لەیەکیان دەکات هەربەم پیٚیە خـودای گـەورە لـەقورئانی پـیرۆزدا باسـی پێغەمبەرمان (ﷺ) دەکـات کەدەفـەرموێت ﴿فبما رحمة الله لنت لهم ولو كنت فظاً غليظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم واستغفر لهم وشاورهم في الامر﴾ ال عمران: ١٥٩

ئەمەش بۆ ڕێپشـاندانی بـاوەڕ داران و سـەر کردەکانـە بـۆ سـوودی قسـەی چـاك و گفتوگۆی باش لەگەڵ کۆمەڵ و تاك دا کە بەهۆی ئەم کردارە دەتوانـن کـار لـەدڵ و دەروونی دەوروبەریان بکەن و بۆ خۆیان ڕایان بکێشن وەبەم پیٚیەش دەبنـە یـەك قسەو یەك دەست لە کار کردن بۆ پێـش خـستنی گـەل و لـەپارێزگاری وولاتیـش دا بەهەمان شێوە بەیەك دەست و بەیەك دڵ پارێزگاری لیٚ دەکەن.

٢- چاك كردنەوەی خەڵك

نزيك كردنـەوەو چـاك كردنـەوەی نێـوان خـەڵك يەكێكـە لـەو كـردەوە چاكانـەی كەپێويستە ڕۆڵەكانی ئەم كۆمەڵەی لەسەر پەروەردە بكرێت و هـان بدرێت بـەرەو ڕواندنی ئەم هەستە لەناو دڵ و دەروونيان دا.

لەبـەر ئـەوەی نـارێكی نێـوان دووكـەس يــان دووكۆمــەڵ لەوانەيــە (بـۆی هەيــە) پەرەبسـەنێ بـۆ دووبـەرەكی لـەنێوان چـەندين كـەس و چـەندين كۆمـەڵ دا بـەڵكو لەهەنەدێك جاردا لەنێوان دوو گەليش وە زياتر.

بەڵكو لەهەندێك جاردا گەلێك و يەك كۆمـەڵ دەبـن بەچـەند لايـەنێك و دوو بـەرەكی دەنێتـەوە لـەنێوانيان دا بەشـێوەيەك كـە ئـازارو زەرەر لـە يــەكتری دەدەن بۆيــە پێويستە لەسەر مرۆڤەكانی ئەم كۆمەڵە كە كاربكەن بۆ چاك كردنەوەی نێـوان ئـەم كۆمەڵانە بەهۆی ئەو ڕەوشتە بەرزەی كەلە هەســت و دەروونيــان چاندراوە وەئـەم كارەش تەنها لەو جۆرە كەسانە بەدی دەكرێت كەكەسانێ تريان خۆش دەوێت.

وەكاری چاكيان بۆ دەخوازن وەك چـۆن بۆخـۆيـان ئـارەزووی كـاری چاكن و چۆن حەز لە بوونی ئاسايش و ئارامی دەكەن بەهەمان شێوە بـۆ خـەڵكانيش داوادەكـەن وە ئەم كارەش خۆی لەخۆیدا واله خەڵك دەكات كەيەك بگرن وپشتی يەكتر بگرن وەك برايان وەئەم كردارەش يەكێكە لەداوا ئاييتیيەكان كەخودای گەورە لەقورئانی پيرۆزدا دەفــەرموێت: ﴿إنما المؤمنون اخوة فأصلحوا بين اخويكم واتقوا الله لعلكم ترحمون﴾ الحجرات: ١٠

بەهەمان شێوە نەهێشتن و داماڵينی شــەرو تەنگێشـە لـەنێوان دوو كۆمـەڵ يـاخوود دوو گـەڵ لەواجبـەكانی ڕۆڵـەی ئـەم كۆمەڵـە يـە كەپێويسـتە كـاری بـۆ بكــەن بـۆ هێشتنەوەی برايەتی و يەكێتی ڕيزی گەڵ و كۆمەڵ كە دەفەرموێت :

﴿وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلو فأصلحو بينهما﴾ الحجرات: ٩

لەکۆتایی ئەم باسە بۆمان ڕوون دەبێتەوە کەچاك کردنەوەی نێوان خەڵك بەیەکێك لەو هۆکارانە دەژمێردرێت کە پارێزگاری لەیەکێتی گەل و نیشتمان دەکات و پێویستە لەسەر گەلان ڕەچاووی ئەم خاڵانە بکەن و ڕۆڵەکانیان لەسەر ئەم ڕەوشتانە پێ بگەێنن لەڕێگای دەزگا ڕۆشنبیر و پەروەردەیییەکان دا ئەمیش گشتی بۆ مانەی کۆمەڵە بەشێوەیەکی یەکگرتوو، لەبەر ئەوەی بەیەکگرتن دەتوانین بگەینە هەموو ئامانج و ئاواتێك.

٣- هەواڵ پرسین و سەڵاو کردن

هەوڵ پبرسین وسەڵاو کردن لەڕەوشتە بەرزەکانی ئادەمیزادی پێش کەوتوو خوازو مرۆڤی کراوەیە وە لەسەر داواکاری خودای گەورەو مهیرەبان پێوسیتە ڕۆلەکانی گەڵ لەسەر ئەم ڕوەشتە بەرزە پەروەردە بکرێن لەبەر ئەوەی بەهۆی ئەم کردارە دەتوانرێت پارێزگاری لەپەیوەندیە کۆمەڵایەتییەکان بکرێت بەشێوەیەك کەپێویستە بەهێز تریش بکرێت.

ئەوەی شایەنی باسیشە سەڵاو و هەواڵ پرسین سنووری گەلێك شت دەشکێنێت و گەلێك بەر بەستیش دەشکێنێت لەنێوان تاك و چینەکانی کۆمەڵ دا بەجۆرێك لەیەکتری نزیك دەبنەوەو بەئاسانی لەتەنگەشەو نائارامی باری یەکتر دەگەن بەجۆرێك مافی ئەوە بەیەکتری دەدەن کە بێنە ناو ئەم تەنگەشە کۆمەڵایەتیانەو بەڕاوێژکاری باسی باری خۆیان بۆ یەکتری بکەن و یارمەتی یەکتریش بدەن بۆ ڕزگار بوون و کۆتایی پێ هێنانی ئەم تەنگەشانە.

بەم کردارەش پەیوەندی نێوانیان بەهێزترو بەتێن تر دەبێت واتە لەیەکتری زیاتر نزیك دەبنەوە بەجۆرێك کەپشتیوانی و پشتی یەکتری دەگرن لەکاتی شەڕو خۆشی دا وە ئەم هۆکارەش وەکو باسسمان کرد یەکێك لەداوا ئایینییەکان کە پێویستە لەسەر باوەڕدارن ڕەچاوی بکەن لەکارو بار ژیانی ڕۆژانەیان دا وەلەکاتی پەیوەندی

کردنیان لەگەڵ یەکتری دا کەلە پەیامی پیرۆزیدا دەفەرموێت: ﴿وإذا حييتم بتحية فحيوا باحسن منها او ردوها ان الله كان على كل شي حسيبا﴾ النساء: ٨٦
بەهەمان شێوەش داوا لەباوەرداران دەکات کەبۆ بەهێز کردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەنێوانیان دا کە پێویستە هەواڵی یەکتری بپرسن و سەردانی یەکتری بکەن بەجۆرێك لەپێش وەخت داوای رێگاپێدانیان لێ بکرێ لەبەر ئەوەی رێکخستنی کات بەکێکە لەرەوشتەکانی مرۆڤی پێش کەوتوو کەخودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿ياايها الذين امنوا لاتدخلوا بيوتا غير بيتكم حتى تستانسوا وتسلموا على اهليها ذلكم خير لكم لعلكم تذكرون﴾ النور: ٢٧

بەشی دووەم

کۆمەکی دەروون

یەکێك لە نەخۆشیەکانی سەردەمی ئەمڕۆمان کە ئادەمیزاد هەستی پێدەکات و پێی دەناڵێنی و هەردەم هەوڵ دەدات لێی ڕزگار بێت ..... هەست کردنە بەوەی کە گوزەرانێکی تەنگ و ژیانێکی ناخۆش بەسەر دەبات.

ئادەمیزادی ئەمڕۆ هەردەم هەست بەبێ ئارامی دڵ و دەروون و کەم و کوری دەکات بە جۆرێك وا دەزانێ ژیانی وەستاوەو هەموو ڕژو شەوێك لە ژیانی دا وەك یەك وایە وە هەردەم لە هەوڵ دان دایە بۆ بەدەست هێنانی ئارامی دڵ و دەروون کەبە نرخترین و بەرزترین شت دادەنرێت بۆ بەردەوام بونی ژیانی ئادەمیزاد و ڕزگار بوونی لە نەخۆشی لە بەر ئەوەی گەلێ لەو نەخۆشی یانەی کە تووشی ئادەمیزاد دەبێت هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ هەست کردنی ئادەمیزاد بەم سیفەتە کە دەبێتە هۆی بەرز بوونی پاڵەپەستۆی خوێنی و تووش بوونی بەچەندین نەخۆشی دەروونی و چەندین تەگەرەی کۆمەلایەتی ئینجا لەبەر ئەوە هەموو توانای خۆی دەخاتە گەر بۆ گەیشتن بە ئارامی لە ژیانی دا وەلە هۆیەکانی دەکۆڵێتەوە. وە لە پرسیارکردنی دا ئایا هۆی ئەوە دەبێ چی بێت؟!

لە وەلاَم دا هۆی ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ ڕوو وەرگێران و پشت کردنە لە ڕێنمایی خودای گەورە کە لە قورئانی پیرۆزدا ئاگادارمان دەکاتەوە و دەفەرموێت:

﴿ وَمَن أَعرض عَن ذكري فإِنّ لَه معيشةً ضنكاً ونحشرهُ يَومَ القيمة أعمى ﴾ سورة طه: ١٢٤

واتە هەرکەسێك ڕووی وەربگێری لە ڕێنمایی من و پشتی تێبکات ئەوا ئەو کەسە گوزەرانێکی زۆر تەنگی دەبێت و ژیانێکی ناخۆش بەسەر دەبات وە لە ڕۆژی دوایی‌دا بە کوێری حەشری دەکەین.

وە بە پێچەوانەی ئەو کەسەوە باوەڕداری ڕاستەقینە نرخی ئارام بوون دەزانێت لە بەرئەوەی پێی گەیشتووە و دەزانێت ژیانی کامەرانی و پاك و خاوێن و بەرەکەت دار دەکات.

لە بەر ئەوەی هەرکەسێك بە باوەڕەوە و پڕ بەدڵ بڵێت (لا الە الا اللّٰە) دەچێت بۆ بە هەشت وەخودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت :

﴿ وننزلُ من القرانِ ماهو شفاءٌ ورحمة للمؤمنين ولا يزيد الظلمينَ إلاّ خسارة ﴾
الاسراء: ٨٢

واتە لەم قورئانەدا دەرمان و چارە سەری هەیە بۆ باوەڕداران وە چارەسەرە بۆ وەسوەسەو بێ ئارامی دڵ و سەرگەردانی وەمیهرەبانی‌یە بۆ باوەڕداران. بەڵام بەپێچەوانەی ئەوان ستەمکارە بێ باوەڕەکان سوودی لێ وەرناگرن تەنها زیان نەبێت .

وە بێجگە لەمانەش شوێن کەوتنی ڕێنمایی و بەرنامەی خودای گەورە بەرێك و ڕاستی دەبێتە هۆی فراوانی سامان و دارایی و نازو نیعمەت وەدەبێتە هۆی دوور کەوتنەوە لەبەلاو بەسەرهاتی خراپ کە ژیان تاڵ دەکات .

خودای گەورە لە قوئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت:

﴿ .. ومن يَتقى اللّٰه يجعل له مَخرجاً ، ويرزقه مِن حَيث لايَحتَسبُ ومن يَتوكل على اللّٰه فهو حَسبهُ إنّ اللّٰه بَلغُ امرِهِ قد جعلَ اللّٰه لكلِ شيءٍ قدراً ﴾ الطلاق:٢، ٣

واتە هەرکەسێك لە خودا بترسێ و ڕێنمایی پەیامی خودا بکات خودا دەرگایەکی بۆ دەکاتەوە بۆ ئەوەی لە گیرو گرفتی ڕزگاری ببێت وەسامان و دارایی دەداتێ لەلاییەك کە بەهیچ جۆرێك بە خەیاڵی دا نەهاتبێ کە لەم شوێنە سامانی بە دەست بکەوێت:

﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ الاعراف: ٩٦

واتە ئەگەر دانیشتوانی ئەو شوێنانەی کە سزا دراوون بروایان بهێنابایە وەخۆیان بپارێزابایە لەو شتانەی کە قەدەغەم کردبوون لەسەریان ئەوا دەرگای چەند پیت و سامانم لەسەریان دەکردەوە لە ئاسمان و لەزەوی دا بەڵام ئەمانە باوەڕیان نەهێنا بە پێغەمبەرەکانیان ئینجا ئێمەش سزامان دان بە هۆی ئەو کردەوە خراپانەی کە دەیان کرد.

بە گوێرەی ئەم ئایەتە ئادەمیزاد بەگوێرەی کردەوەی خراپ و چاکەکانی لە تەرازووی باوەردا سزا دەدرێتەوە بە مانای ئەوەی چەند تاوان بکەین زیاتر دڵ ڕەق و دڵ تەنگ دەبین لەبەر ئەوەی تاوان دەبێتە هۆی ڕەش بوونی دڵ وە دڵیش کەڕەش ببێت دەبێتە هۆی دوور کەوتنەوەی خاوەنەکەی لە خودای گەورە.

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾

هەروەها تاوان و خراپە کردن دەبێتە هۆی کەم کردنەوە و داگرتنی پێ دانی سامان و دارایی بە خاوەنەکەی واتە (رزقی دەبەسترێت)

(لايزيدُ في العمر الاّ البُر ولا يردُّ القدر الاَّ الدعاء وإنَّ الرجُلَ ليُحرَم الرزقَ بخطيئةٍ يَعمَلها) رواه ابن ماجة

واتە تەنها چاکە پەرە بە ژیانی مرۆڤ دەدات وەتەنها پاڕانەوە لە خودای گەورە نوسراو (القدر) دە گەڕێنێتەوە وە ئادەمیزاد بێ بەری دەکرێت لە رزق دان بەو خراپەیەی کەدەیکات ... وە لەگەڵ ئەوەش دا ئادەمیزاد هەندێك جار هەندێك کردەوە دەکات جگە لە خراپە کردنی ئەم کردەوەیە دەبێتە هۆی لە ناو چوونی چاکەکانیشی یەبێ ئەوەی هەندێك جار کە هەستیش پێ بکات.

کۆمەڵگای نموونەیی

بە مەبەستی گەیشتن بە کۆمەڵگایێکی نمونــەیی خــودای گــەورە و میهرەبان چەند ئەرك و خورەوشتێکی بە دیارخستوە کە پێویستە لــە ســەر باوەرداران پاریزگاری لەسەر بکەن و رێنمایی داواکاریەکانیش بن بە مەبەستی دارشــتن و داهێنــانی ئادەمیزادێکی بەسوود وە ئــەم کردەوانــە ی کــە باسیان دەکەیین لــەم بەشــەدا دەوریان هەیە لە پاراستن و پارێزگاری کردنــی یــەکێتی ریزی گــەڵ لــە لایــەك و لــە لایەکی ترەوە پەیوەندیەکی زۆر بەهێزیان هەیە لەسەر دڵ و دەروونــی ئادەمیزاددا کە کاردەکەنە سەر پەیوەندیە کۆمە لایە تیەکانیان لە ژیانی رۆژانــەیان دا وە لــەم بەشەدا لە ژێر ناونیشانی کۆمەکی دەروون ئەم کردەوانە بــۆ خوێنــەری بــەرێز روون دەکەینەوە.

رەنگــە خوێنــەر بــیر لــەوە بکاتــەوە و پرســیار بکــات ئایــا ئــەم کردەوانــەچ پەیوەندیەکیان هەیە بەدەروونی ئادەمیزاد دا؟ وە ئەم کۆمەکیە لەکوێ دایە ؟

پەیوەندی ئەم کردەوانەی کەئیستا دەیخوێنیتەوەبــە دوەروونــی ئادەمیزاد لەیــەك خاڵ دایەکتر دەگرنەوە ئەویش لە دڵە.

بەڵێ دڵی ئادەمیزاد ئەوخاڵەیە کەکردەوەکانی ئادەمیزاد لەگەڵ دەەوونــی بەیــەکتر دەگەن .

لەبەرئــەوەی مێشــکی ئــادەمیزاد کــاتێك ئەندامــەکانی لــەش ئاگاداردەکاتــەوەو فەرمانیان لەسەر دەدات بۆ ئەنجامدانی چەند کارو کردەوەیەك سەیر دەکەی ئەگەر بێت و دڵی ئەم کەسە ئەم کــارەی پــێ خــۆش نــەبێت ئــەوا لــەپاش ئــەنجام دانیدا تووشی دڵە ڕاوکێ دەبێت وە ئەم دڵە ڕاوکیـیە کار لەهەســت و نەستی ئــەم کەســە دەکات بەهۆی بیرکردنەوەی لەو کارەو ئەنجامەکانی دا.

بۆیــە دڵ بــەخاڵی بەســتنەوە دادەنرێــت لــەنێوان دەروونــی ئــادەمیزادو کــارو کردەوەکانیدا.

وەلەلای هەموو ئادەمیزادێك روون و ئاشکرایە لەوانەیە بەم کردارەش تێ پەرییت وهەستی بەوە کردبێت کەدڵی وەکو تەزووی کارەبا وایە بۆگشت دەروونی چۆن بەکەم و زیاد بوونی کار لەئامێرە کارەبایی‌یەکان دەکات بەهامان شێوە بەزیاد بوونی و کەم بوونی باوەر لەدڵی ئادەمیزاد کار لەدەروونی دەکات.

وەسەبارەت بەپەیوەندی دڵ بەدورووونی ئادەمیزاد پێغەمبەر (ﷺ) ئاماژە بۆئەم خاڵە دەکات کەدەفەرموێت: **(عن ابي عبدالله النعمان بن بشير رض الله عنهما قال : سمعت رسول الله (ﷺ) يقول: ان الحلال بين وان الحرام بين وبينهما امور مشتبهات، لايعلمهن كثير من الناس فمن اتقى الشبهات ، فقد استبراء لدينه وعرضه ، ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام،كالراعي يرعى حول الحمى يوشك ان يرتع فيه الا وإن لكل ملك حمى الا وان حمة الله محارمه،**

الا وان في الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله واذا فسدت فسد الجسد كله الاوهي القلب). رواه بخاري ومسلم

لێرەدا پێغەمبەر (ﷺ) بێت لەرێزی کۆتای‌دا ئاگادارمان دەکاتەوە لەدڵی ئادەمیزاد کەئەگەر ئەم دڵە باش بێت وهەموو لاشەو ئەندامەکانی ئادەمیزاد باش دەبێت وەبەپێچەوانەوە دەبێت ئەگەر بێت و ئەم دڵە خراپ بێت.

وەبەهەمان شێوە خودای گەورە لەقورئانیٰ پیرۆزدا دەفەرموێت

﴿الا بذكر الله تطمئن القلوب﴾ سورة الرعد: ٢٨

واتە تەنها بەرۆیشتن لەسەر پەیام و پرۆگرامی خودای گەورە لەکارو کردەوەکانمان دا دڵمان دەحەسێتەوەو چۆنیەتی ئەم ئارامی گرتنەش پەیوەندی بەدوورونزیکی ئادەمیزادەوەهەیەبەرامبەر بەخودای گەورە ئەمەش بەگوێرەی پلەو پایەی چاکەکانی ئادەمیزادە لەتەرازووی کردەوەدا.

کاری کۆمەکی دەروون لێرەدا بەهانا هاتن و ئاگادار کردنەوەی گشت کۆمەڵی ئادەمیزاد بووبەگشتی لەوچەند کردارو کردەوانەی کەکار لەتەرازووی باوەڕ دەکەن و بەلای خراپە دایئەشکێنەوە لەلایەك لەلایەکی تر ئەنجام دانی ئەم جۆرە کردارو کردەوانە دەبێتە هۆی کار کردن لەسەر دڵ و دەروونی ئادەمیزاد بەجۆرێك هەر کردەوەیەك بەشێوەیەك کارو کاردانەوەی خۆی دەکاتە سەر ئادەمیزاد بەگوێرەی کار کردنیان لەسەر کردەوە چاکەکانی ئادەمیزاد لەبەر ئەوەی ئەم کردەوەچاکانەی کە ئادەمیزاد لەژیانی دا ئەنجامی دەدات لەتەرازووی باوەڕ بۆی پاشەکەوت دەکرێت وەبەگوێرەی کەمیو زۆری ئەم کردەوانە دڵ و دەروونی هەست بەخۆشی دەکاتو هێزی ئارام گرتنی پێ دەبەخشرێت بەرامبەر بەو تەگەرانەی کەدێنە پێشییەوە و بەسەریدا زاڵ دەبێت.

واتە چاکەکانمان بەکارێکی تازە بوونەوەی دەروون هەڵدەستن وەئەم کردەوانەی کەئیستا باسیان دەکەین هەریەکێکیان جۆرە کردارێکی هەیە لەسەر کۆمەڵ و تاك دا بەجۆرێك هەندێکیان کار لەدەروونی ئادەمیزاد خۆی دەکات وەکو هاوبەش دان بۆ خوداو باوەڕ بەجادووکەر وەهەندێکیان کار لەبەرامبەر دەکات وەکو حەسودی ریابازی وەهەندێکیان کار لەگشت کۆمەڵ دەکات وەکو بیدعە و دووڕووی پشتیوان بەخودای گەورەو میهرەبان بەکورتی باسی ئەم کردەوانە دەکەین بەپێی قورئان وفرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)

باسی یەکەم

کردەوە لەناو بەرەکان:

بریتین لەو سێ کردەوانەی کەدەبنــە هـۆی لـەناو چوون و ڕەش کردنـەوەی گشـت کردەوە چاکەکانی پێش خۆیان ئەوانیش:

هاوبەشی دانان بۆ خودا، دووڕوویی(نفاق) واز لەنوێژ هێنان:

وەئەم کردەوانە بۆیە پێیان دەڵێن لەناو بەرەکان چونکە دەبێتەهۆی بەتاڵ کردنــی تـەوازووی چاکـەو داشـکانی بـەرەو خراپـەو کارکردنیـان لەسـەر دڵ و دەروونـی ئادەمیزاد بەجۆرێك هەموو سیفەتێکی ئادەمیزاد لەناو دەبەن.

ئەدی چۆن کاتێك تۆ باوەڕت بەبوونی خودای گەورە نەبێت یان تۆچەند بـت و دارو شتی بینراو دەپەرستی ودەیان کەیە هاوبەش بـۆ خـودای گـەورە و میـهرەبان ئایـا ئەوە لەناو بردنــی هەسـتی مرۆڤایـەتی نییـە کـاتێك تـۆ بتێـك کەلـە جێگـای خـۆی وەستاوەوبێ دەنگە یان کەسێك یان هەر شـتێکیتر لـەخۆت گـەورەتر بزانـی و بـی پەرستی و کرنۆشی بۆببەی ئایا ئەوە کەم کردنەوەی نییە لەپلـەی ئـادەمیزادییت، کەچۆن تو بیرناکەیتەوە لەو شتانە چۆن بیر لەئاسمان و لەدەوروبەرت ناکەیتـەوە کەتەنها خودای گەورە داهێنەری گشـت گـەردوونـە هـەر خـۆی بەخشـەرو ڕۆزیـدەرو کەسیتر هاوبەشی ناکات.

کردەوەی یەکەم

هاوبەشی دانان بۆ خودای پەروەردگار:

<u>مەبەست لە:</u>

هاوبەش دانان بۆ خودای گەورە واتە دانانی سـیفەتێك لەسیفەتەکانی خـودا و پـاڵ خستنی بۆ کەسێکی یان شتێك وە کو سیفەتی غەیب زانین.

یەکێك لە سیفەتەکانی ئادەمیزاد لەکاتی لەدایك بوونی‌یەوە هەتاوەکو مردنی هەست کردنی‌یەتی بە بونی خودایەك (واتە هەست دەکات بەداهێنەرێك وەیەکێك لەو تەگەرانەی کەتووشی ئادەمیزاد بووە لەم بارەیەوە هاوبەشی دانانە بۆ خودای گەورەو میهرەبان.

وەبەم جۆرە ئەم کارە بووە هۆی سەرلێ شێواندنی خەڵك لەلایەن چەند کەسانێکەوە بەناوی پیاوانی ئایین وە دەستیان کرد لە استغلال کردنیان بۆ مەبەستەکانی خۆیان کەئەویش سەرکردایەتی و دەوڵەمەند کردنی خۆیان بوو لەسەر حیسابی ئەو کۆمەڵە هەژارە ئەویش بەرێگەی دانانی هاوبەشی بۆ خوداو دانانی چەند خودایەك وەداوای پەرستنی ئەم خودایانەیان دەکرد لەکۆمەڵەکەو داوای قوربانیان لێدەکردن، هەروەها هاوبەشی دانان بۆ خودا سەرچاوەی گەلێك لەشەڕو ئاژاوەکانی مرۆڤایەتی بوو لەمێژووی دوورو رابردوودا چونکە ئەم دەستەیە ئەم کارەیان وەکو چەکێك بەکار دەهێنا بۆ بەستنەوەی مێشك و فکری خەڵك لەبوارێکی تەسکدا وەهانی کۆمەڵیان دەدا هەرکەس لەلای خۆیەوە بۆ بەسەر خستنی ئەو خوایانەی ئەو داینەوە وە لەوئەنجام دا شەڕ هەڵ دەگیرسا لەنێو کۆمەڵ دا وەچەندین کەس لەناو دەچوون و ماڵیان بەتاڵان دەبردرا.

بەم جۆرە کۆمەڵ رۆژ لەدوای رۆژ بەرەو پێش نەدوچوو وەبەرەو دواوە دەگەڕایەوەو نەهامەتی کۆمەڵی گرتبۆوە.

وەبۆ رزگار بوونی کۆمەڵ خودای گەورەو میهرەبانچەندین پەیامی بۆ زەوی ناردە خوارەوە کەلەکۆتایی هەموویان پێغەمبەر(ﷺ) بوو ئەویش لەرێگەی هۆشیار کردنەوەی خەڵك و داوای لێ کردنیان بۆ باوەڕهێنان بەخودای تاك و تەنیاو واز هێنان لەهاوبەشی دانان بوو بۆ خودای گەورەو میهرەبان وەنەفی سیفەتی بابایەتی

و کوڕایەتی‌یان کرد وەبەم جۆرە تاوەکو ئاخر پێغەمبەر ئەم کارە بەردەوام بوو هەروەکو خودای گەورەو میهرەبان لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً احد﴾

بەڕاستی باوەڕهێنان بە هاوبەشی بۆ خوا (تعدا) کردنە لەسەر (ذاتی) خودای تاك و تەنیا، لەبەرئەوەی کاتێك تۆ باوەڕ دەهێنی بەهەر هاوبەشێك بۆ خودا وا دەگەیێنێت کەتۆ (ذاتی) خودا تاوانبار دەکەی بەنەتوانین کەئەمەش پێچەوانەی هەموو بەڵگەیەکی بینراوە وە بەهیچ جۆرێك مێشك قەبوولی ناکات لەبەرانبەر توانای خودا دا.

هەروەها لەبەر گەورەیی ئەم کوناهە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا لەیەکێك لەیاساکانی بڕیاری داوە کەبەهیچ جۆرێك لەوکەسانە خۆش نابێت لەرۆژی دوایی‌دا کەهاوبەشیان بۆ داناوە کەدەفەمووێت: ﴿ان الله لايغفر ان يشرك به ويغفر مادون ذلك لمن يشاء ومن يشرك بالله فقد افترى اثما عظيماً﴾ النساء: ٤٨

واتە خودا خۆش نابێت لەوەی هاوبەشی بۆ بنرێت و هیچ شتێك بکرێ بەهاوبەشی وەخۆش دەبێت لەهەر گوناهێك بێجگە لەوە لەرۆژی دواییدا چونکە لێ خۆش بوون لەدەستەڵاتی خوادایە هەرچەندە گوناهیشی کردبێ جگە لەهاوبەش پەیدا کردن چونکە ئەو کەسە گوناهێکی زۆر گەورەی کردووە و بۆیە لێ خۆش بوون نایگرێتەوە وەهەر لەبەر گەورەیی ئەم کردەوەیە پێغەمبەر (ﷺ) لە فەرموودەکانی‌دا کەباسی گوناهە گەورەکانی کردووە دانانی هاوبەشی بۆ خودا لەپێشەوەی گوناهە گەورەکان داناوە کە دەفەرموێت: **(الا انبئكم بأكبر الكبائر ثلاث: الاشراك بالله ، وعقوق الوالدين، وشهادة الزور)** رواه مسلم

واتە گەورەی هەرە گوناهە گەورەکان سێیە یەکەمیان هاوبەش دانان بۆ خودا، دووەمیان ئازار دانی دایك و باوك، وسێیەمیان شایەدی بەدرۆدانە.

گەورەیی ئەم کردەوەیە لەوە ناوەستێت بەڵکو دەبێتە هۆی لەناو چوونی کردەوە چاکەکانیشمان کەلەپێش ئەم کردارە بەد ناوە ئەنجام دراوە وەخودای گەورە وەکو ئاگاداریەك بۆ ئادەمیزاد یاخود بڵێین بۆ هۆشیار کردنەوەی ئادەمیزاد بۆ دوور کەوتنەوەی لەو کردەوەیە دەفەرمووێت:

﴿ولقد اوحى اليك والى الذين من قبلك لئن اشركت ليحبطن عملك ولتكونن من الخاسرين﴾

لێرەدا خودای گەورە مەبەستی پێغەمبەرمانە (ﷺ) کەپێی دەڵێت کەبەتۆو بە پێغەمبەرەکانی پێش تۆش گوتراوە و ڕاگەیاندراوە کە جگە لەخوا یەکێکیتر بپەرستی هەموو کردەوەت لێ ڕەش دەبێتەوەو دەچیتە ڕیزی ئەو کەسانەی کەزەرەرمەندو ڕەنجەڕۆن.

لێرەدا خودای گەورە نموونەیەکمان بۆ دەهێنێتەوە بۆ سوور بوونی کەلەو گوناهە خۆش نابێت هەرچەندە چاکەکانت زۆر بێت کەپێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر ئەم گوناهە بکات هەموو کردەوەکانی ڕەش دەبێتەوەو دەچێتە ڕیزی دۆڕاوەکان ئەی ئەگەر ئێمە بیکەین کە کردەوە چاکەکانمان بەرامبەر بە چاکەکانی پێغەمبەر (ﷺ) ناکاتە خاڵێك لە دەریایەك وەبۆ هەمان مەبەست خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا باسی سەرلێ شێواوی و دڵە ڕاوکێی هاوبەش دانەرەکانمان بەم شێوەیە بۆ باس دەکات کە دەفەرمووێت: ﴿...ومن يشرك بالله فكأنما خر من السماء فتخطفه الطير او تهوى به الريح في مكان سحيق﴾ الحج: ٣١

واتە هەرکەسێك هاوبەش بۆ خودا دابنێ وەکو ئەوە وایە کە بەربێتەوە لەئاسمان و باڵندە بیگرێتەوە وەبی قەپێنێ یان یاڵی پێوە بنێ بەرەو شوێنێکی دوورو لەناو بەر.

وەلەبەر گەورەیی ئەم گوناهە لەناو بەرە وام بەچاك زانی هەندێك باسی جۆرەکانی هاوبەشی دانان بۆ خودا بکەم کە ئەویش دابەش دەبێتە سەر سێ بەش:

١- الرزق (ڕۆزی دان) **٢- عبادە الاصنام (بت پەرستی)**

٣- باوەرنەکردن بەشتێك لەو شتانەی خودای گەورە باسی کردووە لەنەبینراوەکان.

١- سامان و دارایی دان (الرزق)، ڕۆزی دان:

لەلای هەموو ئادەمیزادێك ڕوون و ئاشکرایە کەوا هیچ کەسێك لەتوانایدا نییە کەببێتە داهێنەری و سوودی پێ بگەیەنێ وهەردەم ببەخشێ و هیچ وەرنەگرێت لەبەرامبەری دا، بەڵکو بەندە هیچی لەدەست دانییە لەسوود گەیاندن یاخود ڕێگەگرتن لەپەرەسەندنی ئەم ئادەمیزادە بەڵکو خودا تەنها خاوەنی سوودو ڕێگە گرتن و هەموو ئەو شتانەیە کە پێشکەش دەکرێت بەئادەمیزاد بەبێ بەرامبەر.

خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿ما يفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها وما يمسك فلا مرسل له من بعده وهو العزيز الحكيم﴾ فاطر: ٢

واتە هەر چاکەو بەهرەیەك خودا بەرە لای بکات و بینێرێ بۆ خەڵکی وەهەر رەحمەت و بەزەیی یەکی خۆی دەربارەی هەر کەسێك بکات لەهەر ڕوویێکەوە هیچ کەسێك و ڕاگیر کەرێك لەتوانای دا نییە ڕێگای لێ بگرێ لەپاش ناردنی وەبە پێچەوانەوەش وەتەنها خودای گەورە زاڵە بەسەر هەموو شتێك دا، بەڵێ تەنگیو تاریکی توانای نییە بەرامبەر بەبەزەیی وتوانای خوادا وەهەرکەسێك بەزەیی خودای لەگەڵ دابێت ئەم باوەرە دڵی ڕووناك دەکاتەوە بەتیشکی توانای خودا

وەدڵی بەرەوئارامی دەبـات بالـە هـەر شـوێنێكیش دا بژیـت بازیـانیش گـران بێـت بەڵكو هەردەم هەست بەئارامی دەكات و سەردەكەوێ بەسەر هەموو ئەو تەگەرانەی كەدێتەپێشیەوە با هەموو ئادەمیزادی جیـهان لـەدژی رابوەسـتن و ڕێگـەی دەسـت كەوتنی ڕۆزی لێ بگرن باهـەوڵ بدەن و نەخشـە بكێشـن بۆ لـەناو بردنـی ئـابووری ئەمانە هەموو هیـچ نـیـە بەرامبـەر بـەقاپی خـودای گـەورە كـە هـەردەم كراوەیـەو هەموو ئەم پیلانانە لەناو دەبات.

بەڵام بەداخەوە كەوا دەبینین هەندێك كەس هەن باوەریان وایە كەچەند كومەلێك لەتوانایان دایە سوودیان پێ بگەیەنن وسامان ودارایی‌یان پێ بدەن وەهەمیشە هەوڵ دەدەن لێیان وەربگرن بەڵام بێ سوودەو هەرچەندی دەكەن ناگەنە مەبەست لەبەرئەوەی بیرناكەنەوە كە خودا داهێنەرو سامان دەرەوە ئەوەی ئەوان بیری لێ دەكەنەوە گشتی هاوبەشی دانانە بۆ خودا وادەزانن ئەگەر لەو كۆمەڵە دابڕین سامانیان دەبرێت وكەم دەبێتەوە بۆیە هەوڵ دەدەن بەهەر چۆنێك بێت دڵی ئەوكومەڵە ڕازی بكەن وهەرچی‌یەكیان بوویت پێی هەڵدەستن بەبێ پرسیار كردن لەجۆری ئەو كارەو بۆ پێی هەڵبستن، ئەمەش گشتی‌دەگەڕێتەوە بۆ باوەڕی ئەم جۆرە كەسانە بەخودای گەورەو میهرەبان چونكە هەموو كەسێك كەباوەڕی هەبێت بەخودای گەورە لەسەری دا واجبە كەباوەڕی هەبێت كەتەنها خودا ڕۆزیو سامان دەدات و كەم و زۆر دەكات بەپێی زانینی خۆی بەسەر هەموو شتێك دا وەخۆی دەزانێت بەرژەوەندی لەچی دایە كاتێك سامان و دارای فراوان دەكات بۆ كەسێك و چ كاتێك پێویستە وەچ كاتێك كاتی فراوان كردنە بۆیە دەڵێم فراوان كردنە چونكە خودای گەورە ڕۆزی بۆ هەموو كەسێك داناوە لەكاتی لەناو سكی دایكی دایە تاوەكو ڕۆژی مردنی ئەمەش بەگوێرەی ژیانی دەبێت بەڵام سامانی هەندێك كەس فراوان دەكات بۆ چەند مەبەستێك كەهەر خۆی دەزانێ هۆی چی‌یە یاخود كەی

دەکاتەوە پاش فراوان کردنی خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموویت:

﴿الله یبسط الرزق لمن یشاء من عبادە ویقدر لە ان الله بکل شیء علیم﴾ العنکبوت: ٦٢

واتە خودا رۆزی فراوان دەکات بۆ هەر کەسێك لەبەندەکانی کەخوا مەیلی ببێ وتەنگ و کەمی دەکات بۆ ئەو کەسەی کەفراوانی کردوە بۆی لەبەر ئەوەی خودا لەهەموو شتێك زانایەو ئاگادارە.

هەروەها خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿یاایها الناس اذکروا نعمت الله علیکم هل من خالق غیر الله یرزقکم من السماء والارض لا الە الا هو فأنی تؤفکون﴾ فاطر: ٣

واتە ئەی ئادەمی بەتێکرایی بیربکەنەوە لەچاکەی خودا بەسەر تانەوەو باسی بکەن ئایا هیچ دروست کەرو داهێنەرێکی تر هەیە لەخودا کەرۆزیتان بدات لە ئاسمان و زەوی یەوە؟ کەواتە بۆچی یادو باسی ئەو خودایە ناکەن بەتاك تەنیا و سوپاسی ناکەن؟ بێگومان هیچ پەرستراوێکی راستەقینە نییە بێجگە لەو خودایە دروستکەرو رۆزیدەرە کەواتە چۆن ئێوە لائەدەن و روو وەردەگێرن لەوبروا راستەو لەو پەرستنە راستە، بەراستی جێگای داخە ئادەمیزاد بەو هەموو تەواوی بیرومێشکیەوە وابیر بکاتەوە رۆزی لەدەستی کەسانیتردا هەیە بێجگە لەخوداو توانای سوودو زەرەر گەیاندنیان هەیە، ئادەمیزاد کاتێ بیر لەو کەسانە دەکاتەوە سەری سوڕدەمێنێ کەچۆن ئەمانە بەم شێوەیە لایان داوە لەو رێگا راستە وەسوپاسی خودا ناکەن بەڵکو تەنها گوێ رایەڵیشی ناکەن زۆر بەداخەوە وەخوای گەورە لە قورئانی پیرزدا دەفەرموێت: ﴿امن هذا الذی یرزقکم ان امسك رزقە بل لجوا فی عتو ونفور﴾ تبارك: ١٢

واتە ئایاکێ دەتوانێت سامان و ڕۆزی تان بدات ئەگەر ئەو خودایە هۆیەکانی لێ گرت؟ بەڵکو لەدڵ ڕەقی و گەورەیی خۆیان بەردەوام بوون و لەڕێگای ڕاست ودوور کەوتنەوە.

خوێنەری بەڕێز هەموو بەڵگە بینراوەکانی پێشمان هەموو بۆ چوونەکانی ئەو کەسانە بەدرۆ دەخاتەوەو بچوکترین نموونەش ئەو زیندەوەرە بچووکانەیە کە چۆن خودای گەورە رۆزیان دەدات یان ئەو باڵندانەکە سەیریان دەکەین چۆن خۆراکیان دەست دەکەوێت.

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: **(لاتيأس من الرزق ماتهز هزت رؤوسكما فأن الانسان تكدة امة احمر، ليس عليه قشرة ثم يرزقه الله عز وجل)** رواه ابن ماجة

واتە دڵ تەنگی نەتان گرێت کاتێك ڕۆزیتان سەرتان لێ دەشێوێنی وکەم زیاد دەکات لەبەر ئەوە ئادەمیزادکاتێك لەدایك دەبێت تەنها توێکلیشی پێوەنییە لەپاشان خودای گەورە رۆزی وسامانی دەداتێ لەکۆتاییدا دەڵێم هەرکەسێك کەتەنها بیری بۆ ئەوە بچێت کە کەسێك یان هەر شتێك دەبێتە هۆی رۆزی دانی ئەوا ئەو کەسە هاوبەش بۆ خودا پەیدا دەکات و لەرێگای ڕاست لادەدات و دەردەچێت، وە یەکێك لە گوناهە گەورەکان ئەنجام دەدات.

لەبەر ئەوەی ئەوانەی ئەو داوای رۆزیان لێ دەکات ئەوانە لەتوانایان دانییە تەنها بەقەدەر دەنکە گەنمێك رۆزیان بدەنێ بەڵکو خودا خاوەنی هەموو شتێکە کەواتە پێویستە داوای ڕۆزی لەو بکەن ڕووی خۆمان وەربگێرین بۆلای خوداو داوای لێ بکەن ئەویش بەزانایی خۆی رۆزیمان بۆ فراوان دەکات.

٢- بت پەرستی (عبادە الاصنام)

خراپترین و گەورەترین پیلان و کردەوە کەتووشی ئادەمیزاد بوو لەسەر دەمی کۆن وتازەدا (فتنـة القبـور)بووکە دەبێتە هۆی لەخشتە بردنی ئادەمیزادو ڕاکێشانی

بەرەو هاوبەشی پەیدا کردن بۆ خودای گەورە و میهرەبان بەکردارێکی دارێژراو وبە جۆرێك کە ئەو کۆمەڵە ئەو قەبرانەیان پەرست و چەند هەیکەلێك و شێوەێکیان لەسەر دروست کردن وێنەی ئەوانەنیان لەسەرکێشا.

وەبەرە بەرەتاوەکو ئەم بتانەیان لەگەڵ خودای گەورە پەرست بت پەرستی هەموو ئەوشتانە دەگرێتەوە کەدەپەرسترێ لەبەردو دارو ڕۆژو ئاگرو...هتد، لەپاڵ پەرستنی خودای گەورە یاخود بەبێ پەرستنی خودای گەورەو میهرەبان کەخودای گەورە لەقورئانی پیرۆز دابۆمان باس دەکات، کەدەفەرموێت: ﴿قال نوح رب انهم عصوني واتبعوا من لم يزده ماله وولده الاخساراً﴾ نوح: ٢١

وەهەروەها دەفەرمێت: ﴿وقالوا لاتذرن الهتكم ولاتذرن وداً ولاسواعا ولا يغوث ولايعوق ونسرا﴾ نوح: ٢٣

وەبۆ زیاتر روون کردنەوەی ئەم کارە بۆ بارەداران خودای گەوەرە دەفەرموێت:

﴿فاجتنبوا الرجس من الاوثان﴾

بەڵام لەسەردەمی ئەمرۆمان دا لەگەڵ ئەم هەموو پێشکەوتنە لەبواری زانست و زانیاریدا ئامیزاد ئەگەر بێت و هەندێك بیر لەچۆنیەتی دروست کردنی خۆی بکاتەوە، دەگاتە ئەوەی کەتەنها خودای گەورە شایستەی پەرستنەو ئەو بت و داراو بەردانە هیچیان لەدەست نایێت لەڕووی سوود پێ گەیاندن و بەخشین بەڵکو لەشوێنی خۆیان وە ستاون و ناتوانن تەنها جوولەیەکیش بکەن و لەجێگای خۆیان دابجولێنەوە وەئەم هۆکارەش بەخراپترین لەناوبەردەنرێت بۆ دەروونی ئادەمیزاد کەچۆن ئەوبتەی کەبەدەستی خۆی دروستی دەکات کرنۆشی بۆ دەبات و داوای شتی لێ دەکات ئەی ئەوەکەم کردنەوە نیە لەشوێنی ئادەمیزاد کە بەو هەموو بیرو زانیاریەی کە خودای گەورە پێی داوە هەڵدەستێ بەپەریستنی داروبەردو ئاگر

و ڕۆژ...هتد، کەبەرەو سەدی بیست و یەك دەچین و دنیا لەو پەڕی پێشکەوتن و پێکەوە بەستن و نزیك بوونەوەی شارستانیەتی دایە هەندێك لەو کۆمەڵانە هێشتان بەو کردارە هەڵدەستن.

وەلەبەر گەورەیی ئەم کردارە کە بەخراپترین کردەوەو ڕەوشتی ناشرینترین ئادەمیزاد دادەنرێت بەرامبەر خودای گەورە بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کەخراپترین سزایان دەدات لەبەر ئەوە بیرکردنەوە ئەو هەلبەسێنەی کەبەخودای گەورە دەکەن بەهۆی ئەو گومانە خراپانەی کە بیریان لێ دەکەنەوە:

﴿ويعذب المنافقين والمنافقات والمشركين والمشركات الظانين بالله ظن السوء عليهم دائرة السوء وغضب الله عليهم ولعنهم وأعد لهم جهنم وساءت مصيراً﴾ الفتح: ٦

وەهەروەها جگە لەپەرستنی دارو بەردو رۆژ...هتد هەندێك کەس وا دەزانێ کەسەرۆکەکانیان لەتوانایان داهەیە کە زەرەرو قازانج وداهاتووی خەلك دیاری بکەن ئەمەش جۆرێکە لەهاوبەش دانان لەسیفەتێك لە سیفەتەکانی خودای گەورە، بۆیە ئایینی موسڵمانیەتی داوای لەم کۆمەڵە دەکات بۆ ڕزگاری بوون لەم کۆمەڵایەتی‌یەدا کەدەفەرموێت:

﴿قل يأهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم الا نعبد الا الله ولانشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضا ارباباً من دون الله فإن تولوا فقولوا اشهدوا بأنا مسلمون﴾
آل عمران: ٦٤

حەزوو ئارەزوو یەکێکە لەوشتانەی کەئادەمیزاد لەسەرەتای دروست بوونیەوە لەباوکە ئادەم و دایکە حەواوە تاوە کو ئێستا کاری لێ دەکات، بەجۆرێك بەدوای دەکەوێت و بەگوێی داوایەکانی دەکات و لەپێناویدا بەخت دەکات هەموو شتێکی بەرزو بەنرخ هەرچەندە ئەمەش ببێتە هۆی زەرەر پێ گەیاندن و لەناو چوونی

لەهەندێك كات دا كە دەفەرموێت: ﴿افرايت من اتخذ الهه هواه واضله الله على علم وختم سمعه وقلبه وجعل على بصره غشاوة فمن يهديه من بعد الله افلا تذكرون﴾ الجاثية: ٢٣

٣- باوەڕ نەكردن بەشتێك لەو شتانەی خودای گەورە باسی كردوە لەنەبینراوەكان (الغيب):

هەمووشتێك بەپێچەوانەی خۆی دەناسرێت، رەش بەهۆی سپی دەناسرێت هەروەها بەم جۆرەش باوەر بەكفر دەناسرێت.

باوەڕ بریتی‌یە بەبریاردان بەبوونی خودای گەورە و باوەڕ هێنان بەهەموو شتێك كە پێغەمبەر (ﷺ) بۆمانی هێناوەو لەخودای گەورە و میهرەبانی گێراویەتەوە، واتە لەسەر موسڵمان دەبێت باوەڕی هەبێت بەهەموو ئەوشتانەی كەپێویستە بۆ تەواو كردنی باوەرەكەی كەدەبێت باوەڕی هەبێت (بەخودای گەورەو، رۆژی دوایی، فریشتەكان،پێغەمبەران، القدر (نوسراو)، كتابەكانی خودای گەورە).

وەنا بێت موسڵمان باوەڕی هەبێت بەهەندێك و باوەڕی نەبێت بەهەندێكی تر لەبەرئەوەی هەر كەسێك وابكات ئەوا دەردەچێت لەئایینی موسڵمانیەتی وەلەبەر ئەوەی شوێنێكی ناوەندی نیە لەنێوان كفرو باوەڕدا، وەهیچ شك و گومانی تیادا نیە كەباوەڕ بوون بەخودای گەورە سەرچاوەی گشت خێرو خۆشی‌یەكە لەسەر ڕووی زەوی دا وەباوەڕنەهێنان پی‌ی دەبێتە سەر چاوەی هەموو خراپیەك و نەهامەتیەك باوەر هێنان بە خوای گەورە وا لە ئادەمیزاد دەكات كە بە شێوەیەكی نمونەیی‌و رێك پێك كردەوەكانی لەگەڵ دەوروبەری‌دا رێك بخات ئەمەش سەرچاوەكەی دەگەرێتەوە بۆ باوەر هێنان بەوەی كە خودای گەورە ئاگادارە بە كردەوەكانی دیارو نادیاری كە ئەنجامی دەدات بۆیە رێگای راست دەگاتە بەر لە كاتی ئەنجام دانیان دا.

کردەوەکانی دیارو نادیاری کە ئەنجامی دەدات بۆیە ڕێگای ڕاست دەگاتە بەر لە کاتی ئەنجام دانیان دا.

وە باوەڕ بوون بە ڕۆژی دوایی دەبێتە هۆی ڕۆیشتنی خەڵك و ڕاستە ڕێ بوونیان لەسەر پەیامی موسڵمانیەتی وە لە پێناو ڕازی بوونی خودای گەورەد ڕێگای چاکە دەگرنە بەر.

وە باوەڕ هێنان بە خودای گەورە وا لە دەروونی ئادەمیزاد دەکات کە هەست بە ئارامی بکات بە جۆرێك وەکو تریسکانێك دڵی ڕووناك دەکاتەوە لە تاریکی دونیادا بە پێچەوانەوە ئادەمیزاد هەردەم هەست بەوە دەکات کە هەدردەم لە ژیانی ناتەواوی‌و بۆشایی و کەم و کوری هەیە بە جۆرێك کە بۆشاییێك پڕ دەکاتەوە بۆشایەکی تر سەر هەڵدەداتەوە باشترین ڕێگا بۆ ڕزگار بوون لەم نەخۆشی‌یەدا لەسەر ئادەمیزاد پێویستە خودای گەورە یاد بکاتەوەو لە بیری نەکات لە کاتی ئەنجام دانی کردارەکانی‌دا وە بەم جۆرە ئارامی تووشی دڵ و دەروونی دەبێت کە دەفەرموێت:

﴿الذین آمنوا وتطمئن قلوبهم بذکر الله ألا بذکر الله تطمئن القلوب﴾

الرعد: ٢٨

جگە لە مانەی باسمان کرد یاد کردنەوەی خودای گەورە لە کردارەکانمان دا ڕێگەیەکە بۆ دەست کەوتنی لێهاتوویی‌و زانیاری کە بە خاڵێکی گرنگ دادەنرێت بۆ خۆشی ئادەمیزاد لەبەر ئەوەی ئەو کەسەی کە هەردەم خودای گەورەی لە یادە وای لێ دەکات کە بیر لە دروست کراوەکانی خودای گەورە بکات و بە دوای زانینی هۆیەکانی دروست کردن بگەڕێت لە ژیاندا وە سەر بکەوێت بەسەر ئەو تەگەرانەی کە دێنە پێشەوە لە ژیانی‌دا بە جۆرێك کە بڕیاری لەجێ‌و ڕێگای ڕاست بگرێت.

٣- دووڕوویی (النفاق)

دووڕووی بریتیيه لەيەك نەگرتنی قسەو کردەوەی خاوەنەکەی واتە بەقسە شتێك دەڵێت وەبە کردەوەش شتێکی تر دەکات.

وە دووڕوویی دوو جۆری هەیە یەکەمیان دووڕوویی لەباوەڕ وە دووەمیان دووڕووی لەکردەوە.

وەبابەتی ئێمە یەکەم بەش دەگرێتەوە واتە دووڕووی لەباوەڕ.

دووڕووی لەباوەڕ دووەم کردەوەیە لەکردەوە لەناو بەرەکان کەدەبنە هۆی لەناو چوونی کردەوە چاکە کانمان پاش هاوبەش دانان بۆ خودا.

هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو سیفەتە خراپەی کە ئەو کۆمەڵە پێی هەڵدەستن کەجۆرێك لەفێل وغش بەکاردەهێنن لەگەڵ موسڵمانان دا بۆ ئەوەی (رضای) موسڵمانان بەدەست بهێنن لەلایەك و لەلایەکیتردا بۆ ئەوەی لەتوڕەیی کۆمەڵی موسڵمانان دڵنیا بنو بتوانن لەنێوانیاندا بژین بەبێ ئەوەی تووشی هیچ تەگەرەیەك بن و لەدەرەوەش کاتێك لوە کۆمەڵە دادەبڕێن ناوی موسڵمانان پیس دەکەن کاتێك بەو کردەوە خراپانە هەڵدەستن ئەم هۆکارەش لەلایەن هەموو کەسێك دیارە کەڕۆژێ چەندین کەس لەو جۆرە کەسانە دەبینین کەلەمزگەوت لەگەڵ کۆمەڵی موسڵمانان نوێژ دەکات وبەڕەواڵەت زۆر خوێن شیرینەو دڵسۆزو بەباوەڕدار دیارە بەڵام کە دەچێت بۆ کار یان هەر کردەوەیەکیتر بێت سەیر دەکەی چەندین پیلان و غش لەگەڵ برای موسڵمانی دەکاتو بەناوی موسڵمانێتی لەخشتەی دەبات، هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە کەئەو جۆرە کەسانە لەدوو دڵی دان لەباوەڕهێنانیان بەخودای گەورە و میهرەبان وە هەردەم لەدڵە ڕاوکێ دان بەرامبەر بە باوەڕیان بەخودای گەورە وە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەموێت: ﴿ومن الناس من يقول امنا

بالله وباليوم الاخر وماهم بمؤمين، يخادعون الله والذين امنوا وما يخادعون الاانفسهم وما يشعرون﴾ البقرة: ٨-٩

ئەم دوو ئایەتە ڕاستی ئەو جۆرە کەسانەمان بۆ دیاری دەکات و سیفەتی باوەڕداریان لێ دووردەکاتەوەو بەدرۆزن وفێڵ باز ناویان دەبات کە ئەمانە فێڵ لەخوداو موسڵمانان ناکەن بەڵکو فێڵ لەخۆیان دەکەن هەر لەسورەتی (البقرة) لە (١٢) ئایەتی یەکەم دا خودای گەورە لە (٢) ئایەت باسی موسڵمانان و لە (٣) باسی کافرەکان دەکات بەڵام بە (٧) ئایەت باسی منافقەکان دەکات ئەمەش لەبەر گەورەیی ئەو کردەیەو گرانایی لەسەر کۆمەڵی موسڵمانان.

وەدەڵێن موسڵمانان باوەڕیان بریتی‌یە لەکەمی عقل وزانین واتە موسڵمانان لەبێ مێشکی خۆیان باوەڕیان هێناوە وگاڵتە بەموسڵمانان دەکەن.

﴿واذا قيل لهم امنوا كما امن الناس قالوا انؤمن كما امن السفهاء الا انهم هم السفهاء و لكن لايعلمون ﴾ البقرة: ١٣

بەم جۆرە بەردەوام بوون و گەمەوگاڵتە پێ کردن بە موسڵمانان بووە هۆی ئەوەی کەدڵی ئەو جۆرە کەسانە بەتاڵ ببێتەوە لەباوەڕی ڕاست وە دوور بکەونەوە لەڕێگای ڕاست و بەرەو هەڵدێرو لەناو چوون بچن بەجۆرێك کەوابیر بکەنەوە کەدەتوانن لەلێپرسینەوەی خودا ڕزگاربن ئەمەش هەمووی لەبەر پیس بوونی باوەڕیان بەخودای گەورەو هەست کردنیان بەوەی کە دەتوانن فێڵ لەخوداو پێغەمبەر (ﷺ) بکەن کەخودای گەورە بۆ ڕوون کردنەوە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿ان المنافقين يخادعون الله وهو خادعهم واذا قاموا الى الصلواة قاموا كسالى يراءون الناس ولا يذكرون الله الا قليلا﴾ النساء: ١٤

وە یەکێك لەرەوشتەکانی منافقەکان بەدرۆ باوەڕهێنانە واتە درۆزنـن و درۆ زۆر دەکەن لەقسەکانیان وە ئەمەش بۆ ناسینەوەی ئەو کەسانەیە هەر بۆیە خودای گەورە سورەتی منافقون بەم ئایەتە دەست پێ دەکات کەدەفەرموویێت:

﴿اذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله والله يعلم انك لرسوله والله يشهد ان المنافقين لكاذبون﴾ المنافقون:١

وە بۆ زیاتر روون کردنەوەی ئەم کردارە خراپەو پەیوەندی توندی ئەو کەسانە و ڕۆیشتنیان لەسەر ئەو ڕێگایە بەجۆرێك کە هەر سوێند بەدرۆ دەخۆن تاوەکو ڕۆژی قیامەت بەڵکو کار لەمەش ناوەستێت بەجۆرێك لەرۆژی قیامەتیش لەکاتی لێپرسینەوە پەنا دەبەنە بەهەمان ڕێگا واتە بەدرۆ سوێند دەخۆن کە دەفەرموێت:

﴿يوم يبعثهم الله جميعا فيحلفون له كما يحلفون لكم ويحسبون انهم على شيء الا انهم هم الكاذبون﴾ المجادلة: ١٨

وەلەبەر ئەوە ئەم جۆرە کەسانە هەرچەندە خێرو چاکە بکەن لێ یان وەرناگیرێت وەهەردەم لێیان ڕەش دەبێتەوەو بەسەریان دادەرێتەوە لەبەر ئەوکارە خراپەی کەپێی هەڵدەستن وە خودای گەورە دەفەرموێت: ﴿قل انفقوا طوعا او كرها لن يتقبل منكم انكم كنتم قوما فاسقين﴾ التوبة: ٥٣

وەهەر لەبەر گەورییو خراپی ئەم کردەوەیـە خـوای گـەورە رەدی داوای پێغەمبەر (ﷺ) دەداتەوە کە دەفەرمووێت: ﴿سواء عليهم استغفرت لهم ام لم تستغفر لهم لن يغفروا الله لهم ان الله لايهدى القوم الفاسقين﴾ المنافقون: ٦

وە بۆ بەدیار خستنی و ناسینی ئەم کۆمەڵە بەشێوەیەکی باشتر لە قورئانی پیرۆزدا خودای گەورە بۆمان ڕوون دەکاتەوەو بە (فاسق) ناویان دەبات ئەمەش لەبەر ئەوەی ئەم کۆمەڵە یەکەم جار باوەڕیان هێنـا بـەڵام لەپاشان پەسیمان بوونەوەو کافر بوون پـاش بـاوەڕ هێنانیـان وە ئـەوان باوەڕیـان بـەڕۆژی دوایی نیـیەو هیچ حسابێك بۆ خـودا دانـانێن تەنـها حسـاب بۆ دەورووبەری خۆیـان دەکـەن لـەو خەڵکانەی کەلەگەڵیان دادەژین وە کارو باری خۆیان هەر لەو سـنورە بچووکـە ڕێك دەخـەن وەسـوێند بۆ موسـڵمانان دەخۆن بـەدرۆ بۆ ئـەوەی ڕازیـان بکـەن کـە دەفەرموێت: ﴿يحليفون لكم لترضوا عنهم فان ترضوا عنهم فان الله لا يرضى عن القوم الفاسقين﴾ التوبة: ٩٦

وە دەرئەنجامی ئەم کۆمەڵەیە ئاگری دۆزەخە بـەجۆرێك کەخودای گـەورە بـەدوای دوژمنانی خـۆی دەیـان کاتـە نێـو ئـاگری جەهەنـەم کە ئـەوانیش کافرەکـانن (بـێ باوەڕەکان) بەڵکو لە هەندێك شوێن دا پێکەوەیان کۆ دەکاتەوە لـەئاگری دۆزەخ دا کە دەفەرموێت: ﴿ويعذب المنافقين والمنافقات والمشركين والمشركات الظانين بالله ظن السوء عليهم دائرة السوء وغضب الله عليهم ولعنهم واعد لهم جهنم وساءت مصيراً﴾ الفتح: ٦

وە دڵی باوەڕدا تسلیم بوونەوەیە بۆ خودای گـەورەو میهرەبان و بـەگوێی کـردن و گوێڕایەڵی داوایەکانی پێغەمبەرە (ﷺ) و پـەیرەو کردنـی پـەیامی ئیسلامە لەلایەن

ئادەمیزادی باوەڕدار بەڵام ئەم كۆمەڵەیە (منافقەكان) لەبەر پیسی باوەڕیان كە هەردەم لەرزین دا بەرێ دەگرن لەئایەتەكانی خوداو بەپێچەوانەی داخوازیيەكانی كاردەكەن پێوەری باوەڕ كە خاوەنەكەی لەنفاق رزگار دەكات بريتیيە لەرازی بوون بەحوكمی خودا لەلایەك و لەلایەكی تریش رازی بێت بەدادوەری پێغەمبەر (ﷺ) بێت لەبەر ئەوەی هەر كەسێك گوێ رایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) بكات ئەوا وەكو ئەوە وایە كەگوێ رایەلی خودای گەورەی كردووە بەمانایەكی تر گوێ رایەڵی داخوازیيەكانی خودای گەورە بەستراوە بەگوێ رایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) كە دەفەرموێت: ﴿من يطع الرسول فقد اطاع الله﴾ النساء: ٨

كاری نفاق لەسەر كۆمەڵگادا:

بزرنيەو ڕوون و ئاشكرایە لەلای هەموو كەسێك كەخواری (نفاق) ڕەوشتێكی ترسناكە بەتايبەتی لەسەر كۆمەڵی موسڵمانان چونكە هەر لەپڕێك دا ئەم جۆرە كەسانە هەموو حسابێك لەموسڵمانان تێك دەدەن و بەپێچەوانەی ئەو شتانەی كە داوايان لێ دەكرا كار دەكەن و دەبنە تەگەرەو ڕێگر لەپێش موسڵمانان ئەویش بە دروست كردنی بۆ شایی بۆ كۆمەڵی موسڵمانان وە لەئەنجامدا دەبنە هۆی تێك دانی ڕیزی موسڵمانان چونكە وەكو هەر ڕێكخستنێكی كۆمەڵایەتی كەقیادەی كۆمەڵ بكات كاتێك هەندێك لەئەندامانیلەژێرەوە هەر كارێكی وابكەن كەبە پێچەوانەی پرۆگرامی ئەم قیادەیە بێت كە بۆ ڕێكخستنی ئەم كۆمەڵەیەی دای داڕێشتووە ئەوا ئەم قیادەیە دەكەوێتە مەترسیەوە لەبەر ئەوەی لە (تصور)ی ئەم قیادەیەدا نیيە كە ئەم كەسانە لەنێوان ڕێكخستنی دا هەیەو والی هەڵدەگەڕێتەوەو ڕیزی قیادە تێك و پێك دەدەن وە لەئەنجامدا دەبنە سەرچاوەی زیان بۆ گشت ئەم پیلان و ڕێسایانەی كە قیاد بۆكۆمەڵی دارشتووە لەبەئەوەی هەموو بڕيارێك كەپەیوەندی

بەکۆمەڵەوە هەبێت لەقیادە دەردەچێت هەوەروەها بریاریش دەدات ئاخۆ چ بریارێك دەربچێت وە چی دەبێت بپارێزرێت وە بشاردرێتەوە وە هەموو ئەم شتانە کاردەکاتە سەر (معنویاتی) ئەم کۆمەڵەیە بەلەبەر ئەوەی تەنها قیادە دەتوانێت ڕاستیو کاتی ترس و چۆنیەتی پاراستنی ئاسایش بزانێت و بی پێوی بەگوێرەی ئەو زانیاریانەی کە دای ریشتووە بۆ ئەو مەبەستە.

وە ئیمڕۆ چەندین شێوەو جۆرەها پیلانی منافقەکان دەبینین کە بەکاری دەهێنن بۆ شەڕ فرۆشتن و چاڵ هەڵکەنین بۆ کۆمەڵی موسڵمانان بەبێ سنوور و بەردەوامی بە هەموو شێوەیەك هەوڵدەدەن بگەنە هەموو بەشەکانی کۆمەڵ بۆ ئەوەی جۆرێك لە دوودڵی دروست بکەن بۆ موسڵمانان و باوەڕەکەیان لێ پیس بکەن بە جۆرێك لە هەندێك کات دا کار دەگاتە ئەوەی پەیام و کردەوە موسڵمانیەکان بکەنە خاڵی دەست پێکردن و پشت بەستن بۆ سەر لێشیواندنی کۆمەڵی موسڵمانیی‌یەتی.

خودای گەورەو میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا شێوەو رەوشتەکانی ئەو دووڕووو ناپاکانەی بۆمان روون کردۆتەوە بۆ ئەوەی لەکەس بزر نەبن وەهەموو خەڵك بیان ناسێ وە بۆ ئەوەی باوەڕداران و راست گۆیەکان تێی نەکەون ئاگاداریان دەکاتەوە لەم رەوشتە ناپاکە ئەمە لەلایەك و لەلایەکی تر مەبەست لە روون کردنەوەی رەوشتی ئەو کۆمەڵەیە بۆ رزگار بوون ی ئەو کەسانەیە کە بە نەزانی تێی کەوتوون تاوەکو داوای لێبووردن بکەن لە خودای گەورە کە دەفەرموێت:

﴿... أشحةً على الخير أولئك لم يؤمنوا فأحبط الله اعمالهم وكان ذلك على الله يسيراً﴾ الحجرت: ١٩

خودای گەورە لەو ئایەتدەا رەوشتێك لە رەوشـتەکانی ئـەو دووروو ناپاکانـەمان بۆ دیار دەکات کە ئەو کۆمەڵە زۆر رەزیلن لەسـەر چاکـە وە هیـچ لـە تواناو سامان و دارایی و شتی خۆیان بەخت ناکـەن بـۆ چاکـە لەگـەڵ ئـەوەش دا قسـەی درێـژو زل دەکـەن وە بێجگـە لـە زمـان درێـژی هیچـی تریـان لێنایــەت بـۆ چاکـە کـردن وە هۆیەکەشی دەگەرێتـەوە بـۆ باوەڕنـەهێنانیان بـە خـودای گـەورە و بـاوەر تێکـەڵی دڵنیان نەبووە لەبەر ئەمە خودای گەورە کردەوە چاکەکانیشی رەش کردۆتـەوە وە بەدیاری خست کە کردەوەکانیان وەرناگرێت لەبەر ئەوەی بۆ خودای گـەورە نـەیان کردووە بەڵکو لەبەر خەڵك کردوویانە و ئەم کارەش لەسەر خودا ئاسـانە لـە هـەموو کاتێك دا کەدەفەرموێت:

﴿ذلك بأنهم اتبعوا ما أسخط الله وكرهوا رضوانه فأحبط أعمالهم﴾ محمد: ٢٨

واتە ئەم کۆمەڵە کاریان نەدەکرد بۆ رازی بوونی خودای گەورەو بەدوای ئەو شـتانە کەوتن کە بووە هۆی تورەیی خودای گەورە لەبەر ئەوە خودای گەورە گشـت کـارە چاکەکانیان بەتاڵ کردوونەوەو سڕیەوە.

هەروەها پێغەمبەرمان (ﷺ) لە فــەرموودەکانیدا رەوشـتەکانی ئـەم کۆمەڵـەمان بـۆ دیاری دەکات:

(عن عبدالله بن عمر (رضي الله عنهما) قال: أن النبي (ﷺ) قال: اربع من كن فيـه كان منافقاً خالصاً او من كان فيه خصلة منهن كانت فيه خصلة مـن النفـاق حتـى يدعها اذا اؤتمن خان واذا حدث كذب و اذا عاهد غدر واذا خاصم فجر)

رواه بخاري

واتە چوارشت هەیە هەر کەسێك ئـەم چـوار شـتەی لێ بێتـە جـێ ئـەوا (منافقـە) وە هەرکەسێك تەنها یەکێك لەو شتانەی تێدا بێتە جێ ئـەوا رەوشتێك لەرەوشـتەکانی

(منافقەکانی) تێدا بەدی دەکرێت هەتا وەکو وازی لێ دێنێت وە ئەو چوار شتەش ئەمانەیە:

١- ئەگەر ئەمانەتی لەلا بەجێ بهێنرێت خیانەتی لەگەڵ دا دەکات.

٢- ئەگەر قسەبکات درۆ لەگەڵ قسەکانیدا دەکات.

٣- ئەگەر وەعد بدات کەشتێك نەکات ئەوا وەعدەکەی بەجێ ناهێنێت و ئەنجامی دەدات و (غدر) بۆ خۆی دەهێنێتەوە.

٤- وەئەگەر بەشەڕ بێت لەمەودای شەرع دەردەچێت و هەموو شتێك ئەنجام دەدات و دەیکات لەو شەڕەدا.

عن ابن عمر (رضي الله عنها) قال: رسول الله (ﷺ) : (ظهرت لهم الصلاة فقبلوها وخفيت لهم الزكاة فاكلوها، اولئك هم المنافقون) متفق عليه.

ئەم فەرموودەیە ڕەوشتێکی تری ئەم کۆمەڵەیەمان بۆ بەدیاری دەکات کە نوێژ دەکەن لەبەر ئەوەی بەئاشکرا نوێژ دەبێ بکرێ بەڵام زەکات دان بەنادیاری ئەنجام دەدرێت ئەوانە زەکات نادەن و دەیخۆن.

کۆتای بەم بابەتە دەهێنین بەم ئایەتە کە خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿ان المنافقين في الدرك الاسفل من النار ولن تجد لهم نصيراً . الا الذين تابوا واصلحوا واعتصموا بالله واخلصوا دينهم لله فاولئك مع المؤمنين وسوف يؤت الله المؤمنين اجراً عظيماً﴾ النساء: ١٤٥-١٤٦

ئەم ئایەتە یەکێك لەهەرە میهرەبانیەکانی خوداو لێ بووردنی بەرامبەر بەندەکەی بەدیار دەکات کە ئەم کۆمەڵەیە پاش ئەو هەموو خراپی و کردەوە نالەبارانەی کەئەنجامیان دەدەن خودای گەورە لێیان دەبوورێت بەچەند مەرجێك

١- تۆ بەبکەن و جارێکیتر نەگرێتەوە سەر ئەو خراپییانەی کەدەیان کرد.

٢-نیازو کردەوەکانیان چاك بکەن.

٣-دەستیان گرتبێ بەپەیامی خوداو بەپێی ئەم پەیامە کاربکەن.

٤-هەموو کردەوەیەکیان تەنها لەبەر خودا بیکەن وهیچ نیازێکی تریان لێی نەبێت وەهەر کاتێك ئەو چوار مەرجەیان بەدەست هێنا ئەوا لەگەڵ بڕوا داران دەبن و بێگومان لەدا هاتوودا چ پاداشتێك دەدا بە بڕوا داران.

وە ئەم مەرجانەش شتێکی زۆر نی یە ئەگەر بێت و بەراورد بکرێت بەو تاوانە گەورەیەی کە ئەنجامیان داوە و سڕینەوەی هەوڵ و تێکوشانێکی تایبەتی دەوێت وخودای گەورە ئەوەشی نیشان دان ئەویش بەئەنجام دانی ئەو چوار مەرجە بەئومێدا ئەوەین کەهەر کەسێك ئەو ڕەوشتانەی لەخۆی بەدی دەکات خۆی پاك بکاتەوەو ئەو ڕێگایە بگرێتەبەرپێش ئەوەی لە ڕۆژی دوایی بکەونە بەشی هەرە ژێری دۆزەخ کەبە هیچ شتێك ئەو کاتی چارە سەری ناکرێت.

٣- واز لەنوێژ هێنان (ترك الصلاة)

سێیەم کردەوەیە لەو کردەوە لەناو بەرانەی کە دەبنە هۆی لەناو بردنی چاکە کەنمان هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ گرنگی نوێژ کردن کە بەدووەم بناغەی ئیسلام دادەنرێت وەیەکەم شتە کەلە ڕۆژی دوایدا پرسیارمان دەربارەی تیادا دەکرێت وەئەگەر بێت و لەو رزگار بین و دەرچووی ئەوالێ پرسینەوە کانی پاشترت زۆر باش دەبێت.

وەنوێژ یەکێکە لەواجبە فەرز کراواکانی سەر باوەڕداران کەدەبێت لەکاتی وساتی تایبەتی خۆیدا بەجێ بگەیندرێت وە بەهیچ جۆرێك نابێت پشت گوێ بخرێت کە دەفەرمووێت: ﴿ان الصلاة كانت على المؤمنين كتاباً موقوتاً﴾

ئەگەر بێت و سەیری کرداری نوێژ کردن بکەیت دەبینی بەکارێکی کۆمەلایەتی گرنگ هەڵدەستێ ئەگەر بەشێوەیەکی رێك وپێك ئەنجام بدرێت و رێك وبخرێت لەبەر ئەوەی لەهەموو گەرێکێك نزیکەی مزگەوتێك دەبینرێت بەلایەنی کەمەوە کاتێك کە باوەڕداران لە ڕۆژێك دا پێنج جار بانگ دەکرێن بۆ کۆبوونەوەو نوێژ کردن زیاتر پەیوەندیان بەیەکتریەوە دەبێت وە مەلای مزگەوت دەتوانێت بەکارێکی رێکخستنی کۆمەلایەتی هەلبستێت لەرێگەی باس کردنی باری ژیان و تەنگێشەی هەندێکیان کەلەژیانی رۆژانە تووشی دەبن وەئەگەر ئەم کەسە لەرۆژانە نەیتوانی لەهەر پێنج جار بچێت بۆ مزگەوت ئەوا لە کۆبوونەوەی گەورەتر کە کۆبوونەوەی هەینییە باس لەباری ژیانی بکرێت و هاوکاری بکرێت بۆ چاك کردنی لەلایەن باوەڕداران لەسەر ئاستی گەرەکەکان وەپلە پلە تادەگاتە حەج کردن کەبەکرداری کۆبوونەوەی گەلان دادەنرێت بەشێوەی کۆمەڵ کۆمەڵ کەدەتوانرێن لەو کات دا باسی باری ژیانی گەلان بکرێت و داوای یارمەتی و هاوکاری لەگەلانی تر بکرێت لەبەر ئەمە دەتوانین بڵێین نوێژ بریتییە لەو دیارییەی کە خودای گەورەو میهرەبان پێشکەشی کردووە بەباوەڕدارەکان وەنوێژ وەکو پەیوەندییەکی تەلەفۆنی وایە لەگەڵ خودای گەورە کە تۆ لەرۆژێك دا پێنج جار ئەوکارە دووبارە دەکەیتەوە لەچەند کاتێکی دیاری کراوداو لەبەرامبەر خودای گەورە دەوەستێت و پەیمان دووبارە دەکیتەوە داواشی لێ دەکەیت لەو شتانەی کە ناتوانیت ئەنجامی بدەیت کەبۆت ئاسان بکات.

وە پێش ئەوەی باسی نوێژ نەکردن بکەین وای بەباش دەزانم کە هەندێك لە گرنگییەکانی نوێژ کردن باس بکەین.

گرنگی نوێژ کردن:

یەکەم: یەکێك لەگرنگی‌یەکانی نوێژ کردن لەقورئانی پیرۆزدا ئامـاژەی بۆ کـردووە ئەوەیـە کـە کردوویەتی‌یـە بەڕەوشتێك لەڕەوشتەکانی باوەڕداران کـە بـەخالێکی جیاوازی داناوە لەگەڵ بێباوەڕەکان و دووڕووەکان دەفەرموویت:

﴿الذين يؤمنون بالغيب ويقيمون الصلاة ومما رزقناهم ينفقون﴾ بقرة: ٣

وەگرنگی‌یـەکی زیـاتر بـەدیار دەکـات کـەنابێت بـەهیچ جۆرێك پشـت گـوێ بخرێـت هەرچۆنێك بێت دەبێت بەجێ بگەێندرێت ئەگەر تۆ لە سەفەر کردنیش دابیت یاخود لـەکاتی شـەڕ یـان لـەکاتی نەخۆشیش دابیـت هــەر دەبێـت پاێزگـاری لێ بکـەی کەدەفەرموێت.

﴿حافظوا على الصلاة والصلاة الوسطى وقوموا لله قانتين﴾

بەجێ هێشتن وتـەرك کردنـی نوێژ لەڕەوشتی بـێ باوەڕەکانـە کـە خـودای گـەورە لەقورئانی پیرۆزدا بۆمان روون دەکاتەوەو دەری دەخات کەنوێژ نەکردن ئـادەمیزاد دەباتە کۆمەڵی هاوبەش پەیدا کرەکان کە دەفەرموێت:

﴿واقيموا الصلاة ولاتكونوا من المشركين﴾

هــەروەها دەری دەخــات کەکۆمــەڵی دووڕووەکــان (المنــافقين) یــەکێك لــە ڕەوشتەکانیان ئەوەیە کە کاتێك بۆ نوێـژ کـردن هـەڵدە ستن بەتەمبـەڵیو گرانـایی هەڵدەستن کەدەفەرمووێت:

﴿ان المنافقين يخادعون الله وهو خادعهم واذا قاموا الى الصلاة قاموا كسالى﴾

دووەم: نوێـژ کـردن پەیوەندیـە لـەنێوان بـەندەو خـودادا وەدووبـارە کردنەوەیـەکی بەردەوامە بەبەندایەتی کردن بۆ خودای گەورە بەجۆرێك کەلـەکاتی ئـەنجام دانـی‌دا دڵ و دەروون خاوێن دەکاتەوە بەجۆرێك والەئادەمیزادی بەباوەڕ دەکات لەکاتی دڵ

تەنگیدا کەپەرۆشی تێدا بێتەوەو لەخراپە کاریو نارەوا دووری دەکاتەوە ئەم گرنگییەش بەقورئانی پیرۆزدا خودای گەورە ئاماژەی پێ کردووە کە دەفەرموێت:

﴿ياايها الذين امنوا استعينوا بالصبر والصلاة ان الله مع الصابرين﴾ البقرة: ١٥٣

وەهەروەها دەفەرمووێت: ﴿واقم الصلاى ان الصلاة تنهى عن الفحشاء والمنكر﴾ العكبوت: ٤٥

سێیەم: نوێژ یەکەم کردەوەیە لەکردەوە خواپەرستییەکاندا کە ئادەمیزاد دەبێت پێی هەلبستێ لەکاتی باوەڕهێنانیدا هەوەرها بەهەمان شێوە بەیەکەم کردار دادەنرێت کەپێویستە ئەو کەسانەی کە دەگەڕێنەوە نێو موسڵمانیەتیو تۆبە دەکەن ئەنجامی بدەن پێش زەکات دان و خوا پەرستی یەکانیتر.

لێرە پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەویش ئایا بۆچی نوێژ پێش زەکات دان خستراوە؟ لەوەلام دا لەبەر ئەوەی زەکات دان مەرجی تایبەتی خۆی هەیە وە لە سالێك دا تەنها یەك جار لەسەر مایەی خاوەنەکەی وەردەگرێت وەئەگەر بێت و زەکات پێش بخسترابووایە دەبوایە ئێمە بوەستین لەسەر ئەوکەسانەی کە باوەریان بەئاینی موسڵمانان کردوە تاوەکو زەکات دەدەن بۆ ئەوەی بزانێت ئایا ڕێگای راستی گرتووە یان بەناو باوەڕی هێناوە بەڵکو نوێژ باشترین بەڵگەیە لەسەر راستگۆیی ئەو کەسانە.

ئەمە لەلایەك لەلایەکیدیەکەدا نوێژ کردن کارێکی ڕۆژانەیەو مرۆڤ پێنج جار پێی هەڵدەستێ بەڵام زەکات دان لەپارەو سەرمایە دەبێت تەنها یەك جار لەسالێك دا وە وەپارەش لە کاری ڕۆژانە پەیدا دەبێت وە گرنگی وگەورەیی نوێژ لێرەدا بەدیار دەکەوێت کەتۆ قوربانی بەوکاتە دەدەی کەلەو ڕۆژانە دەیبتە سەر بۆ نوێژ کردن و بۆیە نوێژ کردن پێش زەکات خستراوە کەدەفەرمووێت:

﴿فان تابوا واقاموا الصلاة واتوا الزكاة فاخوانكم في الدين ونفصل الايت لقوم يعلمون﴾ التوبة: ١١

ئەوەی باسمان كرد چەند نموونەیەك بوو كەلە قورئانی پیرۆزدا باس لەگرنگی نوێژ دەكات لەژیانی رۆژانەی ئادەمیزادو لەژیانی كۆتاییدا.

هەروەها لەفەرموودەكانی پێغەمبەریش (ﷺ) چەند نموونەیەك دەهێنینەوە بۆ ئەوەی زیاتر بتوانین لەگرنگی نوێژ بگەیین و بزانین پاداشتی كردن و سزای واز لێ هێنانی چییە.

عن ابي هريرة: (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ): قال: الصلوات خمس والجمعة الى الجمعة كفارات لما بينهن مالم تغش الكبائر) رواه مسلم والترمذي.

واتە هەر پێنج نوێژەكان ونوێژی هەینی تا ئەو هەینی دەبن بەكەفارەتی ئەو گوناهانەی كە لەنێوانیان دا دەكرێن بەمەرجێك گوناهی گەورە نەبن.

عن ثوبان (رض الله عنه): عن النبي (ﷺ) قال: عليك بكثرة السجود لله فانك لاتسجد لله سجدة الا رفعك الله بها درجة وحط عنك بها خطيئة)

رواه مسلم والترمذي.

واتە هەتا دەتوانین نوێژێكی زۆرو بێ شومار بكە بۆ خودا چونكە هەموو جارێك كە كڕنووش بۆ خودا دەبەیت خودا یەك پایە بەرزت دەكاتەوەو یەك گوناهیشت بۆ دەسرێتەوە.

(عن ابي قتادة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: قال الله تعالى عزَّ وجلَّ: إني افترضت على أُمتك خمس صلوات وعهدتُ عهداً عندي أنه من جاء يحافظ عليهن لوقتهن ادخلته الجنة ومن لم يحافظ عليهن فلا عهد له عندي) رواه ابو داود

پێغەمبەرمان (ﷺ) لە خودای گەورەو میهرەبانەوە بۆمـان دەگێڕێتـەوە کە خـودای گەورە دەفەرموێت: من پێنج نوێژم لەسەر گەلی تۆ داناوە، وە پەیمانیشم کردووە لەگەڵ خۆم دا کە هەر کەسێك بەرێك و پێکی لە کات و ساتی خۆیدا بیان کات ئـەوا دیبەمە بەهەشت وەهەر کەسێك ئاگاداریان نەکات ئەوا هیچ پەیمان و بەلێنێکی لەسەر من نییە.

هـەروەها لـەکردەوەکانی پێغەمبـەر (ﷺ) کـە ئـەنجامی دەداو گرنگـی نوێـژ کردنـی بۆمان بەدیار دەخست دەگێرنەوە کە لەکاتی دلتەنگی دا داوای لەبلال کـردووە کـە بانگ بدات بۆ نوێژ کردن هەروەها لـە هـەرکاتێك کـە کـارێکی بـهات بایـە پێشـەوەو لەبەری نەڕۆشیتبایە هەڵ دەستا نوێژی دەکرد بۆ ئەوەی کارەکەی بۆ ئاسان بێت.

واز لەنوێژهێنان

لەبەر گرنگی نوێژ لەلایەك و لەلایەکی دیکە وەکـو باسمـان کـرد کـە (رخصـەت)لـە هـەموو جۆرەکـانی خواپەرستی هەیە تەنـها لـەنوێژ کـردن دا نـەبێت بۆیـە بـەجێ هێشتنی و نـەکردنی نوێـژ کـارێکی زۆر گەورەیـە وەدەبێتـە هـۆی ڕەش بوونـەوەی کردەوە چاکەکانی خاوەنەوەکەی.

پێغەمبـەرمان (ﷺ) سـەبارەت بـەنوێژ زۆر بـەتووندی باسـی ئـەم کـردەوە خراپـەی کردووە کە دەفەرمووێت: **(العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركهافقد كفر)** واتە: ئەو سنوورەی لەنێوان باوەڕدارو بێ باوەڕدران دا هەیـە نوێـژە وەهەرکەسێك بەجێی بهێڵێت کافر دەبێت وە هەر کەسێك نوێـژ نـەکات وە باوریشـی پـێ نـەبێت بـەکافر دادەنرێـت واتـە جیـاوازی لـەنێوان موسڵمان و کـافر نوێـژە کەیـە ئەگـەر نوێژەکەت.نەکرد لەخۆت بترسێ لەکفر.

چونكە بەڕاستی نوێژ بەڵگەی بەندایەتی تۆیە بۆ خودای گەورەو میهرەبان جائەوەی لەنوێژ دوور كەوتەوە واتە لە موسڵمانەتی دوور كەوتۆتەوە چونكە نوێژ نەكردن واتە رازی نەبوون نەبە پەیامی خوداو رازی نەبوون بەبەندایەتی خودا چونكە ئەگەر تۆ رازی نەبوویت نێوچەوانی خۆت بۆ خودا دابنێیت واتە تۆ خۆت بەگەورە دەزانیت بەرامبەر بەخوداو تۆ خودا بەشایەنی ئەوە نازانی كەنوێژی بۆبكەیت هەر بۆ یەشە خودای گەورەو میهرەبان نوێژ كردن دەكاتە نیشانەی بەندایەتی وە دەفەرموێت: ﴿قل لعبادي الذين امنوا يقموا الصلاة﴾ ابراهيم: ٣١ واتە ئەی محمد (ﷺ) بڵێ بەو بەندانەی من كە باوەڕیان هێناوە بانوێژ بكەن بۆ ئەوەی ببێتەنیشانەی بەندایەتی بۆ من.

وەنوێژ كردن پەیوەندی تۆ بۆ كۆمەڵی موسڵمانان بەدیار دەخات چونكە ئەگەر تۆ بەزمان هەر بڵێی من موسڵمانم هیچ بەكەڵك نایەت ئەگەر تۆ نوێژ نەكەی و (هوية)ی موسڵمانیت وەر نەگریت چونكە نوێژ كردن بەرەگەزنامەی موسڵمانان دادەنرێت چۆن تۆ كەدەچیتە هەر شوێنێك وە بۆ ئەوەی لەو شوێنە بناسرێیت و بەدیار بكەوی كەسەر بەچ وڵاتێكی پێویست بەهەلگرتنی ڕەگەزنامە هەیەو ئەو زانیارە پێویستانەی تیادا بەدیار دەخرێت بەهەمان شێوە نوێژ كردن نیشانەی ئەوەیە كەتۆ ئادەمیزادێكی بەسوودی كۆمەڵی موسڵمانانی.

وەئەوەی بەبەردەوامی نوێژەكانی ئەنجام بدات بەبێ كەم وكوڕی و بەتەواوی بۆ خودای گەورەو میهرەبان ئەنجامی بدات بزانە چۆن بۆی دەبێتە ڕووناكی و خۆشی و شادی، بزانە چۆن پێغەمبەر (ﷺ) كەباسی نوێژ دەكات دەفەرموێت: **(من حافظ عليها كانت له نوراً وبرهاناً ونجاتاَ يوم القيامة ومن لم يحافظ عليها)** رواه الطبراني.

واتە ئەوەی بەردەوام بێت لەسەر نوێژەکانی و بەتەواوی بیکات بۆ خودا بەنیازیکی ساف نەك بۆ ریابازی بیکات ئەوا بۆی دەبێتە ترسکاییو ڕووناکی وەرزگاری دەبێت لەئاگری دۆزەخ.

وە ئەوەی پارێزگاری لەسەر نەکات لەدینادا تیرسکایو ڕووناکی لەسەر دەمو چاوی نابینێ وەهیچ کەلکێکی نییە کەبڵێ من موسڵمانم و رزگاریشی نابێت لەگۆرەپانی ڕۆژی دوایی‌دا.

هەر دەربارەی ئەو بابەتە خودای گەورە باسی نوێژ کەران دەکات کە ئاگاداری نوێژەکانی خۆیان نین کە دەفەرموویت.

﴿فويل للمصلين ، الذين هم عن صلاتهم ساهون﴾ الماعون: ٤،٥

زاناکان زۆر بەیان دەفەرموون کە (ویل) ناوی شوێنێکی زۆر گەرم وناخۆشە لەئاگری دۆزەخ.

وەمانای ئەم ئایەتە بەم شێوەیە واتە زۆر ناخۆشیو ناهەمواری بۆ ئەو نوێژ کەرانەی کەئاگاداری نوێژەکانیان نین لەکاتی خۆیان ئەنجام نادەن.

ئینجا ئەگەر نوێژ کەرێك کەنوێژێك بکات و دووان نەکات یان نوێژەکانیان بەدوادەخەن و لەکاتی خۆیان ناکەن ئەو هەموو ناخۆشی‌یەی هەبێت ئەدی ئەوەی کە هەر نوێژ ناکات دەبێت چ ئازارێکی هەبێت هەروەها دەفەرمویت:

﴿فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلاة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غياً﴾ مريم: ٥٩

واتە ئەو پیاو چاکانەی ئەوەی وایان لێ پەیدا بوو کەئاگاداریان لەنوێژەکانیان نەدەکرد لەجیاتی نوێژ کردن کەوتن دوای (شهواتی خۆیان ئەمانە سەر شۆڕی دنیاو قیامەتن وە دۆزەخ چاوەڕوانیان دەکات.

جیاوازی نێوان نوێژ کردن ونوێژ نەکردن دا:

خودای گەورە دەفەرمووێت: ﴿افنجعل المسلمین کالمجرمین مالکم کیف تحکمون﴾ القلم: ٣٥

واتە ئایا حسابی موسڵمانان و حسابی تاوانباران وەکو یەکە لەحیساب کردن دا نەخێر ئەمەش هەرگیز نابێت، هەروەها دەفەرمووێت.

﴿کل نفس بما کسبت رهینة الا اصحاب الیمین فی جنات یتسالون عن المجرمین، ماسلککم فی سقر قالوالم نك من المصلین ولم نك نطعم المسکین وکنا نخوض مع الخائضین﴾ المدثر:

واتە هەرکەسێك بەرپسیارە لەخۆی وەبەهەشتیەکان سەیری ئەو کەسانە دەکەن کەلە دۆزەخ دان وە لەو تاوانبارانە دەپرسن کەچی ئێوەی توشی دۆزەخ کرد؟ ئەوانیش وەڵام دەدەنەوە کە یەکەم هۆی تووش بوونیان ئەوە بوو کەنوێژیان نەکرد.

بابزانن ئەو کەسانەی کەنوێژ ناکەن کەخودای گەورە بەتاوانبار ناویان دەبات و هەر بۆیەش کوشتن شایەنی ئەو نوێژ نەکەرانەیە کە کۆڵەگەی باوەڕیان شکاندووە.

وەهەر کەسێك کە نوێژ نەکات دەچێتە دەرەوەی کۆمەڵی موسڵمانان وهیچ پەیوەندیەکی بەو کۆمەڵە نامێنێت وە بەڵگەشمان لەسەر ئەوە فەرموودەی پێغەمبەرە (ﷺ) کەدەفەرمووێت:

(لتنقضن عروة الاسلامی عروة عروة فکلما تنقض عروة یثبت الناس بالتي یلیها فاولها نقضا، الحکم وآخرها الصلاة)

واتە ئێمە کە موسڵمانین موسڵمانێتی بەئێمە گرێ دراوە بەچەند گرێیەك وەئەو موسڵمانە چەند لەو موسڵمانیەتی دوور بکەوێتە ئەو گرێیانە یەك یەك دەکرێتەوە

وەیەکەم گرێ کەدەکرێتەوە بریتی‌یە لە کار نەکردن بەقورئان وە هەر گرێ یەك کەدەکرێتەوە موسڵمان ڕوودەکاتە گرێ یەکی‌تر تاوەکو خۆی پێوە بگرێت وە هەرە کۆتایی گرێ کەخۆی پێوە بگرێت نوێژە.

لێرەدا بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە ئەگەر بێت و نوێژ نەکەی واتە هیچ شتێك نەماوە لەموسڵمانیەتی کەخۆی پێوە بگرێت وەبەم جۆرە لەکۆمەڵی باوەڕداران دەچێتە دەرەوە، بەڵێ نوێژ کردن ئاخیر گرێیە کەبت بەستێتەوە بەموسڵمانیەتی لێرەدا لەو باسانەی کە باسمان کرد دەگەینە بنچینەیەك ئەویش نوێژ کردن بەرزترین پلەی بەندایەتی‌یەو نوێژ نەکردن نزمترین و گەورەترین پلەی دڵ ڕەقی‌یە.

بەڵێ نوێژ نەکردن ئەو پەڕی دڵ ڕەقی‌یە ئەدی چۆن تۆکە خودای گەورە ڕۆژی پێنج جار بانگ دەکات بۆماڵی خۆی وەڵامی نادەیتەوە ئەو خودایەی کەهەردەم دەرگای ماڵی لەسەر پشتەو هەرگیز دیناخات؟

لێرەدا دەمەوێ ئەم وێنەیە بخەمەپێش خوێنەری بەباوەڕ ئەویش ئەو نموونەیە کەزۆر لەژیانی ڕۆژانە دێتە پێش چاومان کە کاتێك تۆ کارێکت بەسەرۆکی وڵات هەبێت چۆن یەکەم جار داواکاری پێشکەش دەکەی بەدیوانی سەرۆك ئنجا ئایا داواکارکەت وەردەگرێت و مەقبوول دەکرێت یان ڕەت دەکرێتەوە وە ئەگەر قبوول کرا کارەکەت بۆ دەکات یان قبووڵی ناکات وەچەندین پرسیارو وەڵامی تر لەو کارە دێتە پێشەوە بەڵام کە سەیری ئەم خودایە گەورەیە دەکەیت هەردەم لەبەندەی خۆی بی ئاگا نابێت و هەرکاتێك ڕووی تێ بکەی و داوای لێ بکەی لێت خۆش دەبێت ئایا ئەو خودایە شایستەی ئەوە نی‌یە کەتۆ بە دوای داواکاری برۆی و نوێژی بۆ بکەی هەر لەم بارەوە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموویت:

(الجفاء كل الجفاء والكفر والنفاق لمن سمع منادى الله ينادي فلا يجيبه) رواه احمد

واتە ئەو پەڕی دڵ ڕەقیو بێ باوەڕیو ناپاکی نیشانەکەی ئەوەیەکە بانگکەری خودا بانگ دەکات بۆ نوێژ کردن وەتۆ وەڵامی ناذەیتەوە.

ئایا خودا کە تۆ دەعوەت دەکات بۆماڵی خۆی لەڕۆژێك دا پێنج جار تۆ چۆن وەڵامی نادەیتەوە بەڵام ئەگەر برادەرێکت دەعوەتت بکات وەڵامی دەدەیتەوەو دەڵێی ئەگەر نەچم توورە دەبێت ئایا خودای گەورەش تورە نابێت کەتۆ وەڵامی دەعوەتەکەی نەدەیتەوە وەتۆ شایستەی ئەوە نیت کەپێت بڵێت تاوانبار.

ئەنجامی نوێژ نەکردن:

لێرەدا باسی دوا ڕۆژوو دەرئەنجامی ئەو کەسانە دەکەین کەنوێژ ناکەن و بەجێی دەهێڵن خراپترین ئەنجام کەخودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا باسی کردووە ئەوەیە دەفەرموویێت کە دەفەرموێتك:﴿وقال ربكم ادعوني استجب لكم ان الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين﴾ غافر: ٦

واتە داوام لێ بکەن منیش بۆتان جێبەجێ دەکەم وەهەر کەسێك خۆی لەوەبە گەورەتر بزانێ کەسەر بۆمن دابنێت من بەسەر شۆڕی فڕێی دەدەمە ناو دۆزەخەوە.

دەرئەنجامی دووەم بریتییە لەڕەش بوونەوەی گشت کارە چاکەکانی ئەوکەسەی کە نوێژ بەجێ ناگەنێت کەپێشترو لە داهاتوو ئەنجامی داوە ئەگەر بێت و هەر لەسەر کارەکەی خۆی بەردەوام بێت و نوێژ نەکات.

عن ابن عمر (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ): (من ترك الصلاة العصر حبط عمله) رواه بخاري.

واتە هەر کەسێك نوێژ (عصر) بەجێ نەگەێنێت و ئەنجامی نەدات دەبێتە هۆی لەناو چوون وڕەش بوونەوەی گشت کردەوە چاکەکانی.

باشە ئەوا ئەو کەسەی کە نوێژی (عصر)ی نەکردووە کەواتە ئەوەی کەهەر نوێژ ناکات بێ گومان دەبێتە هۆی ڕەش بوونەوەی کردەوە چاکەکانی تری.

سێیەم: چۆنی‌یەتی وەڵام دانەوەیان لەرۆژی دوایی کەچۆن پرسیاریان لێ دەکرێت و ناتوانن وەڵام بدەنەوە کە دەفەرموێت:

﴿يوم يكشف عن ساق ويدعون الى السجود فلا يستطيعون، خاشعة ابصارهم ترهقهم ذلة وقد كانوا يدعون الى السجود وهم سالمون﴾ القلم: ٤٢-٤٣

لەدەربارەی ئەم ئایەتە باوکی سەعیدی خدری (رضي الله عنه) دەفەرموێت کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی:

(يكشف ربنا عن ساق فيسجد له كل مؤمنة ومؤنه و يبقى من كان بسجد في الدينا رباءً وسمعتاَ فيذهب ليسجد فيعود ظهرهُ طبقاً واحداً) رواه البخاري ومسلم.

واتە لەرۆژی دوایی‌دا خودای گەورە لاقی خۆی نیشان بەموسڵمانان دەدات (لاقی خودا چۆنە هەر خۆی دەزانی ئەوە لەزانینی کەس دانی‌یە) وەهەر کەسێك کەباوەڕی هێنا بێت بەخودا کرنۆش دەبات بۆی تەنها ئەو کەسانەی کە نوێژیان نەدەکرد یان نوێژەکانیان لەبەر خەڵك دەکرد بۆریابازی بووە ناتوانن کرنۆش ببەن چونکە لەشیان هەموو لەوکاتەدا ڕەق دەبێت دەرئەنجامی چوارەم موسڵمان کاتێك کەهەڵدەستێت بۆ نوێژ کردن و روو لەخوا کردن وە لەو کاتەدا چەندین کاری جۆراو جۆر لەمێشکی دا کۆدەبێتەوەو بیری لێ دەکاتەوە وەکو بڵێی ئەوکاتە کاتی بیرکردنەوەیە بۆیە پێویستە هەوڵ بدات ئەم کارە دوابخات بۆ دوای نوێژ کردن ئەویش لەبەر دوو هۆ:

یەکەمیان: بۆ ئەوەی بتوانێ بەتەواوەتی بەندایەتی خودای گەورەبکات و نوێژەکەی بەرێك وپێکی ئەنجام بدات.

دووەمیان: نوێژ کردن ئەو هێزەیە کە دەبێتە هۆی ساف بوونی مێشک لەوکاتەی کەنوێژ ئەنجام دەدەی بەمەرجێك تەنها بیر لە خودای گەورە بکەیتەوەو وادبنێیت کەخودای گەورە لەگەڵ تۆ دەدوێت و تۆ وەڵامی دەدەیتەوە وەبەم شێوەیە دەتوانی پاش نوێژ کردن بیر لەو کارانە بکەیتەوە کەپێش نوێژ کردن خەریکی بووی وە سەربکەوی لەبریاردانی بریاری بەسوود وەلە هەموو کارەکانی رۆژانەت سەربکەوی لەرۆژی دوایی دا بەهەمان شێوە سەردەکەوی کە خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿قد افلح المؤمنون الذين هم في صلاتهم خاشعون﴾ المؤمن: ١

بۆیە موسڵمانینە هەر چەندە بتوانین پێویستە پارێزگاری لەنوێژەکانمان بکەین بۆ ئەوەی ببێتە پاڵپشتێك بۆ رێکخستنی کارەکانی تری رۆژانەمان جاچ دەربارەی خواپەرستی بێت یاخود دەربارەی ئیش کردن وپەیوەندییەکانی تر بێت.

باسی دووەم: کارلێ کەرەکان:

کارلێ کەرەکان بریتین لەو کردەوانەی کە دەبنە هۆی کەم کردنەوەی هەندێك لەو کردەوە چاکانەی کە ئەنجامی دەدەین لەپێش ئەنجام دانی ئەم کردەوانەدا وە ئەم کارلێ کەرانە لەلایەکی ترەوە دەبنە هۆی پەیدا کردنی دووبەرەکی و ئاژاوە لەنێو کۆمەڵ داو لەکاتی ئەنجام دانیان دا.

وەچوار کردەوە دەگرێتەوە کەبریتین لە :

١- داهێنانی کردەوەیەك (البدعە).

٢- ریابازی (الریا)

٣- منەت و ئازاردان لەکاتی خێرکردن دا (المن بالصدقە).

٤- ئازاردانی دایك وباوك.

وەبەپشتیوانی خودای گەورە ومیهرەبان هەندێك باسی ئەم کردەوانەی دەکەین بەپێی قورئانی پیرۆز فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) بێت.

١-البدعە :

کردەوەی چاك ئەوکردەوەیە کە لە دڵەوەو بەڕاستی بۆ خودای گەورەو میهرەبان بێت وە راستیش دەبێت کاتێك بەپێی پەیامی خودا بێت بۆیە هەر زیادیەك یان کەم کردنەوەیەك لەئایین دانابێت ڕوودات وەپاداشت بۆ خاوەنەکەی نانوسرێت هەرچەندە بەنیازی خواپەرستنی خوداش ئەنجامی دابێت.

(بدعە) خراپترین بەرەنگار بوونەوەی ئایینە ئەمەش لەبەر ئەوەی داهێنانی هەر پیتێك لەبارەی ئایین دەبێتە هۆی گۆڕینی ئایین بەجۆرێك بەو کارە تاوانباری دەکەی بەکەم وکوڕی یان بەوەی کەئایین پێویستی بەتەواو کاریو چاك کردن هەیە ئەمەش کارێکی گەورەیەو بەهیچ جۆرێك دروست نیە وەلەم بارەیەوە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگادارمان دەکاتەوە کە دەفەرموێت:

(ایاکم و محدثات الامور فان کل محدثة بدعة وکل بدعة ضلالة وکل ضلالة في النار)

ابدعە : بریتیە لە دارشتنی یان داهێنانی کردەوەیێك یان قسەیێك کە نەگەوێتە ژێر بنچینەیەك لەبنچینە گشتیەکانی (ئیسلام) کە لەقورئان و سوننەت و (اجماع وقیاس) باس کراوە یان لەگەڵ ئەم بنچینانە نەگونجێت.

وە بەپێی ئەم پێناسەیە دەتوانین بڵێین هەر شتێکی تازە کە پەیوەندی بەئایینی ئیسلامەوە هەبێت ئینجا (چ دەربارەی خواپەرستی یاخود کاروکردەوە بێت) سەیری دەکەین تاوەکو بزانین ئایا لەگەڵ بنچینەکانی ئیسلام دەگونجێ یان ناگونجێت ئەگەر لەگەڵی دارێك کەوت ئەوا بەبدعە دانانرێت بەڵام ئەگەر لەگەڵیدا نەگوتجێت بەبیدعە دادەنرێت و لەخاوەنەکەی وەرناگیرێت.

عن ام المؤمنين ام عبدالله عائيشة (رضي الله عنه) عنهما قال رسول الله (ﷺ) من احدث في امرنا هذا ماليس منه فهو رد) رواه بخاري ومسلم

واتە هەرکەسێك هەر دیاریدەیەك پەیدا بکات لەکاروباری موسڵمانیەتی دا وەئەم شتە زیادەیە پەیوەندی بەئایینەوە نەبێت ئەوا لێی وەرناگیرێت وە ئەدرێتەوە بەسەریەوە.

واتە پێویستە لەسەر هەر موسڵمانێك کە کردەوەیەکی ئایینی ئەنجام دەدات پێویستە ئەم کردەوەیە فەرمانی خودای گەورەو پێغەمبەر (ﷺ) لەسەر درا بێت ئەگەر نا لێی وەرناگیرێت.

بەواتایەکی تر ئەو کردەوەیە ناکەوێتە ژێر بنچینە گشتی‌یەکانی موسڵمانیەتی بۆیە لێت وەرناگیرێت وەبۆت بەچاکە نانوسرێت وە دەدرێتەوە بەسەرت دا.

بۆ نموونە تۆ لەکاتێکی تایبەتی‌دا نوێژێك بکەی کە لە (شەرعا) باس نەکرابێت یان شێوەی خواپەرستی بگۆرێ بۆ شێوەیەکی‌تر بەشێویەك کەمی بکەی یان زیادی بکەی ئینجا چ لەژمارەی کرنۆش بردن یان شێوەکانی تربێت وەنموونە زۆرە لەسەر بیدعە بەژمارە ناچێت.

هەروەکو چۆن ئیمرۆ لەژیانی رۆژانەماندا دەبینین چەندین جۆر رێگەی ناتەواو بەکار دێن بۆ کرین و فرۆشتن وەچەندین ناویان داهێناوە بۆ (ریبا) کردن بەناوی کرین و فرۆشتن وە بەوناوە بریقەدارانە خۆیان لەرێگەی راست دوور خستۆتەوە

وەئەم كردەوانەش گشتیان دەرچوونە لەڕێبازی موسڵمانیەتی وە خاوەنەكەی سـزا دەدرێت.

ئینجا براو خوشكی موسڵمان ئێمەی موسڵمان كەسەیری ژیانی ڕۆژانـەمان دەكـەین دەبیتین چەندین ئەگەر (پرسیار) دێتە پێشمانەوە سەبارەت بە (بیدعە) وەچەندین شتی باش ناو دەنێین (بیدعە).

ئەمەش بەهۆی نەزانینە یان بەهۆی نیاز خراپیە لەلایەن هەندێك كەسەوە بەرامبـەر بەموسڵمانیەتی بۆ ئەوەی چەند خاڵێكی (سلبی) لەئایینی تەواوی ئیسـلام دروسـت بكەن هەندێكیان بووە بەچەكێك بـە دەسـت دوژمنـانی ئیسـلام وە دژبەموسـڵمانان بـەكاری دەهێنـن لـەكۆڕو مناقشـە ئایینی‌یەكان دا بـەڵێ ئـەو چەكانـەی دوژمنـانی ئیسلام دژی موسڵمانان بەكاری دەهێنن بریتی‌یە لەم چـەند ووشـەیەی كـە بـەهۆی نـەزانی‌و هـەندێك جـار بـەهۆی توونـد ڕەوی دروسـتمان كـردووە وەلەگـەڵ یـەكتردا سەبارەت بەم شتانە مناقشەی بێ سـوود دەكـەین وە بـە ئاشـكرا بەرامبـەر یـەكتر رادەوەستین و دەیخەینە پێش دوژنمان وە ئەمەگشتی دەبێتە هۆی لەیەكتر دابرانی موسڵمانان و لەیەكتر ترازانیان بەجۆرێك كەببن بەچەند بەشێكی جیاواز.

عن ابن مسعود (رضي الله عنه): قال:هلك المتنطعون قالها ثلاثا. رواه مسلم

وە ئەم جۆرە خاڵانە دێنە ئاراوە بـەهۆی ئـەو هـەموو پرسـیارو بـێ سوودانەی كـە دەكرێن لەلایەن موسڵمانانەوە سـەبارەت بەموسـڵمانیەتی كەهـەندێك جـار پرسـیار لەشتی زۆر سەیر دەكەن كە چەندین پرسیاری بەدوا دادێت...؟!

وە بۆ ئـەم مەبەسـتەزانایانی ئـایینی ئیسـلام چـەندین بنچینـەیان دارشـتووە كەلـە قورئان و سوننەتەوە دەریان هێناوە و پشتی بێ بەستراوە لەوانەش:

١-الاصل في الاشياء الاباحة مالم يثبت النهي عنها.

٢-الاصل في الشياء الحل مالم تثبت حرمتها.

واتە هەموو شتێك وە هەموو کردارێك لەبنەرت دا دروستەو حەڵاڵە ئەگەر بێت و بەبەڵگەی دەقێك قەدەغە نەکرابێ یان حەرام نەکرابێ.

بۆیە پێویستە هەر شتێك کە ڕوو بدات یان بێتە پێشمانەوە سەیر بکرێ بۆ ئەوەی بزانرێ ئایا ئەم ڕووداوە کردارە دەکەوێتە ژێر بنچینەیەك لەبنچینە شەرعی یەکان ئەگەر وابوو ئەوا دروستەو حەڵاڵە بەڵام بەپێچەوانەوە واتە ئەگەر نەکەوێتە ژێر ئەم بنچینانە بیدعەیەو دروست نی یە.

واتە مەرج نی یە هەر شتێك کەلەسەردەمی پێغەمبەر (ﷺ) نەکرابێ یان فەرموودەی لەسەر نەبێ پێی بگوترێ (بیدعە) لەبەر ئەوەی نەکردنی یان نەگوتنی شتێك لەلایەن پێغەمبەر (ﷺ) نابێتە بەڵگەی سوننەت بۆ ئەو شتە هەروەها ناش بێتە بەڵگە بۆ دروست نەبوون و حەرام کردنی بەڵکو پێویستە لە دوای دا بگەڕێین لەبەشەکانی ئایین داکە (اجماع و قیاس)ە هەردەربارەی پرسیار کردنی بی سوود پێغەمبەرمان (ﷺ) بۆمان ڕوون دەکاتەوە خراپی ئەو کردارەو دوا ڕۆژی ئەو کەسانەمان بۆ دیاری دەکات کەبەو کردارە هەڵدەستن.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه): قال سمعت رسول الله (ﷺ) يقول مانهيتكم عنه فاجتنبوه وما امرتكم به فاتوا به ما استطعتم فانما اهلك الذين قبلكم من كثرة مسائلهم واختلافهم على انبيائهم. رواه بخاري ومسلم

واتە هەر چیم لەئێوە قەدەغەکرد مەیکەن و خۆتان لێی بپارێزن وەهەرچی فەرمانی پێ کردنیشم پێدان هەرچەندی لەتواناتان دا هەیە بیکەن، وەنەتەوەکانی پێش ئێوە لەبەر ئەوە خودا لەناوی بردن چونکە بەبێ پێویست پرسیاری زۆر بێ سوودیان لەپێغەمبەران دەکرد هەروەها دژ بەفەرمانی پێغەمبەران دەجولانەوە.

وەمەبەست لەپرسیاری بێ سوود ئەوپرسیارانەیە کە لەبابەتی بێ کەڵك دەکرێن دەربارەی ئایینەوە بەجۆرێك کە ئەم پرسیارانە تەنها خاڵی جیاوازی دروست

دەکات لەنێوان موسڵمانان و هیچی تر نا هەروەها پرسیار دەکەن هەندێك کە (صدق الله الغظيم) بیدعەیە یان نەء وەگشت دەبنە هۆی مشغول کردنی کۆمەڵی موسڵمانان بەم پرسیارانەو لەئەنجام دا بەرەو پاش چوونی ئەم کۆمەڵە رۆژ بەدوای رۆژ چونکە ئەم پرسیارانە دەبێتە هۆی جیاواز بوونی کۆمەڵی موسڵمانان وەلەیەك ترازانیان ویەك نەگرتنیان لەبەر ئەوەی هەر کۆمەڵێك بەیەك گرتنی گشت چین و توێژەکانی سەر دەکەێت و پێش دەکەوێت وەئەمەش لەئامۆژگاری و داواکاری خودای گەورەیە کە دەفەرمووێت.

﴿یاایها الذین امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلکم تفلحون﴾

آل عمران: ٢٠٠

واتە ئەی ئەوکەسانەی کەباوەڕتان هێناوە خۆگربن لەسەر چەند شتی زۆر کەدێتە رێتان و دووچاری دەبن لەسەر هەموو رووداوو بەسەر هاتێکی ناخۆش و ئیش و ئازاردەر وەبەر بەرەکانی بکەن و نەبەزن لەخۆگرییدا نەلەبەرامبەر بەسەرهات و رووداوی سەخت نەبەرمبەر دوژمن کە بەهەموو هێزیان دەیانەوێ لەناوتان ببەن وەنیشتەجێ ودامەزراوبن لەهەرجێگایەك لەسەر سنووری وولات وەبەوورياو ئامادەیی بن بۆ بەرپەرچ کردن و بەرگری دوژمن وەخۆتان بپارێزن لەسزای خودا بەڵکو بگەن بە ئامانج و مەبەستتان، بەڵێ ئەمە ئامۆژگاری خودای گەورەو میهرەبانە بۆ کۆمەڵی موسڵمانان.

چەند نموونەیەك لەو پرسیارانەی کە دەکرێن سەبارەت بەبیدعە:

لێرەدا چەند نموونەیەك لەوخاڵانە باس دەکەین کەمێشکی هەندێك لەموسڵمانانی پێوە خەریك بووەو هەندێکیان زۆر بەتووندی سەیری ئەم کرەوانە دەکەن کەوە کو

بەبەرستێك دێتە پێش چاویان وەهەردەم مناقشە لەگەڵ موسڵمانەكانی تر دەربارەی ئەم كردەوانە دەكەن.

یەكەم: هەندێك دەڵێن ئایا لەخودا پارانەوە لەدوای نوێژە واجبەكن بە دەست پان كردنەوەو دەست بەرزكردنەوە وەلەكۆتایشی دەست بە دەم وچاو داهێنان بیدعەیە؟

وەڵام: باشە ئەگەر تۆ دەستت لە بەر خودا پان نەكەیتەوەو بەرزنەكەیەوە ئەی بۆكێ پان و بەرزی دەكەیتەوە كێ تەنها خودا نەبێت شایستەی ئەوەیە كە دەستمان لەبەری پان بكەینەوەو داوای لێ بكەین نالێم واجبە بەڵام (بیدعە)ش نییە بەلگەشم ئەم فەرموودانەی پێغەمبەرە (ﷺ).

عن انس (رضي الله عنه) ان (ﷺ) (كان يرفع يدية حتى يرى بياض ابطية في الدعاء ولايشير باصبعه) متفق عليه

وعن الامام عمر (رض الله عنه) قال كان رسول الله (ﷺ) اذا امدَّ يدية في الدعاء هم يردّها حتى يمسح بهما وجهه. رواه الترمذي والحاكم.

لەواتا ئەم دوو فەرموودەیە بۆمان ڕوون دەبێتەوە كە پێغەمبەر (ﷺ) لەپارانەوە دەستی بیرۆزی بەرزكردۆتەوەو دەستیشی بەكۆتاییدا بەدەم و چاوی داهێناوە.

دووەم : هەندێك دەڵێن ئایا (ذكر) كردن بەدەنگی بەرز دوای نوێژەكان (بیدعە)یە؟

وەڵامی ئەم پرسیارە بەو فەرموودەیە دەدەینەوە كەكوری عەباس بۆمان دەگێڕێتەوە.

عن ابن عباس كنت اعرف انقضاء صلاة رسول (ﷺ) بالتكبير. متفق عليه.

واتە بەبیستی (الله اكبر) دەمزانی پێغەمبەر (ﷺ) كۆتای بەنوێژەكان هێناوە.

هەروەها سەبارەت بەزیکرکردن و پاداشتی ئەو کەسانەی کە زیکردەکەن ئینجا چ (سبحان الله، الله اکبر، ...هتد) بێت ئەم فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) بێت باس دەکەین.

عن ابی ذر رضی الله عنه ان رسول الله (ﷺ) قال: (یصبح علی کل سلامي من احدكم صدقة فكل تسبيحة صدقة وكل تحميدة صدقة وكل تهليلة صدقة وكل تكبيرة صدقة وامر بالمعروف صدقة ونهي عن المنكر صدقة ويجزى من ذلك ركعتان يركعها من الضحى).

سێیەم: هەندێك دەڵێن ئایا نوێژی پێش خوتبەی رۆژی هەینی کەبە ناوی سونەتەوە دەکرێ (بیدعە)یە؟

لە وەلام دا دەڵێم سونەتە و بەڵگەشم ئەم فەرموودەی پێغەمبەرە (ﷺ) کە دەفەرموێت: **(بین کل اذان صلاة).**

واتە لەنێوان هەردوو بانگێکدا نوێژێکی سونەت هەیە وەسونەتی رۆژی هەینی لەنێوان بانگی یەکەم و دووەم دا دەکرێت.

لەپاشان سونەتی جمعە بەشێوەیەکی یەك لەدوای یەك بۆ ئێمە هاتووە وە ماوەی نێوان هەینی بۆ هەینی ئەوەندە زۆر نییە کە گۆڕان کاری وای تێدابکرێت و نوێژێکی تیادا زیاد بکرێت بەبێ ئەوەی لە سەردەمی پێغەمبەر (ﷺ) کرابێت.

وە زۆر نموونەی تریشی هەیە کە پرسیاری زۆر بێ سوودن وەهیچ دەورێکیان نییە بۆ پێش خستنی ئایین جگە لەوەی کە دەبنە هۆی دروست کردنی چەند خاڵێکی جیاوازی لەئایین دا هەروەکو چۆن دەپرسن دەڵێن هەستانەوە بۆ مێوان بیدعەیە وەئەو کردەوانەی کە پرسیاری دەربارەی دەکەن خۆی لەخۆی دا هیچ زەرەرێکی نییە لەسەر ئایین و کۆمەڵی موسڵمانان لەبەر ئەوەی ئەگەر من بۆ موسڵمانێك هەڵبستمەوە وە کەدێتە لای من چییە تەنها ئەوە نەبێت کەرێز لێنانێکە لەلایەن من

بۆ ئەو میوانە یان ووتنی ووشەی (صدق الله العظیم) تەنها ئەوە دەگەیەنێت کە من بڕوام هێنا بەڕاست گۆیی خوداو بەقورئان ئینجا چ ڕێگرێك هەیە کە ئەم باوەرە بەزمان ئاشکرا بکەم.

وەزۆر پرسیار و وەلامی تریش بەلام گشتی وەکو باسم کرد پرسیاری بێ سوودن تەگەرە بۆ ئایینمان دروست دەکەن و دوودڵی و دووبەرەکی بۆ موسڵمانان دروست دەکەن وە بەشتی بێ سوود خەریکیان دەکەن وە دەبنە هۆی ئەوی دوژمنانی ئیسلام دەرفەت وەربگرن بۆ ئەوەی (طعنة) لە ئایینمان بدەن وە کۆمەڵی موسڵمانان خەریك بکەن بەوەی کە چۆن ڕەت دانەوەی ئەو (طعنانة) دەدەنەوە وە هەموو توانای خۆیان بۆ ئەم کردارە دادەنێن وە لە ئەنجام دا دەبێتە هۆی بەرەو پاش چوونی ئەم کۆمەڵە لە بەگەیشتنی بەجیهانی تازە.

٢-ریابازی (الریاء) رووپامایی :

بریتی‌یە لە ئەنجام دانی کردەوەیەك یان هەرشتێك کە پەیوەندی بەئایینەوە هەبێت وە مەبەست لە کردنی دا رەزامەندی خودای گەورە نەبێت بەڵکو تەنها بۆ کۆ کردنەوەی چەند پروپیتی ئەم جیهانەو ناوبانگی بێت.

ریابازی بەخراپترین کردەوە دادەنرێت لەبەر ئەوەی دوو لایەنی خراپی هەیە یەکەمیان پەیوەندی بەوکەسەوە هەیە کە پێی هەڵدەستی کە بەم کارەی پاداشتی ئەم کردەوە چاکەی خۆی لەدەست دەدات وە دووەمیان پەیوەندی بە کۆمەڵەو هەیە کە بەکردەوە چاکەکانی ئەم کەسانە هەڵدەخەلەتێندرێن و بەشێوەیەکی تایبەتی هەڵسوو کەوتیان لەگەڵ دا دەکەن.

هەر لەبەر ئەوە خودای گەورە ئاگاداری ئەو کەسانە دەکاتەوە کە چاکە دەکەن کە پاداشتی ئەم چاکەیان لەدەست نەدەن وەکو ئەو کەسانەی کە ریابازی دەکەن کە

دەفـەرموێت : ﴿لا تبطلوا صدقاتكم بالمن والاذى كالذي ينفق ماله رئاء الناس﴾ البقرة:١٤٥.

لـەمانای ئـەم ئایەتـەدا بۆمـان روون دەبێتـەوە کـە ئـەو کەسـانەی مـاڵی خۆیـان دەبەخشن و پێش کەشی کۆمەڵ دەکەن بـە نیـازی نـاو دەرکـردن و بـاس کردنیـان لەناو خەڵك دا بەم کردارە پاداشتی ئەم کردەوە چاکانە لەدەست دەدەن.

بۆیە دەبێت موسڵمان هەردەم ئاگاداری کردەوەکانی خۆی بێـت وەهـەردەم نیـازی چاکە بێت لەگەڵ بەرامبەرەکەی وە پڕ بەدڵ بۆ خودا بیانکات نەك بۆ ناو دەرکـردن و دەست کەوتنی هەندێك پڕوپیتی جیهان.

پێغەمبـەرمان (ﷺ) بێـت لـە فـەرموودەکانی دا دەربـارەی ریابـازی ئاگادارمـان دەکاتـەوە و ئامۆژگـاری ئـەوەمان لێ دەکـات کـە هـەردەم لـەم کـردارە بـەدوور بکەوینەوە و خۆمان بپارێزین.

عن جندب (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من سمع سمع الله به ومـن يرائـي يرائى الله به) رواه الشيخان البخاري ومسلم

دەفەرموێت هەرکەسێك بۆ ناوبانگ و نـاو دەرکـردن چاکـە و خـودا پەرسـتی بکـات لەرۆژی قیامەتدا خودا بەپەندی دەکات وەهەر کەسێك بۆ ڕواڵـەت هـەرکارێك بکـات لـەرۆژی دوایـی‌دا خـودا پـەردەی لـە ڕووی هـەڵ دەگـیرێت و ریابازییەکـەی ئاشـکرا دەکات.

بۆیە پێویستە موسڵمان کاتێك بەخودا پەرستی هەڵدەستێت چ لەنوێژکردن و حـەج کردن دایان هەر کەردەوەیەکی تری ئایینی‌دا پێویستە پڕبەدڵ بۆ خودا بیکات نـەك لەبەر چاوی هەندێك خەڵك بیکات تاوەکو پێی بڵێن بەڕاستی باوەر دارە.

لەبەر ئەوەی هەر کاتێك وا بکات ئەوا زەرەرە لەخۆی دەدات لەدوولایەن یەکەمیان پاداشتی ئەو چاکانەی لیٚ وەرناگرێت لەبەر ئەوەی بۆ خودای گەورە نەی کردووە دووەمیان بەهۆی ئەو کردارە بەرەو دۆزەخ دەروات.

هەروەکو لەم فەرموودەیە بۆمان روون دەبێتەوە :

عن ابي هريرة (رضى الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: (تعوذودا بالله من جب الحزن. قالوا: يارسول الله وما جب الحزن؟ قال: واد في جهنم تتعوذ منه جهنم كل يوم مائة مرة قلتا: يارسول الله ومن يدخله؟ قال: الفقراء والمراؤون باعمالهم). رواه الترمذى

واتە پەنا بگرن بە خودا لە دەرەی خەم گوتیان ئەی پێغەرمبەری خودا دەرەی خەم چیيە؟ فەرمووی شوێنێکە لە دۆزەخ کە هەموو رۆژێك دۆزەخ خۆی سەد جار پەنا دەگرێت بەخودا لەدەستی گووتمان ئەی پێغەرمبەری خودا ئەوە کیٚ دەچێتە ئەویٚ؟ فەرمووی ئەو قورئان خوێنانەی دەچیتیٚ کەبۆ رواڵەت قورئان دەخوێنن.

عن ابي هريرة (رضى الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من تعلم علما ينبغي به وجه الله لا يتعلمه الا يصيب به عرضا من الدنيا لم يجد عرف الجنة يوم القيامة. رواه ابو داود وابن ماجة

واتە هەرکەسێك زانستێك فێربێت لەوشتانەی کە بەزانستی ئايينی دادەنرێت دەبیٚ مەبەستی لە فێربوونیدا رەزامەندی خودابێت. بەلاْم ئەو بۆ ئەوە بێت کە پروپیتی ئەم جیهانەی پیٚ کۆبکاتەوە ئەوا ئەو کەسە لەرۆژی قیامەتدا بۆنی بەهەشت ناکەن.

عن ابن عمر (رضي الله عنهما) عن النبي (ﷺ) قال: من تعلم علما لغير الله او اراد به غير الله فليتبوا مقعدهُ من النار. رواه ابو ماجة والترمذى.

واتە هەرکەسێك زانستێك فێربێت و مەبەستی پیٚی رەزامەندی خودا نەبێت بەڵکو بۆ رەزامەندی چەند کەسانێکی تربێت باخۆی ئامادە بکات بۆ شوێنی لە دۆزەخ دا.

بەراستی ئیمرۆ زۆر لەو کەسانە دەبینین کە کردەوە ئایینی‌یەکان بەکاردەهێنن بۆ لەخشتە بردنی خەڵکانی‌تر.

بەڵێ زۆر کەس قورئان دەخوێنێت لەناو کۆمەڵی موسڵمانان بۆ ئەوەی پێی بڵێن قورئان خوێنە یاخود بۆ ئەوەی چەند پروپیتی بەدەست بکەوێت کە ئەمانەش لەگەڵ مەبەستی قورئان خوێن جیاوازە وە ناگونجێ. وەچەند کەسانێکی دیکە داوای زانست دەکەن و بەدوای فێربوونی دەگەرێت تەنها مەبەستیان پێی ئەوەیە کە پێیان بڵێن زانا یان بۆ ناودەرکردنیان لەمێژووی جیهاندا یاخود بۆچەند مەبەستێکی تر. وەزۆر کەس هەیە نوێژ دەکات لەبەر دەم کۆمەڵی موسڵمانان بۆ ئەوەی پێی بڵێن نوێژ دەکات کە چی کەلەو کۆمەڵە دادەبرێت و دەروات نوێژ ناکات.

وە خراپترین ئەنجامی ریابازی ئەوەیە کە ئەو کەسانەی بەو کارە هەڵدەستن.وە کردەوەی چاك دەکەن تاوەکو خەڵك باسیان بکات وە مەبەستیان پێی رەزامەندی خودای گەورە نی‌یە ئەم باس کردنەی خەڵکی وا لە هەندێك کەس دەکات کە رێزیان لێ بگیرێت وە ئەم رێزگرتنە دەبێتە هۆی لەخۆ دەرچوونی ئەو جۆرە کەسانە وە لە ئەنجام دا ئاگادری خۆیان نابن و تەنها بیر لەوە دەکەنەوە کە چۆن وچی بکەن بۆ ئەوەی خەڵك زیاتر باسیان بکات و بەباشی ناویان ببات وە بەرە بەرە لە خۆبایی بوون دەرون تاوەکو دەچنە خراپترین شوێن لە ئاگری دۆزەخ کەپێی دەڵێن دەرەی خەم کە دۆزەخ خۆی رۆژێ سەد جار پەنا دەباتە خودا لەم ئاگرە.

ئینجا خوێنەری بەرێز پێویستە هەردەم لە ریابازی دوور بکەوێتەوە. چونکە بەراستی کارێکی خراپ و بێ سوودە لەبەر ئەوەی تۆ کاتێك بە کارێکی چاك هەڵدەستی بۆ چی ئەو کارە.لە پێناوی خودای گەورە و رەزامەندی خودا نەبێت کە لە هەمان کات دا پاداشت لە خودای گەورە وەرەگریەوەو خەڵکیش لەوانەیە بە

چاکی باســت بکات بۆ چی بەنیازی ناوداری ڕەزامەندی هەندێك چینی کۆمەڵ ئەنجامی دەدەیت کە تەنها بەرەو دۆزەخت دەبات یان تۆ هەرداوای فێربوونی زانست دەکەی بۆ خودا نەبێت لەبەر چی بۆ لەبەر ئەوە بێت کە دەمەوەری لێ بکەی لەگەڵ نەفمانان و نەزانان یان بۆ ئەوەی خەڵك ڕووی دەمیانت لێ بکەن.

لەبەر ئەوە پێویستە کردەوەکانمان هەردەم پڕ بەدڵ بۆ خوداو ڕەزامەندی ئەو بێت و هەردەم خودای گەورەمان لە بیر بێت لە گشت کارو کردەوەیەکدا خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿وإذا قاموا الى الصلاة قاموا كُسالى يُراؤن الناس ولا يذكرون اللهَ إلاّ قليلاً﴾ النساء:١٤٢

لێرەدا خودای گەورە باسی ڕەوشتێکی ناپاك و دوو ڕووەکانمان بۆ دەکات کە دەفەرموێت ئەمانە تەنها بۆ ئەوە نوێژ دەکەن تاوەکو خەڵك پێیان بڵێن نوێژکەر بۆ ئەوەی بە خراپ و بێ نرخ سەیریان نەکەن وە بۆیە ڕیابازی لە ڕەوشتی موسڵمانان نییە و پێویستە خۆمانی لێ دوور بگرین وە تەنها لەو دوو ڕووە ناپاکانە دەوەشێتەوە.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: (إن اول الناس يُقضى عليه يوم القيامة رجلٌ استشهد فأتى به فعَرَّفه نعمته فعرفها قال فما عملت فيها؟ قال: قاتلت فيك حتى أُستشهدتُ قال: كذبت ولكنك قاتلت لأن يُقال جريْ فقد قيل ثم أُمر به فسحب على وجهه حتى أُلقي في النار.

ورجلٌ تعلّم العلم وعلّمه وقرأ القرآن فأتى ربه فعَرَّفه نعمته فعرفها قال: فما عملت فيها؟ قال: تعلّمت علم وعلّمته وقرأت فيك القرآن قال: كذبت ولكنك تعلّت العلم ليُقال عالم وقرأت القرآن ليُقال هو قاريء فقد قيل ثم أُمر به فسحب على وجهه حتى أُلقي في النار.

ورجلُ وسَّع الله عليه واعطاه من اصناف المال كله فأتى ربــه فعَرَّفـه نعمتـه فعرفـها قال: ما عملت فيها؟ قال: ما تركت من سبيل تحب ان ينفق فيها إلاّ انفقت فيها لك، قال: كذبت ولكنك فعلت ليقال هو جواد فقد قيل ثم أُمر به فسحب على وجهـه ثـم أُلقي في النار. رواه مسلم والترمذي والنسائي.

ئەم فەرموودەیە باسی دادگایی کردنی خەڵك دەكـات لـە ڕۆژی دوایـیدا کـە یەکـەم کەس لە ڕۆژی دوایی‌دا دادگایی دەکرێت ئادەمیزادێکە کە شەهید کـراوەو دەیـهێنن لە بەردەم خـودای گـەورە دەیوەسـتێنن وە خـودای گـەورە چاکـەکانی خـۆی یـەك بەیەك بیر دەکاتەوە ئەویش یـەك بەیـەك پـێیان لێ دەنێـت ئینجا خـودای گـەورەو میهرەبان دەفەرمووێت باشە لە جیاتی ئەو چاکانە تۆ چ کارێکی باشت کـردووە بـۆ من؟

ئەویش لـە وەڵام دا دەڵێـت: منیش لـە پێنـاوی تـودا جـەنگم کـردووە وە لـە گـەڵ دوژمنانی تۆدا شەرم کردووە تاوەکو لە ئەنجام دا بەدەسـتی دوژمـن شـەهید کـرام خودای گـەورە وەڵامـی دەداتـەوەو دەفـەرمووێت: درۆت کـرد تـۆ بۆیـە جـەنگاوێت تاوەکو پێت بڵێن ئازایە و چاو نەترسە وە ئـەم قسەیەشـیان لـە دونیـا پـێ گوتیـت کەواتە تۆ بە مافی خۆت گەیشتیت ئینجا فـەرمان دەدات کـە لەسـەر ڕوو ڕابکێشـن تاوەکو دەیخەنە ناو ئاگری دۆزەخەوە.

وە دووەم کەس کە دادگایی دەکرێت ئادەمیزادێکە کە لـە دونیـادا زانـاو مامۆسـتاو قورئان خوێن بووە.

خـودای گـەورە هـەروەکو کەسـی یەکـەم هـەر چـی چاکەیـەکی لەگـەڵ کـردووە دەیهێنێتەوە بیری ئەویش یـەك بەیـەك پـێیان لێ دەنێت، ئینجـا خـودای گـەورە و میهرەبان دەفەرموێت باشە تـۆ لـە جیـاتی ئەوانـە چ کردەوەیەکی باشـت کـردووە لەبەر خاتری من؟

ئەویش لە وەلاّم دا دەڵێت منیش زانست و زانیاری فێر بووم و خەڵکی ترم فێری زانین کردووەو قورئانم لە پێناوی تۆ خوێندۆتەوە. لە وەلاّم دا خودای گەورە دەفەرمووێت: درۆت کرد. تۆ بۆیە فێری زانست و زانیاری بویت تاوەکو پێت بلێن زانا وە قورئانت بۆیە دەخوێند تاوەکو پێت بڵێن قورئان خوێنە وە ئەمەشت پێ گوترا.

ئینجا فەرمان دەدات کە لەسەر روو وەکو کەسی یەکەم رایبکێشن تاوەکو دەیخەنە ناو ئاگری دۆزەخ.

ئینجا باسی کەسی سێیەم دەکات کە دادگایی دەکرێت ئەویش ئادەمیزادێکە کە خودای گەورە لە دونیادا داراو دەوڵەمەدندی کردووە وە هەروەکو کەسی یەکەم و دووەم خودای گەورە لێی دەپرسێ کە چیت لەوانە کرد؟ ئەویش دەڵێت هەرچی تۆ پێت خۆش بێت کە ماڵی بۆ بەخش بکرێت لەوەدا ماڵم خەرج کردووە.

خودای گەورە دەفەرمووێت درۆ دەکەی تۆ بۆیە وات دەکرد تاوەکو بڵێن سەخی‌یەو ئەو قسەیەش لە دونیا دا کراوە.

ئینجا فەرمان دەدات کە لەسەر روو رایبکێشن تاوەکو دەیخەنە ئاگری دۆزەخ.

لەم فەرموودەیە چۆنی‌یەتی دادگای وئەنجامی ئەو کەسانەمان بۆ روون دەبێتەوە کە هەردەم هەوڵی ریابازی دەدەن و هاوبەش لە کارەکانیان بۆ خودای گەورە پەیدا دەکەن واتە کردەوەکانیان بۆ ڕەزامەندی و لە پێناوی خودا نایکەن وەئەمەش پێچەوانەی داوای خودایە کەدەفەرموێت: ﴿وما امروا الا ليعبدوا الله مخلصين له الدين حنفاء﴾ البينه: ٥

بۆیە موسڵمانان دەبێت هەریەکە لەئێمە کاتێك بەهەرکردەوەیەك هەڵدەستین لەپێناوی خودای گەورە دەبێ پڕ بەدڵ بۆخودای گەورە بێت واتە بەنیازێکی ساف

بۆ خودا بیکەن نەك لەبەر پێناوی چەند کەسانێك بیان کەین یان بۆ ئەوەی لەناو خەڵك بناسرێت وەبە سەخیو بەزاناو قورئان خوێن ناومان ببەن و خەڵك باسی ئەو کردەوانە بکات وەئەم کارەش دەبێتە هۆی سڕینەوەی پاداشتی ئەم چاکەیەوە.

جگە لەمەش دەبێتە هۆی دروست کردنی چەندین هۆکاری دەروونی لەسەر خووڕەوشتی ئادەمیزاد ئینجا چ دەربارەی پەیوەندی ئەم ئادەمیزادە لەگەڵ خۆیدا بێت یاخود لەگەڵ کۆمەڵدا.

بۆنموونە کاتێك ئەو جۆرە کەسانە هەڵدەستن بە ئەنجام دانی چەند نوێژێك لەبەرخاتری چەند کەسانێك واتە بۆ ڕەزامەندی خودای گەورە ئەنجامی نادات ئەم کارە کار لەدەروونی ئەم جۆرە کەسانە دەکات.

لەبەر ئەوەی ئەم کارەوایان لێ دەکات کەبەبەردەوامی لەدڵە ڕاوکێ دابن ئاخۆ ئەو کەسانەی بەرامبەریان بەم کارایان دەزانێت یان ناوە هەست بە کەم و کوڕی دەکات کاتێك بەم کردارە هەڵدەستێ وەبەبەردەوام بوونی ئەم هۆکارە دەبێتە هۆی کاردانەوەوکار کردنی لەسەر دەروونی ئادەمیزاد و تووشی چەندین نەخۆشی دەروونی دەکات وەئەم نەخۆشییە دەروونیانەش وەکو باسمان کرد دەبنە هۆی تووش بوونی ئادەمیزاد بەچەندین نەخۆشی تر کەپیوەندی بەئەندامەکانی تری لەشی ئادەمزادەوە هەیە لەبەر ئەوەی ئەو نەخۆشیانەی ئادەمیزاد تووشی دەبێت هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ نەخۆشییە دەروونییەکان.

٣- منەت و ئازاردان لەخێرکردندا (المن والاذی بالصدقة):

پەیامی موسڵمانیەتی ڕۆڵەی خۆی پەروەردە دەکات لەسەر ئەوەی کەماڵ و سامان گشتی هی خودایەو ئەو تەنها جێگرێکە بۆ ئەو سامان و دارایییە کەلەلایەن خودای گەورەوە دامەزراوەو لەسەری‌دا وە ئەم جێگیرتنەش لەچەند پلەیەکدایە بەجۆرێك کەسەیر دەکەی هەندێك کەس بەشێکی کەمیان لەژێر دەست دایە لەهەمان کات دا هەندێکیتر دەبینین لەو بەندانەی خودا کەسامان و دارایییەکی فراوانیان لەژێر دەست دایە بۆیە یەك لەیاساکانی خودای گەورە داواکردنە لەو کەسانەی کەسامان و داراییان فراوانە کەماڵ و سامان ببەخشن بەو کەسانەی کەنەبوونن، بەمەبەستی دروست کردنی برایەتی و بەهێز کردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەنێوان هەژارو دەوڵەمەنددا بەشێوەیەك کەلەیەکتر نزیك ببنەوەو کەسیان رقی لەوی تر نەبێتەوەو ڕێزی لەیەکتر بنێین لەلایەکی تردا دەبێتە هۆی پاراستن و رزگار کردنی خاوەنەکەی لەچاوچنۆکی و رەزیلی وەدەبێتە دڵ خۆش کەرێك بۆ هەژارو داماوان کەسێبووریان بەم بەخشینە دێتەوەو دەبێتە هاندەرێك بۆیان بۆ ئەوەی بەیانی هەوڵ بدەن کەکارێك بدۆزنەوەو ژیانی خۆیان پێ چارەسەربکەن.

لەبەخشینی ماڵ و دارایی‌دا پێویستە ڕەچاوی چەند خاڵێکی گرنگ بکرێت لەکاتی بەخشینی ئەو ماڵ و سامانە بەهەژارو داماوەکاندا ئەگینا پاداشتی لەبری ئەو چاکەبەدەست ناکەوێت و بەسەری دادەرێتەوە.

یەکەم: خاڵ کە پێویستە ڕەچاوبکرێت ئەوەیە کە بەخشینەکەی لەبەر ڕەزامەندی خوداو فەرمانی خودا بێت نەك لەبەر خاتری چەند کەسانێك بێت.

دووەم: هیچ منەت و کەشخەیەك لەسەر هەژارەکەنەکات.

سێیەم: پێویستە هیچ داوایەکی لێ نەکات بەرامبەر بەو بەخشینە.

وەخاڵی دوەم و سێیەم دەبنە هۆی ئازاردانی ئەو کەسەی کە ئەو ماڵە وەردەگرێت و کار لەدڵ و دەروونی دەکات بەجۆرێك هەست بەکەم و کورِی دەکات بەرامبەر بەو کەوسەی کەدەستی لەبەر پان دەکاتەوە ئەگەر رەچاو نەکرێن.

بۆیە خودای گەورە ئەو کەسانە ئاگادار دەکاتەوە کەمنەت وئازاری هەژران دەدەن لەکاتی بەخشینی دارایی بەسەریان دا کەئەوان بەم کارەیان پاداشتی ئەو کردەوە چاکەیان دەسرِنەوەو لەناو دەبەن واتە ئەم کارەکار لەو کردەوەچاکەیان دەکات کەدەفەرمووێت:

﴿يأيها الذين امنوا لاتبطلوا صدقاتكم بالمن والاذى كالذي ينفق ماله رئاء الناس ولايؤمن بالله واليوم الاخر فمثله كمثل صفوان عليه تراب فأصله وابل فتركه صلداً لا يقدرون على شيء مما كسبوا والله لايهدي القوم الكافرين﴾

البقرة: ٢٦٤

واتە ئەی ئەو کەسانەی برواتان هێناوە خێرو چاکە کانتان بێ پاداشت مەکەن بەمنەت و ئازاردانی دڵی هەژاران وەکو ئەو کەسەی کەماڵ دەبەخشێ بۆ ئەوەی لەناو خەڵك دا ببینرێ وە ئەمەش لەبەر ئەوەی ئەو کەسەباوەرِی بەخوداو رِۆژی دوایی نییە تاوەکو بەخشینەکەی بۆ خودا بێت و بەهیوای رزگار بوون بیدات لەرِۆژی دوایی دا وەئەو کەسە وەکو بەردێکی رەق و ساف وایە کەخۆڵێکی کەمی بەسەرییەوە بێت ئینجا بارانێکی دڵۆپە گەورەی بەسەردا ببارێت و خۆڵەکە بەتەواوی بشواتەوە تابەردەکە ساف دەبێت لەتۆزو خۆڵ وە ئەو کەسە بەم کردەوەیەی خێرو ماڵ بەخت کردنەکەی رەش دەکاتەوەو پاداشتی بەرامبەر وەرناگرێت بەجۆرێك کەهیچ شتێکیان بۆ نانوسرێت لەو چاکانەی کە کردوویانە وەهیچ پاداشتێکی لەبری‌دا وەرناگرێت.

خوێنەری بەڕێز خودای گەورە پێویستی بەبەخشینی ئێمەنیە بەڵکو بۆ بەرژەوەندی ئێمە فەرمانی بەبەخشینی ماڵ و سامان و خێرو چاکە کردن کردووە ئەگینا ئەو دەوڵەمەندەو پێویستی بەچاکەکانی بەندەکانی نییە.

وەکاتێك تۆ شتێك دەبەخشی بەهەژارێك پێویستە منەت بزانی لەو هەژارە کەمنەتت لەسەر بکات کاتێك ئەو پارەیەت یان ئەو شتەت لێ وەردەگرێت چونکە تۆ لەرێگای ئەو هەژارە دەست کەوتێکی گەورەت دەبێت لەپاداشت لەلایەن خودای گەورە کەبەراورد بکرێت لەگەڵ ئەو شتە کەمەی کەتۆ دەدەی ئەو هەژارەو خودای گەورە ئەو پاداشتە فراوانەت دەداتەوە.

وەقسەیەکی خۆش لەگەڵ هەژارو داماواندا لەخێری چاکەیەك باشترەکە ئازار و دڵ گران دەبن پێی کەدەفەرموێت.

﴿قول معرف ومغفرة خير من صدقة يتبعها اذى والله غنى حكيم﴾ بقرة: ٢٦٣

لەکۆتایی ئەم ئایاتە خودای گەورە دەفەرموێت کەئەو لەسەر خۆو پەلە ناکات بەتۆلە سەندن ئەگینا بەزووترین کات تۆلەی ئەسەن لەوانەی کەمنەت ئەنێن ودڵی هەژاران دەرەنجێنن.

وەهەروەها دەفەرموێت: ﴿ولا تمنن تستكثر﴾ المدثر: ٦

واتە هیچ شتێك مەبەخشە ئەگەر بەنیازی ئەوەی کەداوای شتی زۆر بکەی بەرامبەر بەو بەخشینەدا.

بەمانای ئەوەی تۆ بەم کردارە ئازاری ئەو کەسە دەدەیت و نیازی خراپت هەیە لەو بەخشینەدا بۆیە لێت وەرناگیرێت و بەسەرت دائەدرێتەوە وە دەبیتە مایەی دڵ ڕەق بوونی هەژاران لەلایەك و هەست بەکەم و کوڕی خۆت لەلایەکی تر کە هەست دەکەی هیچ تاقم وچێژێکت لەم بەخشینەدا نەکردووە وەئەمەش شتێکی

سروشتیيه لەبەرئەوەی پاداشت وەرناگری لەلایەن خودا دا بۆیە بەکردارێکی خودایی هیچ هەست بەدڵ خۆشی ناکەی لەو کارە دا کە بەو نیازە دەیکەیت و منەت لەسەر هەژاران دەکەی.

بۆیە پێویستە کاتێك ماڵ دەبەخشین ئەو بەخشینەمان لەسەر ڕێگایەکی موسڵمانیەتی بێت و مەبەستمان پێی یارمەتی دانی هەژاران بێت بۆ نەهێشتنی برسێتی و ڕەش و ڕووتی لەناو کۆمەڵی مەسڵمانان دا بەمەش هەردەم هەست بەئارامی دڵ و دەروون دەکەیت وهەست دەکەی تۆ شوێنێکت گرتووە بۆ چاك کردنی کۆمەڵ و خۆت بەبەختەوەر دەزانی لەو کاتەی کەماڵ و سامان دەبەخشی وەبەبەخشینی ماڵ و سامان دارایی خاوەنەکەی بەهیچ جۆرێك کەم ناکات ئەگەر بێت وبەنیازێکی ساف بۆ خودا بیدات بەڵکو هەردەم لەزیاد بوون دادەبێت کە دەفەرمووێت:

﴿يمحق الله الربا ويربي الصدقات والله لايحب كل كفار اثيم﴾ البقرة: ٢٧٦

ئازار دانی دایك و باوك (عقوق الوالدين)

واتە دڵ تەنگ کردنی دایك وباووك بەهەر شتێکی خراپ ئینجا چ ئەم شتە لەڕێگای دەرچوون بێت لەو شتانەی کە داوامان لێ دەکەین کەئەنجامی بدەین یاخود لەڕێگەی ئەو کردرانە بێت کەداوامان لێ دەکەن کەپێی هەڵنەستین و ئەنجام ئەدەیین بەمەرجێك ئەم داواکاریانە نەبێە هۆی دەرچوونمان لەڕێگای ڕاست.

سۆزو بەزەیی دایك و باووك بەنرخترینو بەرزترین مانای ژیان دەگەێنێت بەتایبەتی سۆزی دایك کەلەپێناو کۆرپەکەی دا هەموو ژیانە تەرخان دەکات بۆ پێ گەیاندنی ئەم کۆرپەیە بگرە هەر لەیەکەم ڕۆژی دروست بوونی لەنێو سکی دا تاوەکو لەدایك بوونی وبەبەردەوامی ئەم دایکە کۆرپەکەی لەبیر ناکات هەرچەندە ئەم منداڵە

گەورەتر دەبێت و لەوانەیە ماڵیشی دابنێ بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا سۆزی دایك باوەڕناكات و هەردەم چاوی لەرۆلەكەی دایە.

ئەم سۆزو بەزەیەیە والە ئادەمیزاد دەكات ئەگەر بێت وبەپێچەوانەی كاربكات تووشی نەهامەتی و سەر لێشواندن بێت لەبەر ئەوەی تووڕەیی دایك و باووك لەگوناهە گەورەكان دەژمێردرێت بۆیە پێغەمبەرمان (ﷺ) لەفەرموودەكانی دا ئاگادارمان دەكاتەوە لەو خراپیەیە گەورەیە كەدەفەرمووێت: **(الا انبئك بأكبر كبائر ثلاثا، قلنا بلى يارسول الله قال: الاشراك بالله، وعقوق الوالدين وكان متكئاً فجلس فقال الا وقول الزور ، وشهادة الزور، فما زال يكرها حتى قلنا ليته سكت)** متفق عليه

لەم فەرموودەیەدا پێغەمبەر (ﷺ) تورەكردنی دایك وباووك بەپلەی دووەم دەهێنێتەوە لەپاش هاوبەش دانان بۆ خودای گەورەو میهرەبان دیارە ئەمەش لەبەر گەورەیی ئەم گوناهەیە كەبەم جۆرە لەپاش هاوبەش دانان بۆ خودای گەورە باسی لێ كردووە وئاگادارمانی كردۆتەوە لەئنجامەكانی دا كە تووڕەكردنی دایك و باووك لەگەڵ ئەوەی كارێكی دوون لایەن دەكاتە سەر دڵ و دەروونمان لەهەمان كاتكیش دەبێتە هۆی وەرنەگرتنی چاكەكانمان وەبەسەرمان دادەدرێتەوە ئەگەر خۆمان لەو گوناهە گەورەیە نەپارێزین كە دەفەرمویت: **(ثلاثة لاينفع معهن عمل: الشرك بالله وعقوق الوالدين و الفرار يوم الزحف)** رواه الطبراني.

واتە ئەم سێ گوناهە هیچ كردەوەیەكی چاك نابێتە هۆی رەش كردنەوەی لەتەرازووی كردەوەكان دا كە بریتین لە هاوبەش دانان بۆ خودای گەورەو تووڕەكردنی دایك و باووك و هەڵاتن لەشەڕی بەرگریدا.

موسڵمانینە لەم فەرموودەیەدا شتێكمان بۆ ڕوون دەبێتەوە ئەویش ئەگەر بێت و یەكێك لەم گوناهانە ئەنجام بدەین و تۆبەی لەسەر نەكەین ئەوا هەر چەند

کردەوەی چاك بکەین لەبریدا هیچیان لیٚ وەرناگیرێت و بەسەرمان دا دەرێتەوە بۆیە پێویستە موسڵمان ئەگەر هەست بکات کەدایك و باووکی دڵیان شکاوە بەقەدەر نوکەدەرزییەکیش پێویستە هەوڵ بدات بەزووترین کات دڵیان رازی بکات بەهەر جۆرێك بێ تەنانەت بەدووقسەیخۆشیش بێت، لەبەر ئەوەی ئەگەر بێت و دڵی دایك و باووك لیمان رازی نەبێت لەژیانمان دا تووشی چەندین تەگەرەیەك دەبین و شتی چاکمان بۆ نابێت و وەئەگەر بێت و داواشمان لیٚ بکەن پێویستە بەقسەیەکی خۆش دڵیان ڕازی بکەین.

لەبەرئەوەی ڕازی کردنی دڵی دایك و باووك ئەرکێکی پیرۆزە لەسەر شانی گشت ئادەمیزادێك بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆز دەفەرموێت: ﴿ان اشكرلي ولوالديك الي المصير﴾ لقمان: ١٤

لەم ئایەتەدا خودای گەورە سوپاس وستایشی خۆی بەستۆتەوە بەسوپاس و ستایشی دایك و باووك واتە هەر کەسێك سوپاسی خودای گەورەی کردوو سوپاسی دایك و باووکی نەکرد ئەوا ئەم کارەی لیٚ وەرناگیرێت و بەسەری دادەرێتەوە.

وە دەفەرموێت:

﴿وقضى ربك الاتعبدوا الاياه وبالوالدين احساناً اما يبلغن عنك الكبر احدهما او كلاهما فلا تقل لهما اف ولاتنهرهما وقل لهما قولاً كريماً﴾ الاسرء: ٢٣

﴿واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما كما ربياني صغيراً﴾

الاسراء: ٢٥

لێرەدا خودای گەورە داوامان لیٚ دەکات کەتەنها ئەو بپەرستین و لەهەمان کات دا لەگەڵ دایك و باووکمان دا رەوشت و کاری چاك ئەنجام بدەیین وە ئەگەر بێت و یەکێکیان یان هەردووکیان گەورەبوون واپیشان مەدەکەتۆ لیٚیان بێزاری هەروەها

دەمەدەمیان لەگەڵ دا مەکە لەو شتانەی کەپێت خۆش نی‌یە بەڵکوتەنها قسەی خۆشیان پێ بڵێ.

هەروەها باڵی خۆت کەچ بکە بۆیان و داوابکە لە خودای گەورە کەبەزەییان پێ بێتەوە هەروەکو چۆن ئەوان تۆیان پێ گەیاندوە ولەبری دا پێویستە هەموو سۆزو نیانێکیان پێشکەش بکەیت وەبۆ ئەومەبەستەچەند خاڵێکی بۆمان دیاری کردووە کەپێویستە لەسەرمان پەیرەوەی بکەین لەکارو کردەوەکانما لەگەلیان دا بەتایبەتی کاتێك لەتەمەن گەورە دەبن لەبەر ئەوەی ئادەمیزادی بەتەمەن بەبچوکترین شت دڵی دەرەنجێ بەجۆرێك زۆر دڵی ناسك دەبێت تەنانەت بەووشەیەکی گران لەبەرامبەرەکەی دڵ رەق دەبێت و هەست بەبێ دەسەلاتی و دڵ تەنگی دەکات لەبەر ئەوە خودای گەورە داوامان لێ دەکات کە واپیشان نەدەیین تە نانەت بەرووکاری دەم و چاومانیش کە بێ زارین لێ یان.

وە گەورەیی پلەی دایك و باوك لەم فەرموودەیەدا بەدیار دەکەوێت کەنزیك بوونەوە و خوورەوشتی چاك لەگەڵ دایك و باوك پێش خۆبەخت کردن دادەنرێت لەپێناو پەیامی خودای گەورە کە دەفەرموێت:

(اقبل رجل الى النبي (ﷺ): فقال: ابايعك على الهجرة والجهاد وابتغي الاجر من الله تعالى فقال : هل لك من والديك احد حي؟

قال: نعم ، بل كلاهما، قال (فبتغي الاجر من الله تعالى؟ قال: نعم قال فارجع الى والديك فاحسن صحبتها) متفق عليه.

باسی سێیەم: کەم کەرەوەکان:

بریتین لەچەند کردەوەیەك کەدبنە هۆی کەم کردنەوەی چاکەکانمان لەکاتی ئەنجام دانیان دا.

بەمانای ئەوەی ئەم کردەوانە نابنە هۆی لەناو چوونی گشت کردەوە چاکەکانمان (وەکو لەناو بەرەکان) بەڵکو هەندێك لەکردەوەچاکەکانمان کەم دەکەنەوە وەبەردەوامی لەسەر ئەم کردەوە خراپانە والە خاوەنەکەی دەکات کە تەرازووی لایەنی باشی کەم بکات و بەلایەنی خراپەکانیدا دابشکێت.

وە ئەم کردەوانەی کەدەیگرێتەوە پەیوەندی بەڕێکخستنی تاك و کۆمەڵ هەیە لەچەند لایەنێکی دا وە لەچەند لایەنێکی تردا پەیوەندی بەئادەمیزاد خۆیەوە هەیە وەسێ شت دەگرێتەوە:

١- **الحسد** ٢- **الغیبە (باس کردنی پاشملە)** ٣- **النمیمە.**

یەکەم: الحسد (حەسوودی):

پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرموێت:(**ایاکم والحسد، فأن الحسد یأکل الحسنات کما تاکل النار الحطب).**

واتە خۆتان بپارێزن لە حەسوودی بردن بەخەڵکی چونکە حەسوودی چاکەکانتان دەخوات هەروەکو چۆن ئاگر دار دەخوات.

لەشوێنێکیتر دەفەرموێت حەسوودی دین ئەتاشێ و چاکەش دەخوات.

لەم فەرموودانەی پێغەمبەرمان (ﷺ) ئاگادارمان دەکاتەوە لەو کردەوەخراپەیە کەپێویستە خۆمانی لێ بپارێزین لەبەر ئەوەی وەکو کەم کەرەوەیەك چاکەکانمان کەم دەکاتەوە پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەویش ئایا حەسوودی چییە؟

حەسوودی ئەوەیە کەتۆ حەزبکەی‌و هیوا بخوازی کەکەسێك شتێکی خۆی لەدەست بدات بۆتۆبێت یان ئەو کەسە ئەو شتەی نەبوایە بەڵکو بۆ هی تۆ بوایە.

وەکاتێك کە بەو کردارە خراپە هەڵدەستیٚ تۆناڕەزایی دەردەبڕی بەرامبەر بەخودای گەورەو میهرەبان کەشتێکی داوەبەکەسێك لەبەندەکانی وە نەیداوە بەتۆ ئەمە هۆی یەکەمی حەرام کردنی حەسوودی‌یە وەهۆی دووەم ئەوەیە کەکاتێك تۆ حەسوودی دەبەی بەکەسێك.

ئەم کردارە کار لەو کەسە دەکات و دەبێتە هۆی تێکدانی و شێواندی ئەو شتەی کە تۆ حەسوودیت پیٚ بردووە بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا ئاگادری پێغەمبەرمان (ﷺ) دەکاتەوە لە چاوپیسی ئەو کافرانەی کەدەیانەوێت بەو چاو پیسیەیان کارەکەی تێك بدەن کەدەفەرمووێت:

﴿وان يكاد والذين كفروا ليزلقونك بأبصارهم، لما سمعوا الذكر ويقولون انه لمجنون﴾القلم: ٥١

واتە ئەوکەسانەی کەباوەڕیان نەهێناوە بە خودای گەورە بەچاوێکی توندو تیژسەیری تۆ دەکەن بەجۆرێك هەندەی نەماوە کەلەخۆت ببەن و بت خەنە خواریٚ لەشوێنی خۆت دا...هتد.

لەم ئایەتەدا چەکێکی ئەو جۆرە کەسانەمان بۆ بەدیار دەخات کە چاویان بەکاردەهێنن لەحەسوودی بردن دا.

هەروەها لەشوێنێکی تردا داوامان لێ دەکات کە پەنا ببەیتە بەر خودای گەورە لەبەر خراپی ئەو کەسانەی کەدەیانەوێت حەسوودی لێ بدەن کە دەفەرموێت:

﴿ومن شر حاسد اذا حسد﴾

وەخۆ پاراستن لە حەسوودی بردن بەخەڵکی یەکێکە لەورەوشتانەی کە پێویستە موسڵمان رەچاوی بکاتو هەوڵ بدات خۆی بپارێزێت لەچاو پیسی.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ) لاتتحاسدوا ولاتناجشوا، ولاتباغضوا، ولا تدابروا ولايبع بعضكم على بيع بعض، وكونوا عباد الله اخواناً المسلم اخوا المسلم لايظلمه ولا يخذله ولا يكذبه ولا يحقره، التقوى هاهنا ويشير الى صدره ثلاث مرات، يحسب امريء من الشر ان يحقر اخاه المسلم كل المسلم على المسلم حرام دمه وعرضه وماله). رواه مسلم.

لەم فەرموودەیەدا چەند رەوشتێکی موسڵمانانەمان بۆ دیاری دەکات کە پێویستە هەموو موسڵمانێك رەچاویان بکات لەکارو کردەوەکانی دا بەمانەی خوارەوە.

١- حەسوودی بەیەکتر نەبەین:

٢- ئەگەر کەسێك شتێك ئەکرێ تۆش نەچیت و بڵێی من پارەی زۆرتری پێ ئەدەم وە مەبەست کڕینی ئەوشتە نەبێت بەڵکو تەنها بۆ هەڵخەڵەتاندنی کڕیار بێت.

٣- ئەو جۆرە کزدەوانە مەکەن کەدەبنە هۆی هەڵساندنی رق و کینە وەکو دووزمانی گاڵتە بەیەك کردن و ...هتد.

٤- کڕین و فرۆشتن مەکەن لەسەر کڕین و فرۆشتنی کەسانیتر وەکو ئەوەی کەسێك شتێك بکڕێ وەتۆش بچیت لەسەری زیاد بکەی.

٥- ببینە برای یەکتر چونکە موسڵمان برای موسڵمانە وەنابێ ستەمی لێ بکات و سەر شۆڕی بکات هەروەها نابێت بەچاوی سووك سەیری بکات.

ئەوەی باسمان کرد چەند رەوشتێکی باوەڕدارانە کە پێویستە بەم رەوشتانە بناسرێن وەلە پێش هەموویان دا کە حەسوودی بەیەکتر نابەن چونکە حەسوودی خراپترین نەخۆشی‌یە کەتووشی ئادەمیزاد دەبێت وە ژیانی لێ تێك دەدات ئەمەش هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ کارێکی دەروونی ناوەکی چونکە ئەو کەسەی کەحەسوودی بە بەرامبەرەکەی دەبات زەرەر لەخۆی دەدات و خۆی تووشی چەندین نەخۆشی دەکات لەبەرئەوەی کاتێك بیر دەکاتەوە لەوەی کە خودای گەورە چەند شتێکی داوەتە ئەو کەسەی بەرامبەر ئینجا چ (سامان یان دەستەڵات یان زانین و زانیاری) بێت وەنەیداوە بەو تووشی غەم و دڵتەنگی دەبێت و وەهیچی لەدەست نابێت کەئەم کردارەی پێ بگورێت لەبەر ئەوە گشت ئەم هۆکارانە لەناو دەروونی دا پەنگ دەخواتەوە و دایدە پۆشێ وەلەگەڵ رۆیشتنی کات دا بۆی دەبێت بە نەخۆشی و نەهامەتی.

وەخراپی حەسوودی لەوە دایە کەئەم کردارە خراپە دەبێتە هۆی لەناو بردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەنێوان چین و توێژەکانی کۆمەڵ دا چونکە ئەم کردارە خراپە دەبێتە هۆی ئەوەی هەندێك لەکۆمەڵ رقیان لەهەندێکی تر بێتەوە بەهۆی ئەوەی کەخودای گەورە شتی باشتری داوە بەوان و نەیداوەتە ئەوان وەدەکەونە باس کردنی ئەو کەسانە کەخودای گەورە چەند شتێکی زیاتری داینێ لەوان بۆ

ئەوەی لە نرخیان (مستوی)یان کەم بکەنەوە بەجۆرێك کەوا لەو کەسانە بەکەن کە لەماڵەوە دەرنەچن و لەکارو کردەوەکانیان بوەستن بۆ یەخودای گەورە نەهی لەحەسوودی بردن دەکات کە دەفەرمووێت: ﴿ولاتتمنوا مافضل الله به بعضكم على بعض للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن وسئلوا الله من فضله ان الله كان بكل شيء عليماً﴾ النساء: ٣٢

واتە ئاوات مەخوازن بەوەی کە خوای پەروەردگار باوی هێندێکتانی پێ داوە بەسەر هێندێکیترتان داو بۆ پیاوان هەیە بەش لەوەی کە کردەوەو کۆشش بەرهەرمیان هێنابێت وە بۆ ئافرەتانیش هەیە بەش لەوەی کەبەکردەوە بەرهەمیان هێناوە وەحەسوودی مەبەن بەوەی کە خوای پەروەردگار داوێتی بەخەڵك بەڵکو داوابکەن لەخودا کەبە میهرەبانی خۆی بەشتان بدات کەهەمیشە زاناو ئاگادارە بەهەموو شتێك.

کەواتە هەموو کارو کردەوەکانی ئەو راستەو ئاوات حەسادەت بردن بەبەخشینەکانی خوای پەروەردگار زۆر بێ جێو نەزانینە بەوەی کە خوای پەروەردگار بەگەورەییو زانینی خۆی شت دەدات بەبەندەکانی.

چۆنیەتی رزگار بوون لەحەسوودی

پێغەمبەر (ﷺ) باسی ئەو رێگایەشمانی بۆ کردووە کەچۆن پێی رزگار دەبین لەو دەردەناخۆشە کە دەفەرموێت:

(اذا نظر احدکم الى من فضل عليه في المال والخلق فلينظر الى من هو اسفل منه ممن فضل عليه) رواه بخاري

واتە ئەگەر کاتێك سەیری کەسێکتان کرد کەباری ئەو لەسامان و رەوشت زیاتر بوو بالەهەمان کات دا سەیری ئەو کەسانە بکات کەلەو لەژێر ترن کە باری ئەو چاکترەە لەو کەسانە.

بۆیە لەسەر ئادەمیزاد پێویستە بەکارو کردەوەکانی هەلبستێ کەئەنجامیان دەدات وە ئەو کردەوانە بەراوورد نەکات لەگەڵ ئەو کەسانە کە شەنسیان لەوزیاترە بەڵکو سەیری ئەوکەسانە بکات کەلەو کەمتر شەنسیان هەیە بەجۆرێك کەچاکەی خودای لەسەر بزانێت وەتۆ چەند بێ دارایی‌و سامان بیت کەسانێکی تر هەیە لەتۆ بێ دارایی‌و بێ سامان تر بین و یاخود تۆ چەند هەوڵ بدەیت ونەگەیتە ئەنجامێکی باش لەکارەکانتدا کەسانێکی‌تر هەن کەچەندین ساڵە هەوڵ دەدەن ناگەنە ئەنجام لەکارەکانیان داوە بەم کرداره جۆرە (قەناعەتێکت)بۆ دروست دەبێت و دڵ و دەروونت ئارامی دەیگرێت و دەحەسێتەوە وە بە بەرامبەرەکەت هەڵناچێت ئەگەر شتێکی لەتۆ زیاتر پێ درابوو.

وەلەکۆتاییدا بەپێویستی دەزانم کە بۆ خوێنەری بەرێز روون بکەمەوە کە حەسوودی تەنها لەدوو شت دا دەبێت بەپێی فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) :

(عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال رسول الله (ﷺ): لاتحاسد الا في الاثنين: رجل اتاهُ الله القران فهو يتلوه اناء الليل والنهار يقول لو اتيت مثل ما أتى هذا لفعلت كما يفعل، ورجل اتاه الله مالا ينفقه في حقه فيقول لو او تيت مثل ما اتى لفعلت كما يفعل). رواه بخاري

واتە حەسوودی بوون تەنها لەدوو رەوشت دا دەبێت یەکەم کەسێك کەخودا قورئانی پیٚ بەخشیوە بەجۆرێك کەبەشەو بەرۆژ دەیخوینێتەوە وەئەویش بلێت (ئەو کەسەی کەحەسوودی پیٚ دەبات) ئەگەر منیش وەکو ئەو کەسەم بۆ بهاتبایە وەکو ئەو دەم خوێندەوە.

دووەم: کەسێك کە خوای پەروەردگار سامانێکی پیٚ داوەو ئەو دیبەخشیٚ لەو مافەی کەپەیوەندی بەو سامانەوە هەیە ئەویش بلێت ئەگەر منیش ئەو سامانەم هەبوایە وەکو ئەو مافەکانیم دەبەخشی‌یەوە وەئەم دوو هۆکارە دەبنە هۆي دروست کردنی بەربەرەکانی لەدوو لایەنی باشدا کە قورئان خوێندن ومالٌ بەخشینە بۆیە حەسوودی تیادا کار لەکردەوەکانی خاوەنەکەی ناکات.

٣- باس کردنی پاشەملە (الغیبة)

غەبیەت: واتە باس کردنی خەڵك بەچەند شتێك کە ئەگەر بۆی بگەڕێتەوە پیٚی ناخۆش بێت جائەو باس کردنە لەرەگەزی بێت یان لەدرێژو کورتی بێت یاخود لەکردەوەی بێت وە کو بلێت (ئەو دوو رووە یان باوکی پینەچی‌یە یان رەوشتی خراپە، درۆزنە، رەزیلە یان لەکاتی خواپەرستی‌دا بلێت ئەو کەسا نازانیٚ کرنۆش ببات یان لەگەلٌ باوك و دایکی باش نی‌یە بان تەنها بلێت کراسی بەری رێك و پێك نی‌یە) ئەمانە گشتی باس کردنی بەخراپی‌یەو خاوەنەکەی پیٚی ناخۆشە ئەگەر بێت و بۆی بچێتەوەیان لەپێشی پیٚی بلێت وەئەم کارەش پێچەوانەی رەوشتی موسڵمانەو پێچەوانەی داواکاری خودایە لەسەر ئێمەی موسڵمان کە دەفەرمووێت:

﴿یاایها الذین امنوا اجتنبوا کثیراً من الظن ان بعض الظن اثم ولاتجسسوا ولا یغتب بعضکم بعضاً ایحب احدکم ان یاکل لحم اخیه میتاً فکرهتموه واتقوا الله ان الله تواب رحیم﴾ الحجرات: ١٢.

واتە ئەی ئەو کەسانەی کەباوەڕتان هێناوە زۆر خۆتان بپارێزن لەگومان بە خەڵك چونکە گومان کردن بەخەڵکی بەبێ بەڵگە شتێکی گەورەو زۆر گوناهە وەدوای کارو کردەوە تایبەتی‌یەکانی خەڵك مەکەون و باسی خەلك بەخراپە مەکەن بەو شتانەی کەپێیان ناخۆشەو نموونەیەکی خراپ بۆ ئەم کردەوە خراپە دەهێنێتەوە کەباس کردنی خەڵك وەکو ئەوە وایە کەتۆ گۆشتی برای خۆت بخۆیت کەئێوە چۆن لەو کردارە ڕادەکەن بە (طبیعة)ی خۆتان لەبەرگەورەیی ئەو کارە.
وەخراپی ئەو کارە لەوەدایە کەتۆ کاتێك باسی یەکێك دەکەیت بەخراپەو ئەو قسەیە بۆ خاوەنەکەی دەگەڕێتەوە ئیتر ئەویش لەجێگای خۆی بەدوای شتێك دەگەڕێت کەباسی تۆی پێوە بکات و ئینجا ئەم کارە بەرەبەرە گەورە دەبێت تاوەکو هەندێك جار دەگاتە پلەی شەڕ کردن و تێك دان هەر لەبەر ئەمە پێویستە هەر کەسێك کەباسی خەڵك دەکات بزانێت کەبەو کردارە تووشی تووڕەیی خوای پەروەردگار دەبیت وە دەبێتە هۆی لەناو چوونی چاکەکانی لەرۆژی دواییدا لەبەر ئەوەی ئەو چاکانە دەگواسترێتەوە لەرۆژی دواییدا بۆ تەرازووی ئەو کەسەی کەئەو باسی کردووە لە جیاتی ئەو قسانەی کە کردوویەتی لەسەر ناموسی (عرض) ئەو کەسە چونکە ووشەی ناموس مانایەکی فراوانی هەیە وەکو ڕەوشت و خواپەرستی وجل بەرگ ورەگەزو گشت کردەوەکانی‌تر کە پەیوەندی‌یان بەژیانەوە هەیە وە ئەگەر بێت و چاکەشی نەبێت ئەوا هەندێك لەخراپی ئەو کەسەی بۆ دەگوازرێتەوە نێو تەرازووی خراپی وە ئەمەش کردارێکی زۆر خراپە چونکە تەرازووی ئەو ڕۆژە

هیچ فێڵ نازانێت لـە وانەیە تەنـها بەکـەم کردنـەوەی چاکەیـەك لەچاکـەکانت یـان بـەزیاد کردنـی خراپەیـەك لەخراپـەکانی ئـەو کەسـە لایـەنی تـەرازووت دا بشـکێت ولەئەنجام دا بەرەو دۆزەخ بچێت.

وە کەمترین پلەی خراپی ئەم کـارە ئەوەیـە کـەوەك کـارلێ کـەرێك کـار لـە هـەندێك لـەکردەوە چاکـەکانمان دەکـات ودەیـان سـڕیتەوە کـە پێغەمبـەرمان (ﷺ) دەفەرمووێت: **(ماالنار في اليبس باسرع من الغيبة في حسنات العبد)**

واتە ئاگر خـێراتر نیـیە کـاتێك لـەپوش وپـەلاش هەڵدەگیرسێ لـەخێرایی غەیبـەت لەخواردنو سڕینەوەی چاکەکانی بەندەکان.

بۆیە پێویستە ئاگاداری خۆمان بین لەباس کردنی خـەڵکی دا وە ناموسـی خـەڵکی باس نەکەی بۆ ئەوەی خۆمانی پێوە خەریك بکەین یان بۆ ئەوەی چـەند کەسـانێك بەپێکەنین بینین، وە پێغەمبەرمان (ﷺ) بەم جۆرە باسی غەیبەتی کردووە:

(ذكرك اخاك بما يكرهه ، قيل: ارأيت ان كان في اخي ما اقوله؟ قـال: ان كـان فيه ماتقوله فقد اغتبته وان لم يكن فيه فقد بهته) رواه مسلم والترمذي واحمد وابـوا داود والدرامي.

پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرمووێت غەیبـەت ئەوەیـە کـەتۆ باسـی براکـەت بکـەی بـەو شێوەیەی کەپێی ناخۆش بێت، ئەوانیش ووتیان ئەدی ئەگەر برایەکەم وەکو باسی دەکەم وابێت؟ ئەویش ووتی: ئەگەر وابێت واتە غەیبەتت کردووە وەئەگەر وانـەبێت واتە بوختانت پێ کردووە.

واتە ئەو شتەی کەتۆ باسی دەکەی وایە ڕاسـتە چونکـە زۆر کـەس دەبینـین باسـی خەڵك دەکەن پێیان دەڵێن باسیان مەکەم دەڵێن ئێمە بەراستی باسیان دەکـەینو ئەمەش غەیبەت نییە، بەڵام لەڕاستیدا ئەوە غەیبەتە بەپێی پێناسـەی پێغەمبـەر

(ﷺ) بۆ غەیبەت، ئەگەر وانەبێت کەواتە تۆ بەکەسەت هەڵبەستووەو بوختانت پێ کردووە کاتێك ئەوقسانەی لەسەر دەکەیت.

وەزۆر هۆیەکانی غەیبەت دەگەڕێتەوە بۆ حەسوودی چونکە زۆر کەس دەبینین کاتێك سەیری بەرامبەرەکەی دەکات سەرکەوتووە لەکارەکانیو خەڵك بەباشی باسی دەکەن ئەو خۆی پێ ڕانەگیرێت لەوکاتەدا وەدەست بەباس کردنی ئەو کەسە دەکات بۆ ئەوەی پارێزگاری لە ناوی خۆی بکات کاتێك خۆی بەراوورد دەکات لەگەڵ ئەو کەسەدا لەبەر ئەوەیە خودای گەورە دەبینین لەزۆر جێگا غەیبەت و حەسوودی پێکەوە دەبەستێتەوە:

(رويَّ انه (ﷺ) قال: من كانت لاخه عنده مظلمة في عرض او مال فليستحللها منه من قبل ان ياتي يوم ليس هناك ديناراً ولا درهم انما يؤخذ من حسناته فان لم يكن له حستات اخذ من سيئات صاحبه فزيدت على سيئاته) حديث صحيح

لێرە پێغەمبەر (ﷺ) جارێکیتر باسی ئەو کردارە خراپە دەکات و بەستەم ناوی دەباتودەفەرموێت هەرکەسێك هیچ شتێکی لەسەر برایەکەی هەیە لە ناموس یان پارە، با بۆ خۆی حەڵاڵی بکات (واتە گەردنی خۆی پێ ئازاد بکات) لەپێش ئەو رۆژەی کەنەدینارو نەدرهەم هەیە بەڵکو بەگوێرەی چاکەکانی لێی وەردەگیرێت وەئەگەر چاکەش نەبێت ئەوا هەندێك لەخراپەی ئەو کەسە بۆ زیاد دەکرێتە سەر خراپەکانی.

کەی دەتوانین باسی خەڵك بکەین

خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا ئەم رێگایەشی پێ داوین کە دەفەرموێت:

﴿لايحب الله الجهر بالسوء من القول الامن ظلم وكان الله سميعاً عليماً﴾

النساء: ١٤٨

واتە خودا پـێی خۆش نییە ووتـن و دەربرینـی بـەدوو خـراپ لەلایـەن هیـچ کەسێکەوە مەگەر کەسێك کەستەم و دەست درێژی لێ کرابـێ وە خـوداش هـەردەم زانایەو ئاگادارە.

واتە هیچ رێگرێـك نییە لەسـەر کەسـێك وەبۆی بەغەیبە نانوسـرێت کـاتێك باسی کەسێك دەکات کەستەم و دەست درێژی لێ کردبێ وەشکایەتی لێ بکات یان وەڵامی جون و قسەی خراپی بداتەوە ئەمەش گشتی بـۆ پارێزگـاری کۆمەڵـە لـەو جۆرەکـە سانە کەدەبنە مایەی تیر لەنێو دڵی کۆمەڵ و بەرەبەرە هـەموو چـین و توێژەکـانی کۆمەڵ لەیەکتر دەکەن بەجۆرێك کەبرا رقی لەبرا هەلبستێ ئەدی چـۆن بـرای ئـەوە واباسـی خراپـی ئـەو دەکـات چـۆن ئەمــە روو دەدات وەلەئـەنجام دا بناغــەی کۆمەلایەتی تێك دەچێت و هەموو دەبن بە دوژمنی یەکتر.

بۆیە ئادەمیزاد دەبێ بزانێت بەباس کردنی خەڵکی تووشی توورەیـی خـودا دەبێـت وە ناشزانێ لە هەمان کات دا ئایا لە توورەیـی ئـەو کەسـانە رزگـاری بێـت کـە ئـەو باسەیان کردووە بەو جۆرە بۆیە خـودای گـەورە ئـەو جـۆرە کەسـانە فـڕێ دەداتـە (ویل) مەکە شوێنێکە لە دۆزەخ نوێژنەکەرانی دەچێتێ وە ئەم کەسانەشی دەچێتێ کەباسی خەڵك دەکەن کە دەفەرموێت:

﴿وَيۡلٞ لِّكُلِّ هُمَزَةٖ لُّمَزَةٍ﴾

جا خوێنەری بەرێز خۆت لەو شوێنە رزگاری بکەو دوور بکەوە پێش ئـەوەی رۆژێـك دابێت کە کار لەکار بترازێ و هیچت بۆ نـەکرێت لـەو کاتـەدا هـەروەها بـاس کردنـی خەڵکی ئادەمیزاد تووشی چەندین نەخۆشی دەروونـی دەکـات وە ئـەم نەخۆشـییە دەروونیانەش دەبنە هۆی نەخۆشی تر کە تووشی لەشی ئادەمیزاد دەبن.

لەبەر ئەوەی کاتێك تۆ باسی خەڵك دەکەی لە هەمان کات دا بیر لەوە دەکەیتـەوەو خۆت خەریك دەکەی ئاخۆ ئەو قسانەی کە کردووتە بۆ خاوەنەکەی دەچێتەوە یـان

نا وە ئەگەر بۆی چووەوە من وەلأمم چی بێت وەچەند بیرکردنەوەی تر تاوەکو هەندێك جار ئەو کەسەی کە باست کردووە دەیتەوە لات و چەندین جوێنت پێ دەدات و تۆش گەلێك جار توانای وەلأم دانەوەشت نابێت وە لە ناخت هەڵی دەگریت و دەبێتە هۆی تووش بوونت بە چەندین نەخۆشی.

رێگرتنی خودای گەورە لە ئەنجام دانی ئەم کارانە کە بە تەرازووی کردەوە دەمان ترسێنیٚ گشتی بۆ سوودی کۆمەڵ وتاکە سوودی کۆمەڵ لەوە دایە بۆ یەك گرتنی کۆمەڵ وە سوودی تاك لە رزگاربوونی لە چەندین نەخۆشی دەروونی و رزگاربوونیشی لە رۆژی دوایی دایە.

جا خوێنەری بەرێز دەتۆش هەوڵ بدە سوود وەربگری و پارێزگاری لە ماف خۆت بکەی لە ژیانت و لە رۆژی دواییش دا.

٢- النميمة

(عن ابي هريرة (رصي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من لم يدع قول الزور والعمل به والجهل فليس لله حاجةٌ أن يدع طعامه وشرابه)

واتە هەرکەسێك واز نەهێنی لە هەڵبەستنی قسە بە خەڵکی و کاربکات بەو قسەیە بە نەزانی با هیچ بۆ خودا بەزۆری نەبێت واتە ئەم کردەوەیە کار لە رۆژیەکانمان دەکات.

پاش ئەم فەرموودەیە پێویستە بزانین نمیمی چییە؟ نمیمی بریتییە لە گواستنەوەی قسەو کردەوە لە نێوان دوو کەس یان زیاتر بە جۆرێك کە بەراستی نەیگێریەوەو یاخود بەراستیش بێت بەڵام مەبەستت تێك دانی نێوانیان بێت.

ئەمەش کردەوەیەکی زۆر خراپە لەبەر ئەوەی دەبێتە هۆی تێك دانی پەیوەندی کۆمەلأیەتی کە ئایین زۆر تەرکیزی لەسەر دەکات و هەردەم داوامان لیٚ دەکات کە بیٚپارێزین لەبەر ئەوەی هەر کۆمەڵێك کە پەیوەندی پچڕا لە نێوان چین و

توێژەکانی دا ژیان لەو کۆمەڵە وەکو بەندیخانەی لیٚ دێت بەجۆرێك هەرکەسێك وا هەست دەکات کە بەتەنیا دەژێت وەکەس لەخۆی بە نزیك نازانێت کە باسی ژیان و تەنگ و تەگەرەکانی بۆ بکات بۆ ئەوەی رزگاری بکات لەبەر ئەوە لە ئایینی ئیسلام زۆر جار ئەم خاڵە دووبارە کراوەتەوەو هەموو کردارەکانی نەهی لیکردووە کە دەبنە هۆی تێك دانی ئەم پەیوەندی‌یە وە لە قورئانی پیرۆزدا خودای گەورەمان داوامان لیٚ دەکات کە خۆمان بپارێزین لە قسەی ناراست کە دەفەرمووێت:

﴿واجتنبوا قول الزور﴾

بەلیٚ لەسەر موسڵمان پێویستە خۆی بپارێزی لەم رەوشتە خراپەیە کە هیچ سوودێکی بۆ ئەو تیا نی‌یە تەنها زەرەر نەبێت کە بەخۆی و بە کۆمەڵ دەگەینێت چونکە ئەنجامەکەی هەر دروست بوونی شەرو رق و کینە هەڵساندنە ئینجا لە هەر لایەکەوە بێت لە نێوان بەرامبەرەکەی یاخود وەکو باسمان کرد لە نێوان خۆی و بەرامبەرەکانی‌دا وە بەم جۆرە پەیوەندی نێوانیان دەپچرێت و بە درۆزن‌و ناپاك ناوی دەبن.

هەروەها قورئانی پیرۆز نەمیمی بە یەکێك لەو رەوشتانەی دادەنێت کە بیٚ باوەڕو دووڕووەکانی پیٚی دەناسرێن کە دەفەرمووێت:

﴿ولاتطع كل حلافٍ مهين * همّازٍ مشاءٍ بنميم﴾ القلم: ١٠

واتە بەگویٚ و بدوای ئەو کەسانە مەکەوە کە زۆر سوێند دەخۆن بە درۆ باسی خەڵك دەکەن بۆ تێك چوونی نێوانیان کە هەردەم هەوڵی بۆ دەدەن.

ئەم کردەوەیەش بە یەکێك لە نەخۆشی‌یە دەروونیەکان دادەنرێت کە تووشی ئادەمیزاد دەبێت وە هۆیەکەی دەگەرێتەوە بۆ دوودڵی باوەڕو حەسوودی بردن بەبەرامبەر کە زۆر کەس دەبینیت کە سەیری چەند کەسانێکی بەرامبەری دەکات

زۆر لەگەڵ یەکدا ڕێك وپێکن وە بەهانای یەکتر دا دێن ئەو زۆر ئەوەی پێ ناخۆشە و هەوڵ دەدات ئەم پەیوەندی‌یە لە نێوانیان دا تێك بدات ئینجا کاردەکات بۆ گواستنەوەو هەڵ بەستنی قسەی ناراست لە نێوانیان دا.

بۆیە ئەم جۆرە کەسانە پێویستیان بە چارەسەرێکی دەروونی هەیە ئەویش باس کردن و یاد کردنەوەی خودای گەورەیە لە هەموو کارەکانیان دا بۆ ئەوەی لەم کارە رزگاریان بێت. کە خودای گەورە دەفەرمووێت:

﴿ألا بذكر الله تطمئن القلوب﴾

وە لە خراپی ئەم کردەوەیەدا پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرمووێت:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال النبي (ﷺ) تجد من شر الناس يوم القيامة عند الله ذا الوجهين الذي يأتي هؤلاء بوجهٍ وهؤلاء بوجه)

واتە خراپترین کەس لەلای خودای گەورە لە ڕۆژی دوایی‌دا دووڕوو وە کە بەڕووێك دێتە لای ئەمانەو بە ڕووێکی‌تر بۆ لای ئەوانی تر دەچێت.

باسی چوارەم (وەرنەگرەکان)

١- خێر کردن بە ماڵی حەرام:

خودای گەورە دەفەرمووێت:

﴿يا أيها الذين آمنوا انفقوا من الطيبات ماكسبتم ومما اخرجنا لكم من الارض ولا تيمموا الخبيث منه تنفقون﴾ البقرة: ٢٦٧

واتە ئەی ئەو کەسانەی کە بڕواتان هێناوە بەخت بکەن و ببەخشن لە ڕێگای خودای گەورە دارایی چاك و بە نرخ لەوەی کە بە کارو کاسبی پەیداتان کردووە وە لەو بەروبوومە چاکانەی کە لە زەوی‌دا دەرمان هێناوە بۆتان وە مەگەڕێن بە دوای

خراپ و بێنرخ تاوەكو لەوەی بەخت بكەن و بیدەن لە رێی خودا دا لە كاتێك دا ئەگەر بدرێ بە خۆتان وەری ناگرن مەگەر بەچاو پۆش و شەرمەوە نەبێت.

خوێنەری بەرێز ئەمەیە پەیامی موسڵمانان سەیر بكەو چۆن رۆڵەكانی خۆی لەسەر رێگای راست و دروست پەروەردە دەكات وە هانیان دەدات لە بەخت كردنی ماڵ و سامانیشیان شتی بە نرخ و باش پێش كەش بكەن بۆ ئەوەی خۆشەوەیستی سامانیان نەچێتە دڵیانەوە لەسەر ئەم خاڵە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت:

﴿لن تنالوا البر حتى تُنفقوا مما تُحبون﴾ آل عمران: ٩٣

واتە پاداشت وەرناگرن تاوەكو بەخت نەكەن لەو شتانەی كە خۆشتان دەوێت.

لەم دوو ئایەتەدا خودای گەورە هانمان دەدات بۆ فێركردن و بەخت كردنی سامان و دارایی چاك لە رێگای خودای گەورەدا وە لەو شتانەی كە حەز دەكەین هەردەم بۆخۆمان بێت لەبەرئەوی خودای گەورە شتی خراپ وەرناگرێت و پاداشت بۆ خاوەنەكەی نانوسرێت لەبەری ئەو شتە خراپەدا.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ) (ان الله طيبٌ لا يقبل إلاّ الطيباً وان الله امر المؤمنين بما امر به المرسلين: فقال تعالى ﴿يا أيها الرُسُل كلوا من الطيبات واعملوا صالحاً﴾ **وقال تعالى:** ﴿يا أيها الذين آمنوا كلوا من الطيبات ما رزقناكم﴾ **ثم ذكر الرجل يُطيل السفر أشعث أغبر يمد يديه الى السماء يارب يارب ومطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام فأنّى يُستجاب لذلك)**

رواه مسلم

واتە خودای گەورە پاك و بێگەردە و تەنها پاك و بێ گەرد نەبێ وەرناگرێ.

وەخودای گەورە فەرمانی داوەتە خاوەن باوەران بەم جۆرەی فەرمانی داوەتە پێغەمبەران کە دەفەرمووێت ئەی پێغەمبەرانی من شتی پاك و حەلاڵ بخۆن وە بەکاری بهێنن وە کردەوەی باش بکەن وە هەر بەو جۆرە خودای گەورە فەرمان دەداتە باوەداران و دەفەرمووێت ئەی خاوەن باوەران لەو حەلاڵ و بێگەردە بخۆن و بەکاری بهێنن کە داومانە بە ئێوە.

وەهەر لەم فەرموودەیەدا پێغەمبەر (ﷺ) باسی جۆرە پیاوێك دەکات کە رێگایەکی دوور و درێژی بڕیوە وە وای لێدێت موی سەری نارێك دەبێت و تۆزاوی دەبێت وە دەستی خۆی بەرز دەکاتەوە بۆ ئاسمان و لە خودای گەورە دەپارێتەوەو دەڵێت خودایە لەوە رزگارم بکە خودایە ئەم شتەم بدێ لەگەڵ ئەوەش دا خواردەمەنی ئەم رێبوارە حەرامەو هەر بە حەرامی پێ گەێندراوەو گەورە بووە چۆن ئەم جۆرە کەسە پارانەوەی قبوول دەبێت واتە قەبوول نابێت.

بەڵێ خودای گەورە خاوێنەو تەنها شتی خاوێن نەبێت وەرناگرێت واتە هەر شتێك کە بەخۆت ئەی خۆی و بەکاری دەهێنی یان بۆ ماڵ و منالت بەکاری دەهێنی دەبێ لەو بێ بەخشی وە دەبێت ئەم شتە حەلاڵ بێت ئەگەر بەنیازی پاداشت وەرگرتن بی بەخشی هەروەها دەبێت لەپێناو خودای گەورە بێت تاوەکو بۆت بە چاکە بنووسرێت لە تەرازووی چاکەکانت دا.

(عن ابن عمر (رض عنهما) عن النبي (ﷺ) قال: لا يقبل الله صلاة بغير طهور و لاصدقة من غلول) رواه الخمسة إلاّ الترمذي

واتە: خودای گەورە نە نوێژ بەبێ دەست نوێژ وەردەگرێت وە نەخێر لەگزی و دزی وەردەگرێت.

عن ابن مسعود :قال الرسول (ﷺ) لا يكسب عبد مالاً حراماً و تصدق به فيقبل منه ولا ينفق منه فيبارك الله لة فيه و لا يتركه خلف ظهره إلاّ كان زاده الى النار إن الله

تعالى لا يمحو السيء بالسيء ولكن يمحـو السـيء بالحسـن ان الخبيـث لا يمحـو الخبيث. رواه احمد .

حەرام هەر حەرامە هەر چەندە نیازی ئەو کەسەی کە پیّی هەڵدەستیّ باش بێت و هەرچەندە مەبەستی چاکە بێت وە پەیامی موسڵمانیەتی بە هیچ جۆرێك رازی نابێت کە حەرام ببێتە ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ئامانج و مەبەستی بۆیە گەیشتن بە ماف دەبێت لە رێگای مافەوە بێت بە تەنها.

هەر لەبەر ئەوە پاداشتی ئەو کەسە نادرێتەوە و گوناهی لەسەر هەڵناستێت هەرچەندەماڵی خۆی ببەخشێت ئەگەر بێت و ئەو ماڵ و سامانەی لە رێگای ریباو قومار و هەر رێگەیەکی تر کە خودای گەورە رێگای پیّ نەدابێت کە تێیدا ماڵ سامان کۆبکرێتەوە واتە خراپی ئەم کارە لەسەر ئەم جۆرە کەسانە ناسرێتەوەو هەڵ ناگیرێت با هەر مەبەستیشیان چاکە بێت لەبەر ئەوەی سەرچاوەی ئەم ماڵەیە خراپە لەبەر ئەوە دەرئەنجامیشی هەر خراپەو بە چاکە بۆ خاوەنەکەی نانووسرێت ولیّی وەرناگیرێت.

٢- باوەڕکردن بە جادووکەر:

قال عليه الصلاة السلام (من أتى عرّافاً فسأله عن شيءٍ فصدقه بما قال لم تقبل له صلاة أربعين يوماً) رواه مسلم

واتە هەرکەسێك بچێت بۆلای ئەو کەسانەی کە بە عراف ناسراون بۆ ئەوەی پرسیاری لیّ بکات لە هەندێك شت و باوەری پیّ بکات ئەوا نوێژی لیّ وەرناگیرێت لە ماوەی چل رۆژی داهاتوودا.

جادووکەر : ئەو کەسانەن کە پرو پاگەندە دەکەن بەوەی کە دەتوانن هەموو شتێك دەربارەی بزر بووەکان و نادیارەکانی داهاتوو بدۆزنەوەو پەردە لەسەر نوسراوی داهاتوو هەڵ بگرن و بیدۆزنەوە.

باوەر کردن بەو جۆرە کەسانە مرۆڤ دەخاتە خانەی ئەو کەسانەی کە باوەریان نەهێناوە بە پێغەمبەر (ﷺ) لەبەر ئەوەی کاری ئەم جادوو کەرانە پێچەوانەی یاساو پەیامی خودایە وە پێچەوانەی گشت ئەم ئایەتانەیە کە بۆمان روون دەکەنەوە کە کەس لەخودا زیاتر ناتوانێ شتێك لەنادیار بزانێ وە کەس بۆی نی یە پەردە لەسەر قەدەر هەڵ بگرێ و بیدۆزێتەوە کە دەفەرموێت :

﴿قل لا اقول لكم عندي خزائن الله ولا اعلم الغيب ولا اقول لكم اني ملك ان اتبع الا ما يوحى الي﴾ الانعام :٥٠

لەم ئایەتەدا خودای گەورە بە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێ: بلێ من هیچ شتێکم لانی یە لە کۆکراوەی زانستی خودای گەورە لەو زانستانەی کە بۆ کەس نی یە لەئادەمیزاد بیزانێت لەبەر ئەوکەس ناگات بەم پلەیە وە هیچ لەداهاتووی نادیار نازانم وەناش لێم من فریشتەم بەڵکو تەنها بەدوای ئەو شتە دەکەوم کە پێك رادەگەیەندرێت.

لەم ئایەتەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە پێغەمبەرانیش بۆیان نی یە لەم زانستە بزانن وپەردە لەسەر نادیار هەلبگرن لەبەر ئەوەی ئەم زانستە پەیوەندی تەنها بەخودای گەورەوەهەیە وەبەهیچ کەسێکی ترەوەنی یە.

وقال عليه الصلاة السلام: من اتى كاهناً فصدقه بما قال فقد كفر بما انزل على محمد (ﷺ) رواه البزاز

لەم فەرموودەیەش دا پێغەمبەر (ﷺ) ئاگادارمان دەکاتەوە لەو کردارە خراپەو پێمان رادەگەیەنێ کەهەرکەسێك باوەڕ بەم جۆرە کەسانە بکات ئەوا بابزنێ ئەو کەسە باوەڕی نەماوە بەوەی کە بۆمن هاتۆتە خوارەوە.

ئەدی چۆن تۆ کاتێك باوەڕ بەم جۆرەکەسانە دەکەیت تۆ وادەگەیەنی کەتۆ باوەڕت نی‌یە بەو هەموو ئایەتانەی کەپێت رادەگەێنن کەتەنها خودای گەورە و میهرەبان لەتوانای داهەیە نادیار بزانیٚ بۆیە لە کردەوەکانمان دا خودای گەورە لەسەر ئەم بابەتە دەفەرموێت: ﴿وان تستقيموا بالازلام ذلكم فسق﴾ المائدة: ٣
واتە لەرێگا دەردەچێت ئەگەر بێت و پەنا ببەیتە بەر ئەزلام بۆ زانینی ئەو شتانەی کەلەو کارەیان لەو گەشتەی کەدێتە پێشەوە بیزانیٚ.
لێرەدا پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەوش ئایا ئەزلام چی‌یە؟
ئەزلام: لەناو عەرەباکان پیٚ یان دەگووت (اقدح) وبریتی بوو لەسیٚ تیر لەناو کیفکەێك کەتەنها کۆتایی ئەم تیرانە تیادا بەدیار دەکەوت کە لەسەر یەکێکیان نووسراو بوو (نهانی ربی) وە لەسەر دووهەمیان نووسرابوو (امرني ربي) وەلەسەر سیٚ هەمیان هیچ نەنوسرابوو.
ئەگەر بهاتبایە سەفەرێکیان هەبوایە یان ژنیان هێنابا وەهەر شتێکی‌تر لەو بابەتە دەهاتن بۆ ئەم شوێنەی کەئەم تیرانەیان لیٚ دادەنا لەلای بتەکان وە ئەم تیرانەیان رادەکێشا ئەگەر تیری (امرني ربی) رابکێشرابایە ئەوا کارەکەیان ئەنجام دەدا وە ئەگەر بەپێچەوانەوە (نهاني ربي) بوایە ئەوا ئەنجامیان نەدەدا وەئەگەر (بیٚ نووسینەکە) دەرچوو بووایە دووبارەو سیٚ بارەیان دەکردەوە هەتاوەکو امرني یان نهاني دەردەچوو.
وەلەسەردەمی تازەدا چەندین جۆر شتی وادەبینین کەهەندێك کتاب دەکەنەوەو خاڵ خاڵ دادەنێن بۆ زانینی هەندێك شتی نادیار بەنەزانی خۆیان بەهۆی ئەم خاڵ خاڵ کردنەوە هەندێکی‌تر فنجان دەخۆنەوە...هتد ئەم کارانەش گشتی دەرچوونە لەرێگای ڕاستی و حەرامە.

قال النبي (ﷺ): (لاينال الدرجات العلي من تكهن او استقسم او رجع من سفر تطيراً) رواه الشيخان

واتە پلەی بەرز وەرناگیرێت هەرکەسێك کەباوەڕی بەو کارانە هەبێت وەبگەڕێتەوە لەگەشتەکەی و ئەنجامی نەدات بەهۆی باڵندە فڕێ دان.

وەئەم کارەش لەکاتی گەشت دابەکاریان دەهێناو باڵندە یان کۆتریان فڕێ دەدا ئاسمان وبەهۆی ڕێرەوی ڕۆیشتنی ئەم باڵندەیەوەك (بەرە راست یان چەپ) سەفەرەکەیان دەکرد یان نەیان دەکرد.

لەدرێژ زەمانەوە و پێش هاتنی پێغەمبەر (ﷺ) کۆمەڵێك کەس بەناوی (الكهان) هەبوون کەپیشەیان هەڵ خەڵەتاندنی خەڵك بوو بەوەی کەلەبارەی شاراوەکانی داهاتوو رابردوو دەزانن.

ئەمەش بەوەی کەدەتوانن پەیوەندی بەکۆمەڵی (جن) بکەن یان بەهەر رێگایەکی‌تر.

وەکاتێك پێغەمبەر (ﷺ) چاوی بەو کۆمەڵەکەوت ئەم ئایەتەی لەخودای گەورە بۆمان گێراوە:

﴿قل لايعلم من في السموات والارض الغيب الاالله﴾ النمل: ٦٥

کەواتە نەفریشتە وەنەجن وە نە ئادەمیزاد ناتوانن هیچ لەشاراوەکان بزانن.

﴿لوكنت اعلم الغيب لاستكثرت من الخير وما مسنى السوء ان انا الا نذير وبشير لقوم يؤمنون﴾ الاعراف: ١٨٨

وە لە سەر (جن) سلیمان

﴿ان لو كانوا يعلمون الغيب مالبثوا في العذاب المهين﴾ سبأ: ١٤

لەبە ئەوەی هەرکەسێك پروپاگەندەی ئەوە بكات كەئەو لەشاراوەی ڕاستی دەزانێ ئەوا درۆزنەو درۆ دەكات لەخەڵك و بەراستی.

وعن هائشة (رضي الله عنها) قالت سأل رسول الله (ﷺ) اناس عن الكهان فقال: اليسوا بشيء، فقالوا يا رسول الله انهم يحدثوننا عن احياناً بشيء فيكون حقاً فقال رسول الله (ﷺ) تلك الكلمة من الحق يخطفها الجن فيقرها في اذن وليه فيخلطون معها مائة كذبة) منفق عليه.

واتە هەندێك خەڵك پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) كرد دەربارەی (كهان) وە ئەویش وەڵامی داوەو ووتی ئەمانە هیچ نینە ئەوانیش ووتیان ئەی پێغەمبەری خوا ئەوانە هەندێك جار قسەیان پێ دەڵێن و ڕاست دەردەچێ پێغەمبەریش (ﷺ) وەڵامی دانەوەو ووتی: ئەوە ووشەیەكە لەراستی جنۆكە هەڵی دەگرنەوەو دەیخاتە بن گوێی خاوەنەكەی وەسەدان درۆی لەگەڵ تێكەڵ دەكەن.

٤-تەواو نەكردنی ئەو مەرجانەی كەخودی گەورەدایناوە بۆ وەرگرتن.

هەندێك جار ئەو كردەوە چاكانەی كەئەنجامی دەدەین وەرناگیرێت بەهۆی ناتەواوی ئەو مەرجانەی كەبۆی دانراوە لەلایەن خودای گەورە بۆئەنجام دانی وەسوودی دانانی ئەو مەرجانە بۆ ڕێكخستن و داهێنانی بەرزترن ڕەوشت و رووكاری بەندایەتی یە لەئادەمیزاددا، ئەمە لەلایەك لەلایەكی تریشەوە رەچاوكردنی ئەم مەرجانەو پاراستنی دەبێتە هۆی بەرزكردنەوەی ئایین و پیشاندانی وێنەی ڕاستی موسڵمانەتی وەكو ئەو مەرجانەی دانراوە لەنوێژ كردن و ڕۆژی گرتن ولێ بووردن (التوبة)و ..هتد.

وەلێرەدا بەكورتی چەند نموونەیەك دەهێنینەوە كەپەیوەندی بەنوێژەوە هەیە.

١-یەكێك لەمەرجەكانی نوێژ كردن هەڵگرتنی دەست نوێژە بۆیە ئەرگەر بێت و نوێژ بەبێ دەست نوێژ هەڵگرتن ئەنجام بدەی نوێژەكەت وەرناگیرێت و

بەسەرت دا دەدێتەوە لەبەر ئەوەی دەست نوێژ هەلگرتن بەدوو کرداری سەرەکی هەڵدەستێ.

یەکەمیان: کردارێکی خۆ ئامادەکردنە بۆ نوێژ کردن لەبەر ئەوەی ناوەرۆکی نوێژ بەریتی‌یە لەراوەستان بەمل کەچی بەرامبەر خودای گەورە وەبۆ ئەم مەبەستە پێویستە ئادەمیزاد هەموو توانای بخاتە کار بۆئەوی بەبیر کردنەوەیەکی ساف بەرامبەر خودای گەورەو میهرەبان رابوەستێت.

لەبەر ئەوەی نوێژ کردن بەشێوەیەکی راست و ڕەوان وەکو شوێنێکی حەسانەوە وایە کە ئادەمیزاد تیادا دەحەسێتەوە ودوور دەکەوێتەوە لەوهەموو پالەپەستۆیانەی ژیانی کەدەکەوێتە سەری وەکاتێك کەلەنوێژەکانی دەبێتەوە هەست بەخۆشی وئارامی دڵ دەرووني دەکات کەهەندێك جار دەبێتە هۆی زاڵ بوونی بەسەر ئەو کارانەی کەپێش نوێژ کردن نەدەکرا.

ئەمەش یەکێك لەگرنگی‌یەکانی نوێژمان بۆ بەدیار دەخات لەبەر ئەوەی لەکاتی ئەنجام دانی ئەم پێنج نوێژە لەڕۆژێك دا ئەگەر بێت و ئێمە لێکی بدەینەوە دەبینین نوێژ بە کارێکی رێکخستن هەڵدە ستێ لەژیانی ئادەمیزاد دا کاتێك سەیری کاتی نوێژەکان دەکەین.

دووەم: بۆ خاوێن کردنەوەی ئەندامەکانی لەش بەتایبەتی ئەوئەندامانەی کە بەهۆی کاری رۆژانە پیس دەبن بۆ ئەم مەبەستە خوای پەروەردگار لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿یاایها الذین امنوا اذا قمتم الی الصلاة فاغسلوا وجوهکم وایدکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم وارجلکم الی الکعبین﴾

واتە ئەی ئەو کەسانەی کە باوەڕتان هێناوە بە پەیامی موسڵمانیەتی کاتێك ویستتان بچن بۆ نوێژ کردن رووخسارو دەم و چاوتان پشۆن لەپاشان دەستەکانتان هەتا ئانیشکتان دوای ئەوە دەستی تەڕبهێنن بەسەرتان دا ئینجا قاچەکانتان بشۆن هەتا دەگاتە دوو قوڵایەکانتان، هەروەها پێغەمبەرمان(ﷺ) لە فەرموودەکانیدا گرنگی دەست نوێژ هەلگرتنمان بۆ دووبارە دەکاتەوە کە دەفەرموێت :

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن لنبي (ﷺ) قال: (لا صلاة لمن لا وضوء له ولا وضوء لمن لم يذكر اسم الله عليه). رواه ابو داود والترمذى

واتە نوێژی بەبێ دەست نوێژ هەڵگرتن وەرناگیرێت و دەست نوێژ هەڵگرتنیش تەواو نابێت ئەگەر بێت و ناوی خودای گەورەی لەگەڵ دا نەهێنێت.

جگە لەمانەی کە باسمان کرد دەست نوێژ هەڵگرتن بەکارێکی رەش کەرەوەی گوناهەکانمان هەڵدەستێت ئەوەش بەگوێرەی ئەو فەرموودەی پێغەمبەرمان (ﷺ) کە دەفەرموێت:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: (ارايتم لو ان نهرا بباب احدكم يغتسل منه كل يوم خمس مرات هل يبقى من درنه شيء قال فذلك مثل الصلوات الخمس يمحوا الله بها الخطايا). رواه الخمسة الا ابا داود

مانای ئەم فەرموودەیە ئەبو هورەیرە (خوا لێی ڕازی بێت) گوتی پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی پێم بلێن ئەگەر جۆگە ئاوێك لەبەر دەرگای یەکێکتان دابێت وەهەموو رۆژێك پێنج جار خۆی تیادا بشوات ئایا هیچ چڵکی پێوە دەمینێ؟ ئەوانیش ووتیان نەخێر هیچ چڵکی پێوە نامینێت. فەرمووی: ئەوە وەکو ئەو وێنەی ئەم پێنج نوێژە وایە گوناهمان پێ ڕەش دەبێتەوە.

٢-مەرجی دووەم لەنوێژدا پێویستە رووی ئەو کەسەی کە نوێژ دەکات بەرەو قیبلە بێت هۆی ئەمەش بۆ ئەوەی یەککگرتنی رووی نوێژ کردن لە لایەن موسڵمان دروست

بێت لە لایەك لە لایەکی تریشەوە وەکو ئاگادارکردنەوەێکە بۆ گرنگی یەکگرتن کە پێویستە کۆمەڵ بەهەموو توانایەوە هەوڵی بۆ بدات وە لەسەر تاکیش پێویستە پارێزگاری لێبکات.
لەبەر ئەوەی کاتێك کۆمەڵ یەکی گرت هیچ هێزێك لەدنیادا نییە بتوانێ زاڵ بێت بەسەری دا تاوەکو درزێك لەم یەکگرتنە دروست بکات، بۆیە پەنا دەباتە بەر تاك بۆ چەواشەکردنی تاکو بتوانێ درزێك لەم یەکگرتنە دروست بکات بۆیە دەڵێم پێویستە لەسەر ئادەمیزاد رێزی گەل بپارێزێت و هەوڵ بدات شتێك بۆ نیشتمانەکەی بکات نەك چاوەروانبێت تاوەکو بزانی دەست هەلات داران چی بۆ دەکەن لەبەر ئەوەی ئادەمیزاد بناغەی کۆمەڵە کە بەگوێرەی ئەو نیشتمان بنیات دەکرێت و ئاوەدانی دەکرێتەوە.
٣-مەرجی سێیەم: برێتی‌یە لە پاك و خاوێنی جل و بەرگ لەشتی پیس هەروەها ئەو شوێنەی کە نوێژیشی تیادا ئەنجام دەدرێت پێویستە پاك و خاوین بێت. خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت :
﴿وثيابك فطهر﴾ المدثر: ٤
واتە جل و بەرگت خاوین بکەوە لەپیسی ئەویش گشتی بۆ لێراهاتنی موسڵمانە لە پاك و خاوێنی لەش و جلو بەرگی و دوورکەوتنەوەی لەپیسی کە هەردەم دەبێتە هۆی توش بوونی ئادەمیزاد بە نەخۆشی ئەمەش یەکێکە لە مەرجەکانی موسڵمانیەتی بەپێی فەرموودەی پێغەمبەرمان (ﷺ) دکە دەفەرموێت: **(تنظفوا فان الاسلام نظيف)**
بەڵێ پاك و خاوێنی یەکێکە لە مەرجەکانی موسڵمان بوون لەبەر ئەوەی موسڵمانیەتی خاوێنە بۆیە دەبێت لەکاتی ئەنجام دانی کردەوەو داواکاریەکانی پەیامی موسڵمانیەتی بەشێوەیەکی خاوێن و بەنیازێکی باش ئەنجامی بدەین.

پێشەکی..١
بنەماکانی کۆمەڵگا....................................٤
ینچینەکانی کۆمەڵگای نموونەیی........................٧
قۆناغەکانی پیلان گێڕانی داگیرکەران......................١١
بەرەو نەتەوەیەکی یەکگرتوو.............................١٨
داهێنانی بەرەیێکی بەکگرتوو...........................٢١
بنەماکانی بەکگرتن..........................٢٤
١-یەکسانی
٢-دادپەروەری
٣- لێبووردەیی
٤-هەرەوەزی
٥- مافی یاسادانان
ڕۆلی ئافرەت لەیەکگرتن دا..............................٣٢
چەند داب و نەریتێکی کۆمەلایەتی.........................٣٤
بەشی دووەم: کۆمەکی دەروون...........................٤٠
باسی یەکەم: کردەوە لەناو بەرەکان.........................٤٦
١-هاوبەش دانان بۆ خودای گەورە.
أ- ڕۆژی دانان
ب- بت پەرستی
ج- باوەرنە کردن بەشتێك لەو شتانەی کە خودای گەورە باسی کردوە لەنەبینراوەکان.
٢-دوو ڕووی (النفاق)...............................٥٨

٣- واز لەنوێژ هێنان ٦٦

باسی دووەم: کار لێ کەرەکان ٧٨

١-داهێنانی کردەوەێك (البدعه)

٢-ریابازی (الربا)

٣- منەت و ئازاردان لەکاتی خێر کردن دا.

٤-ئازار دانی دایك وباووك.

باسی سێیەم کەم کەرەوەکان ١٠٠

١-الحسد

٢-باس کردنی پاشمله

٣- النمیمه

٤-باسی چوارەم: وەرنەگرەکان ١١٤

١-خێر کردن بەماڵی حەرام

٢-باوەر کردن بەجادوو کەر.

٣- تەواو نەکردنی ئەو مەرجانەی کە خودای گەورە داینـاوە بۆ وەرگرتن.